Euro: siunaus vai ”rikollinen ihmiskoe”?

Suhtautuminen yhteisvaluuttaan Suomessa, Saksassa, Italiassa ja Virossa

Matti Koskinen

Pro Gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden laitos

Huhtikuu 2020

Tiivistelmä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta	Yksikkö
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta	Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä	Ohjaaja
Koskinen, Matti Valtteri	Professori Laura Assmuth

Työn nimi (suomeksi ja englanniksi)

Euro: siunaus vai ”rikollinen ihmiskoe”?
Suhtautuminen yhteisvaluuttaan Suomessa, Saksassa, Italiassa ja Virossa

The Euro: A blessing or “a criminal human experiment”?
Attitudes towards joined currency unit in Finland, Germany, Italy and Estonia

Pääaine	Työn laji	Aika	Sivuja
Yhteiskuntapolitiikka	Pro Gradu -tutkielma	Huhtikuu 2020	74

Tiivistelmä

Tutkielmani käsittelee eurooppalaisten kansalaisten suhtautumista yhteisvaluutta euroon. Olen suorittanut tarkastelun neljässä maaryhmässä Gösta Esping-Andersenin hyvinvointiregiimiteorian pohjalta. Tutkittavat valtiot ovat Suomi, Saksa, Italia ja Viro.

Tämä Pro Gradu -tutkielma sijoittuu politiikan tutkimuksen ja Eurooppa-tutkimuksen alalle. Primääriaineistona tutkimuksessa käytettiin vuosien 2003-2018 eurobarometrien kyselytutkimusten aineistoa. Tutkimus on tehty tilastollisia menetelmiä hyödyntäen. Keskeisin menetelmä on logistinen regressioanalyysi.

Tutkimusta taustoitetaan perehtymällä Euroopan unionin sekä talous- ja rahaliitto EMU:n syntyhistoriaan. Käsittelykappaleissa aiheina ovat eurokriisi ja Euroopan keskuspankin toimet. Lähteinä on käytetty aiheesta tuotettua yhteiskuntatieteellistä ja taloustieteellistä kirjallisuutta.

Keskeisiä tutkimustuloksia ovat, että Etelä-Eurooppaa edustavassa Italiassa suhtautuminen euroon on kriittisintä. Positiivisimmin euroon suhtaudutaan Itä-Eurooppaa edustavassa Virossa. Suomi ja Saksa sijoittuvat näiden väliin. Tarkastellulla aikavälillä 2003-2018 yhteisvaluutan kannatus on yleisesti ottaen ollut kasvussa ja eurokriisin vaikutus asiaan osoittautui yllättävän vähäiseksi.

Avainsanat
euro, yhteisvaluutta, Euroopan unioni, talous- ja rahaliitto EMU, eurokriisi, eurobarometri, maaryhmät

Abstract

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty	Department
Faculty of Social Sciences and Business Studies	Department of Social Sciences
Author	Supervisor
Koskinen, Matti Valtteri	Professor Laura Assmuth

Title

The Euro: A blessing or a "criminal human experiment"?
Attitudes towards joined currency unit in Finland, Germany, Italy and Estonia

Main subject	Level	Date	Number of pages
Social and Public Policy	Master's thesis	April 2020	74

Abstract

This thesis concerns with attitudes towards joined currency unit euro. The analysis is based on four nation groups which are determined by utilizing Gösta Esping-Andersen's theory of welfare regimes. The nations under research are Finland, Germany, Italy and Estonia.

The fields of this thesis are political research and Europe-research. Primary source material for this thesis are Eurobarometer surveys conducted between years 2003-2018. Thesis has been done applying quantitative research methods. The primary analysis method is logistic regression analysis.

To provide a background, this paper examines the beginnings of the European union and European Monetary Union. In the text body chapters topics are euro-crisis and the actions of the European Central Bank. The sources used are publications from the fields of social science and economic policy.

This research reveals that attitudes towards euro are most critical in Southern Europe, which is represented by Italy. The most positive views can be found in Eastern Europe, which is represented by Estonia. Finland and Germany are positioned between these views. In general, the attitude towards joined currency unit euro between the years 2003-2018 has been on the rise and the effect of the euro-crisis has been surprisingly low.

Key words
euro, joined currency unit, European union, European Monetary Union, euro-crisis, Eurobarometer, nation groups

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO 1

2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA 4

2.1 Tutkielman viitekehys ja tutkimusetiikka 4

2.2 Tutkimusperinne 5

2.3 Tutkimustehtävä ja menetelmät 6

2.4 Koronapandemian vaikutus tutkielman tekoon 7

3. EUROOPAN INTEGRAATION SYNTYHISTORIA 9

3.1 Euroopan unionin syntyhistoria 9

3.2 Ison-Britannian ja EU:n jännitteinen suhde 11

3.3 Euroopan talous- ja rahaliiton syntyhistoria 13

4. EUROKRIISI 17

4.1 EMU ja kriisin siemenet 17

4.2 Globaali finanssikriisi lähtölaukauksena 20

4.3 Euroopan syvä kriisi 22

4.4 Eurokriisin tapahtumat pääpiirteittäin 24

4.5 Kriisinhoidon kompastuskivet 26

5. EUROOPAN KESKUSPANKKI 28

5.1 Euroopan keskuspankin historia 28

5.2 EKP pelasti yhteisvaluutan ja rahaliiton 30

5.3 Eurokriisin seurauksia 32

6. MAARYHMIEN ESITTELY 36

6.1 Hyvinvointiregiimit 36

6.2 Saksa ja Italia 37

6.3 Suomi 37
6.4 Viro 39
7. MAARYHMÄT SUHTAUTUVAT EUROON ERI TAVOIN 41
7.1 Aineiston esittely 41
7.2 Aineiston rajaaminen 42
7.3 Euron kannatuksen ajallinen muutos 43
7.4 Eurokriisin vaikutus vuoden 2013 aineistossa 46
7.5 Logistinen regressio menetelmänä 50
7.6 Kansallisuus eurokriittisyyttä selittävänä tekijänä 54
7.7 Kansallisuuden vaikutuksen syvempi analyysi 58
7.8 Italia ja Viro tarkastelun ääripäät 60
8. EURO VAATII TAISTELUA 63
LÄHTEET 69

KUVIOT

Kuvio 1: Eurovaltioiden 10-vuotisten velkakirjojen korot (kuukausittaiset keskiarvot; prosenttiyksikkö / vuosi; Tammikuu 2007- Maaliskuu 2009) (19)

Kuvio 2: Eurokriisin tapahtumat pääpiirteittäin. (25)

Kuvio 3: Valtioiden 10-vuotisten velkakirjojen korot. (30)

Kuvio 4: Bruttokansantuotteen kasvu Italiassa, Suomessa, Saksassa Virossa ja Yhdysvalloissa 2007-2018. (34)

Kuvio 5: Euron puolesta %-osuudet tarkasteluvuosina (45)

TAULUKOT

Taulukko 1: Euroalueen laajentuminen vuoden 1999 jälkeen. (16)

Taulukko 2: Aineistojen esittely (42)

Taulukko 3: Keskiarvot ja mediaanit (47)

Taulukko 4: χ^2-testit (49)

Taulukko 5: Kuvailevat tunnusluvut (52)

Taulukko 6: Logistinen regressio: eurokriittisyys tarkastelumaissa malli 1 (56)

Taulukko 7: Logistinen regressio: eurokriittisyys tarkastelumaissa malli 2 (59)

1. JOHDANTO

Yhteisvaluutta euro on itsestään selvä osa suomalaisten ja 18 muun jäsenvaltion kansalaisten arkea. Euro on ollut käytössä käteisvaluuttana vuoden 2002 alusta alkaen, joten nuoremmilla ikäluokilla ei ole enää muistikuvia kansallisista valuutoista, vaan he ovat varttuneet euron kanssa ja tottuneet käyttämään sitä. Tutkielman kirjoittajana kuulun myös itse ikäluokkaan, joka oli liian nuori vaikuttaakseen äänestämällä Euroopan unioniin liittymisestä vuonna 1994 tai muodostaakseen mielipidettä talous- ja rahaliitto EMU:sta, kun Suomi päätti siihen liittyä vuonna 1998. Jälkimmäisestä ei Suomessa järjestetty neuvoa-antavaa kansanäänestystä, vaan päätös tehtiin parlamentaarisesti eduskunnan hyväksynnällä. Suomi on yksi niistä neljästä euroalueen jäsenvaltioista, joihin tässä tutkielmassa keskityn, mutta tarkoitukseni ei ole kirjoittaa pelkästään suomalaisesta näkökulmasta. Sen sijaan pyrin tarkastelemaan asiaa mahdollisimman laajasti koko euroalueen osalta maaryhmittäisen luokittelun pohjalta.

Arkisessa kielenkäytössä EU ja EMU helposti sekoittuvat helposti toisiinsa, koska euromaissa yhteisvaluutta on EU-jäsenyyden näkyvin symboli. Eronteko on kuitenkin tärkeää tehdä, koska kaikki EU:n jäsenmaat eivät ole EMU:n jäseniä ja ovat säilyttäneet kansallisen valuuttansa. Tällaisia valtioita ovat esimerkiksi Ruotsi ja Tanska. Yhteisvaluutta on ollut tehokas keino rakentaa yhteiseurooppalaista identiteettiä ja se on monin tavoin helpottanut elämää globalisoituneessa maailmassa, jossa rahavirtojen ja ihmisten liikkeet yli kansallisvaltioiden rajojen ovat arkipäivää. Euro on ollut yhtä lailla poliittinen kuin taloudellinen projekti. Talous- ja rahaliitto EMU rakennettiin 1990-luvulla sellaisessa maailmanpoliittisessa tilanteessa, jossa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen kaksinapainen suurvalta-asema oli murtunut ja eurooppalaisen yhteistyön merkitys oli korostuneessa asemassa. Edut ovat olleet mittavia, mutta kriisitilanteessa yhteisvaluutta on kuitenkin osoittautunut pakkopaidaksi, joka tekee taloudellisen liikkumatilan hyvin vähäiseksi.

2010-luvun aikana EU- ja eurokriittiset äänenpainot saivat mediakeskustelussa edellistä vuosikymmentä enemmän palstatilaa. Syynä tälle oli ennen muuta eurokriisi, jonka aktiivisin vaihe sijoittui vuosille 2010-2013. Useissa jäsenvaltioissa oikeistopopulistiset puolueet eurokriittisyyden ja maahanmuuttovastaisuuden teemoja edustaen ovat nostaneet kannatustaan ja nousseet merkittäviksi tekijöiksi poliittisella kentällä. Samaan aikaan yhteisvaluutta euron kannatus kansalaisten keskuudessa on pysynyt vahvana, eikä euroa itsessään ole juurikaan kyseenalaistettu.

Tämä ristiriitaiselta vaikuttava kehityskulku toimi pontimena tämän pro gradu -tutkielman aiheen valinnalle. Pyrkimykseni on tässä tutkielmassa syvällisemmin lähteä selvittämään kansalaisten suhtautumista euroon ja pohtia tulosten mahdollisia taustatekijöitä. Tutkielman kirjoittajana minulla ei kuitenkaan ole tarkoitus ottaa kantaa euron puolesta tai sitä vastaan, vaan tutkia asiaa ja tarjota keskusteluun mahdollisesti uusia näkökulmia.

Tutkielma rakentuu johdannon lisäksi seitsemästä erillisestä luvusta. Olen päättänyt jakaa tutkielman useaan eri lukuun johdonmukaisuuden säilyttämiseksi. Tutkielman aihe huomioon ottaen on välttämätöntä laajasti taustoittaa EU:n ja yhteisvaluutan historiaa, jotka ovat omia aihekokonaisuuksiaan. Ilman tätä lukijan olisi mahdotonta saada kiinni siitä, mitä pyrin tällä tutkielmalla selvittämään.

Luvussa 2 käyn läpi tutkimusteknisiä asioita. Esittelen tutkimuksen viitekehyksen, tutkimusperinteen ja kerron valitsemistani tutkimusmenetelmistä sekä tarkennan tutkimustehtävääni. Luku sisältää myös lyhyen katsauksen siihen, kuinka vuoden 2020 koronapandemia vaikutti tämän tutkielman tekemiseen.

Tutkielman loogisen etenemisen kannalta on välttämätöntä tarjota riittävä määrä taustatietoa käsiteltävästä ilmiöstä. Luvussa 3 käyn läpi EU:n ja EMU:n syntyhistoriaa. Tämä ei ole kuitenkaan tutkielman pääasiallinen tarkoitus, joten käsittelen asiaa vain siinä määrin kuin se on tutkielman etenemisen kannalta tarpeellista.

Luku 4 käsittelee yhteisvaluutan tähänastisen historian tärkeintä käännekohtaa eli eurokriisiä, jonka aktiivisin vaihe sijoittui vuosille 2010-2013. Sitä edelsi vuonna 2008 Yhdysvalloista alkunsa saanut globaali finanssikriisi, jota käsittelen lyhyesti luvun aluksi. Eurokriisi ei ollut pelkästään finanssikriisin jatke, mutta asiat liittyvät tiiviisti toisiinsa ja kokonaiskuvan luomiseksi on tarpeellista lyhyesti käsitellä myös finanssikriisin tapahtumia.

Eurokriisin ratkaisemisessa kaikkein keskeisimpään rooliin nousi Euroopan keskuspankki, jonka vuoksi luku 5 käsittelee EKP:tä. Luku rakentuu jälleen siten, että aluksi käyn lyhyesti läpi EKP:n syntyhistoriaa, sen tehtäviä ja lopuksi liitän sen eurokriisin kehikkoon. Pyrin koko tutkielman ajan hyödyntämään laajasti tutkimuskirjallisuutta, mutta erityisesti tämä korostuu luvuissa 4 ja 5, jotka olen kirjoittanut mahdollisimman selkeään narratiivin muotoon.

Olen päättänyt lähestyä aihetta maaryhmien kautta. Jaottelussani Suomi edustaa Pohjoismaita, Saksa Keski-Eurooppaa, Viro Itä-Eurooppaa ja Italia Etelä-Eurooppaa. Jaottelun tukena käytän

tanskalaisen sosiologin Gösta Esping-Andersenin hyvinvointiregiimien teoriaa. Luvussa 6 käyn lyhyesti läpi Esping-Andersenin vaikutusvaltaisen teorian pääpiirteet. Tämän jälkeen liitän neljä tarkkailun kohteenani olevaa maata tähän kehikkoon ja pyrin etsimään niistä teoreettisia eroavaisuuksia. Tämä toimii tärkeänä aputyökaluna siirryttäessä aineiston analyysiin ja sen tulosten tulkintaan.

Luku 7 on tämän tutkielman sivumäärältään pisin luku. Käytän primääriaineistona eurobarometrien kyselytutkimusten dataa vuosilta 2003-2018. Luvun aluksi käyn tarkasti läpi tilastolliset menetelmät, joiden avulla analysoin aineistoa sekä esittelen käyttämäni eurobarometriaineiston. Tärkein ja pisimmälle jalostunein käyttämäni analyysimenetelmä on logistinen regressioanalyysi, mutta tukena käytän myös muita tilastollisia analyysimenetelmiä. Joudun rajaamaan aineistoa ja pyrin perustelemaan tekemäni ratkaisut. Alaluvuissa siirryn varsinaiseen aineiston analyysiin ja pyrin mahdollisimman tarkasti selittämään analyysin eri vaiheet lukijalle auki. Teen analyysin hyödyntäen IBM SPSS tilasto-ohjelman versiota 25. Alaluvussa 7.8 kokoan yhteen analyysini keskeisimmät ja mielenkiintoisimmat tulokset.

Viimeisessä luvussa pyrin yhdistämään tutkimuskirjallisuudesta sekä aineiston analyysista löytyneitä havaintoja ja liittämään nämä tutkimustehtäväni kehykseen. Kertaan vielä keskeiset tutkimustulokseni ja esittelen mahdolliset jatkotutkimuksen aiheet. Aivan lopuksi suuntaan vielä ajatukset nykyhetkeen ja tutkielma loppuu pohdintaan yhteisvaluutan tulevista vuosista.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Tutkielman viitekehys ja tutkimusetiikka

Pro gradu -tutkielmani asettuu politiikan tutkimuksen laajan kattokäsitteen alle. Politiikan tutkimus on ala, josta on hankalaa saada hyvää yleiskuvaa. Tämä johtuu siitä, että jatkuvasti tulee uusia perspektiivejä, kysymyksenasetteluja, tutkimusotteita ja lähestymistapoja. Politiikan tutkimuksessa perinteiset jaot sisä- ja ulkopolitiikkaan, talous- ja kulttuuripolitiikkaan ja vastaaviin osa-alueisiin eivät toimi tutkimusten jäsentelyperiaatteina. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana Suomessa ja maailmalla politologialle on ollut tunnusomaista yhteiskuntatieteilijän identiteetin luominen. Tämä tarkoitti irtautumista filosofisesta, historiallisesta ja juridisesta tutkimuksesta kohti spesifimpiä tieteenaloja kuten sosiologiaa, taloustiedettä ja psykologiaa. (Hänninen & Palonen 2004, 4-11.)

Tutkielmani sijoittuu osittain myös poliittisen historian tutkimusperinteeseen ja siinä on vahva taloushistoriallinen painotus. Poliittinen historia on historiankirjoituksen vanhin, keskeisin ja eniten harrastettu ala. Ensimmäisiä edustajia olivat jo länsimaisen historiankirjoituksen kreikkalaiset ja roomalaiset klassikot. Poliittisen historian kirjoitus on perinteisesti ollut valtiokeskeistä ja 1800-luvulla tätä käsitystä vahvistivat ennen muuta klassisen saksalaisen koulun edustajat, jotka näkivät valtion historiallisen kehityksen keskeisenä tekijänä. Samalla poliittisesta historiasta tuli sitoutunutta, vallanpitäjien ja voittajien historiaa. Sittemmin poliittisen historian tutkimuskenttä on laajentunut. Nykyään yhteiseksi tekijäksi riittää, että kysymys on poliittisista ilmiöistä ja ihmisestä ajassa. (Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 11-21.)

Tarkemmin ottaen tutkielmani sijoittuu uuden Eurooppa-tutkimuksen tutkimusalan alle. Suomessa Eurooppa-tutkimusta voi opiskella Turun, Helsingin ja Tampereen yliopistoissa. Painotukset kussakin ovat erilaisia. Turussa korostuu yhteiskuntatieteellinen näkökulma, Helsingissä aatehistoria -ja historiantutkimus ja Tampereella EU:n Venäjä-suhteet. Eurooppa-tutkimuksen tarkoituksena ei ole, että tutkija olisi EU:n puolella tai sitä vastaan, vaan tutkijan tehtävä on tuoda esille uutta tietoa ja pitää uusia näkökulmia esillä. (Turun yliopisto 2018.) Myöskään minun tarkoitukseni tätä tutkielmaa tehdessä ei ole asemoitua euron kannattajaksi tai vastustajaksi, vaan tuoda esiin erilaisia näkökulmia, joita aiheesta on tarjolla. Katsantokantani on ennen muuta

yhteiskuntapoliittinen, joten suomalaisesta näkökulmasta tämä sijoittuu lähimmäksi ”turkulaista koulukuntaa.”

Olen pohtinut asiaa myös tutkimuseettisestä näkökulmasta tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimien ohjeiden pohjalta (TENK 2019). Valmista aineistoa käytettäessä tutkimuseettiset kysymykset eivät nouse niin suureen rooliin kuin esimerkiksi haastattelututkimusta itse tehdessä. Euroopan komissio on vastuussa eurobarometriaineistojen keruusta ja etabloituneena instituutiona ottaa tutkimuseettiset näkökulmat huomioon aineistoa kerätessään. Oman työskentelyni kannalta keskeinen tutkimuseettinen tehtävä on huolehtia siitä, että käsittelen Saksan data-arkistosta lataamaani eurobarometriaineistoa annettujen ohjeiden mukaisesti. Aineistot ovat kuitenkin rekisteröitymistä vastaan vapaasti käytettävissä ja omalle kotikoneelle ladattavissa. Lisäksi aineisto on huolellisesti anonymisoitu, eikä siinä käsitellä erityisen henkilökohtaisia aiheita, kuten terveystietoja. Omalta kohdaltani en näe tutkimuksen teossa tutkimuseettisiä ongelmia.

2.2 Tutkimusperinne

Tutkielmani käsittelee yhteisvaluutta euroa ja Euroopan unionin integraatiohistoriaa. Aiheesta on kirjoitettu laajasti, joten tutkimuskirjallisuutta on verrattain helppo löytää. Huomionarvoista tosin on, että Euroopan integraatiohistoriasta ei ole suomen kielellä kirjoitettu kovin paljoa. Vuonna 2014 julkaistu Louis Clercin & Kimmo Elon teos *Aatteesta instituutioksi — Euroopan unionin historia ja rakenteet* on kattavin suomenkielinen integraatiohistoriaa käsittelevä teos ja se onkin tämän tutkielman yksi keskeisistä lähteistä. Toinen keskeinen historiallista näkökulmaa esiin tuova teos on Antti Ronkaisen ja Juri Mykkäsen vuonna 2019 toimittama *Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* Tukena näille käytän englanninkielistä kirjallisuutta sekä Euroopan komission internet-sivuja.

Varsinaisesti tutkielmani keskiössä on yhteisvaluutta euro ja siitä on tuotettu paljon kirjallisuutta sekä yhteiskuntatieteellisestä että taloustieteellisestä näkökulmasta. Keskeisiä lähteitäni ovat Joseph Stiglitzin vuonna 2016 julkaisema *The Euro and its threat to the Future of Europe,* Olli Rehnin *Kuilun partaalta — näin euro pelastettiin* (2019) ja Sixten Korkmanin *Euro — valuutta vailla valtiota* (2013). Stiglitz ja Korkman ovat taloustieteen professoreita, joilla on takanaan pitkä työura niin akateemisessa maailmassa kuin eri instituutioiden johtotehtävissä. Olli Rehn on entinen poliitikko ja nykyinen Suomen Pankin pääjohtaja. Hänen teoksensa on valaiseva ennen muuta siksi, että Rehn

toimi tärkeässä talouskomissaarin roolissa eurokriisin kiivaimpina vuosina. Hyödynnän laajasti myös muuta aiheen osalta tuotettua kirjallisuutta.

Tutkielma ei voi olla akateeminen, ellei se linkity laajempaan teoriaan. Tämän tutkielman näkökulma ja tutkimustehtävä huomioon ottaen teorian osuus jää melko vähäiseksi, mutta ei merkityksettömäksi. Euroopan integraatio liittyy läheisesti globalisaatiokehitykseen, joten viittaan tutkielmassani globalisaatiokirjallisuuteen, jollaisiksi voi laskea ainakin Joseph Stiglitzin *Globalisaation sivutuotteet* (2004), Naomi Kleinin *Tuhokapitalismin nousu* (2008) ja Teppo Eskelisen *Demokratia ja sen vastavoimat* (2019).

Primääriaineistona tässä tutkielmassa käytän eurobarometri-kyselytutkimusten raakadataa vuosilta 2003-2018. Oletuksenani on, että asennoituminen euroon vaihtelee eri osissa Eurooppaa. Sen vuoksi olen jakanut Euroopan neljään ryhmään: Pohjoismaihin, Itä-Eurooppaan, Keski-Eurooppaan ja Etelä-Eurooppaan. Maaryhmiä edustavat valtiot ovat Suomi, Viro, Saksa ja Italia. Jaottelun perusteena toimii tanskalaisen sosiologin Gösta Esping-Andersenin teoriat hyvinvointimalleista. Esping-Andersenin teoria hyvinvointiregiimeistä on yksi toimiva tapa maaryhmien teoreettiseen erittelyyn.

2.3 Tutkimustehtävä ja menetelmät

Tutkimukseni luonteen vuoksi sille on mahdotonta asettaa yksittäistä tai muutamaa tutkimuskysymystä, joihin lähden hakemaan vastausta. Hyödyllisempää on lähestyä asiaa laveammin tutkimustehtävän käsitteen kautta.

Tutkimustehtäväni on *selvittää euroalueen kansalaisten suhtautumista yhteisvaluutta euroon*.

Käytössäni oleva eurobarometriaineisto on luonteeltaan toistuva poikkileikkausaineisto. Erona aikasarja-aineistoon on, että aikasarjassa kysely toistetaan eri ajankohtina samoille henkilöille. Eurobarometrit kerätään satunnaisotannalla, joten vastaajat ovat joka kerralla eri henkilöitä. Euroon suhtautumisen ajallista muutosta onkin hankalampi kartoittaa toistuvalla poikkileikkausaineistoilla kuin aikasarja-aineistolla. Ajallinen kehitys on kuitenkin erittäin kiinnostava asia, joten pyrin aineiston analyysissa tuomaan myös tätä esille yhdistelemällä tietoja eri aineistoista ja kokoamalla niitä yhteen. Tutkimustehtävän selvittämiseksi yksi alakysymyksistä onkin: *miten suhtautuminen euroon on muuttunut tarkastelumaissa aikavälillä 2003-2018?*

Yhteisvaluutan historiassa erittäin merkittävä tapahtuma oli eurokriisi, jonka aktiivisin vaihe sijoittui vuosiin 2010-2013. Tutkielman luvussa 4 käyn läpi eurokriisin keskeiset tapahtumat, koska se on

lukijalle aivan oleellista taustatietoa. Aineiston analyysissä pidän mielessä eurokriisin kontekstin ja lopuksi pyrin vastaamaan alakysymykseen: *millä tapaa eurokriisi vaikutti yhteisvaluuttaan suhtautumiseen?*

Kolmas näkökulma, jolla euroon suhtautumista voi kartoittaa pohjautuu Gösta Esping-Andersenin hyvinvointiregiimeihin. Luvussa 6 luokittelen Suomen, Viron, Saksan ja Italian eri regiimeihin ja kysyn: *mikä hyvinvointiregiimi suhtautuu euroon positiivisimmin / negatiivisimmin ja mistä erot mahdollisesti johtuvat?*

Iso osa tutkimuksestani on menneiden tapahtumien selvittämistä ja auki kirjoittamista. Tässä pyrin hyödyntämään historiantutkimuksen narratiivista tutkimusmenetelmää. Pohjimmiltaan narratiivi tarkoittaa kertomusta. Narratiivisessa tutkimusmenetelmässä ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia kertomuksia tutkimuskohteesta kerrotaan ja miten se asettuu ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan. (Jyväskylän yliopisto 2019.) Lukijalle narratiivinen tutkimusmenetelmä on yleensä miellyttävä, koska siinä tutkimusaihe asettuu jäsennetyn kertomuksen muotoon.

Eurobarometrien varsinaisen analyysin teen hyödyntämällä tilastollisia menetelmiä. Tarkempi selvitys käytetyistä menetelmistä tehdään tutkielman myöhemmässä vaiheessa.

2.4 Koronapandemian vaikutus tutkielman tekoon

Tämä tutkielma on valmistunut yhteiskunnallisten poikkeusolojen vallitessa. Maaliskuussa 2020 koronapandemia sulki suomalaisen yhteiskunnan ja kirjoittaessani tätä[1] ei ole vielä näköpiirissä hetkeä, jolloin tilanne normalisoituu. Pandemia vaikutti myös tämän tutkielman tekoon, sillä työskentelyn aktiivisin vaihe ajoittui keväälle. Maaliskuun puolivälissä yliopisto fyysisesti suljettiin ja siirryttiin ainoastaan etäopetukseen. Esimerkiksi haastatteluaineistoa keräävälle pro gradu -tutkielman tekijöille tilanne on ollut erittäin hankala, koska haastatteluja on tänä aikana erittäin hankalaa tehdä. Koronapandemian vaikutus tähän tutkielmaan on verrattain vähäinen, koska hyödynnän valmista eurobarometriaineistoa, joten aineiston keruuseen ei liittynyt ongelmia. Tutkielman kirjoittajana jouduin kuitenkin koronapandemian vuoksi muuttamaan työskentelytapojani, kuten kaikki opiskelijat.

Gösta Esping-Andersenin vuonna 1990 julkaistu teos *The Three Worlds of Welfare Capitalism* olisi ollut tämän tutkielman luvun 6 kannalta erittäin tärkeä lisä. Valitettavasti kirjaa ei ollut mistään saatavilla e-aineistona ja kaikkien kirjastojen ollessa suljettuna sitä oli mahdotonta saada käsiinsä

[1] Kirjoitusajankohta huhtikuu 2020

tätä tutkielmaa kirjoitettaessa. Esping-Andersen oli kuitenkin pääpiirteissään esitellyt hyvinvointimallien teoriansa jo 1980-luvun lopulla julkaistuissa journaaliartikkeleissa, joita oli saatavilla sähköisesti. Teoria oli minulle myös ennalta tuttu jo sosiaalipolitiikan peruskurssilta, joten kirjan puuttuminen ei estänyt tutkielman etenemistä. Se kuitenkin heikentää tutkielman kokonaisuutta, mutta olen pyrkinyt paikkaamaan tätä niin hyvin kuin olosuhteisiin nähden on mahdollista. Onnekseni sain kuitenkin ajoissa lainattua muut tarvitsemani kirjat, ja yliopiston laajat sähköiset aineistot ovat tukeneet tutkielman kirjoitusprosessia. Aineistoni luonteen huomioon ottaen koronapandemian vaikutus tämän tutkielman tekoon jäi varsin vähäiseksi, eikä aiheuttanut merkittävää viivästystä tutkielman valmistumiseen.

3. EUROOPAN INTEGRAATION SYNTYHISTORIA

3.1 Euroopan unionin syntyhistoria

Liput nostetaan salkoon joka vuosi toukokuun 9. päivänä Eurooppa-päivän kunniaksi. Päivämäärän historiallinen merkitys piilee siinä, että 9.5.1950 Ranskan ulkoministeri Robert Schuman (1886-1963) esitteli asiakirjan, jossa ehdotettiin Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamista. Myöhemmin tätä asiakirjaa on alettu kutsua Schumanin julistukseksi ja sitä voidaan ainakin epävirallisesti pitää Euroopan unionin integraatiohistorian syntypäivänä.

Jean Monnet (1888-1979) oli ranskalainen diplomaatti, jota Schumanin ohella pidetään eurooppalaisen yhdentymisen ensimmäisen vaiheen merkkihenkilönä. Monnet koki, että toisen maailmansodan jälkeen Länsi-Saksa oli jollain tavalla sidottava eurooppalaiseen yhteistyöhön, jotta kiistat keskeisistä tuotannon alueista, kuten Saksan Ruhrin alueesta saataisiin vältettyä. Monnet alkoi Schumanin kanssa toteuttaa salassa pidettävää hanketta, joka johti toukokuun 1950 Schumanin julistukseen ja huhtikuussa 1951 Alankomaat, Belgia, Italia, Luxemburg, Ranska ja Länsi-Saksa allekirjoittivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (jatkossa: EHTY) perussopimuksen. Allekirjoituspaikkansa mukaisesti tätä kutsutaan myös Pariisin sopimukseksi, joka on yhdistyvän Euroopan ensimmäinen perussopimus. (Clerc & Elo 2014, 46-56; Euroopan komissio 2019.)

Kokemukset EHTY:stä olivat rohkaisevia ja Euroopan yhdentyminen otti seuraavan merkittävän askeleen maaliskuussa 1957, kun Rooman perussopimus samojen jäsenmaiden kesken allekirjoitettiin. Rooman sopimus merkitsi Euroopan talousyhteisön (jatkossa: ETY) perustamista. ETY oli pohjimmiltaan tyypillinen kauppasopimus, sillä sen tarkoituksena oli helpottaa ihmisten ja tavaroiden liikkuvuutta alueella poistamalla tariffeja ja tullimaksuja. Toisinaan Rooman sopimuksista puhutaan monikossa. Tällä viitataan siihen, että samalla päivämäärällä ETY:n kanssa allekirjoitettiin sopimus Euroopan atomienergiayhteisö Euratomista. Tuolloin maailmanpoliittinen tilanne Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä oli kiristynyt uhkaavaksi ja molemmat olivat ydinasevaltoja, joten eurooppalainen yhteistyö myös tällä alueella koettiin tärkeäksi. (van Meurs et.al. 2014, 68-71.)

Eurooppalainen yhteistyö jatkoi syventymistään siirryttäessä 1960-luvulle. Heti uuden vuosikymmenen aluksi luotiin Euroopan vapaakauppaliitto EFTA, johon liittyi useita ETY:n ulkopuolella olevia Euroopan valtioita. Vuonna 1962 otettiin käyttöön yhteinen maatalouspolitiikka,

joka on edelleen yksi EU:n merkittävimmistä tehtävistä. Vuonna 1967 toimintansa aloitti yhteinen neuvosto ja komissio. Teollisuustuotteiden viimeisetkin sisäiset tullimaksut poistettiin kesällä 1968 ja joulukuussa 1969 Haagin huippukokouksessa päätettiin edelleen syventää Euroopan yhdentämisprosessia.

Vuonna 1973 Euroopan yhteisö laajeni ensimmäistä kertaa, kun Tanska, Irlanti ja Iso-Britannia liittyivät yhteisöihin. Euroopan yhteisö kasvoi kattamaan yhdeksän jäsenvaltiota. Vuonna 1974 tehtiin päätös Euroopan parlamentista, ja että sen jäsenet valitaan suorilla kansanäänestyksillä. Seuraavana vuonna vahvistettiin sopimus parlamentin budjettivallasta ja Euroopan tilintarkastustuomioistuin perustettiin. Ensimmäiset parlamenttivaalit järjestettiin kesällä 1979.

1980-luvun aikana Kreikka, Espanja ja Portugali liittyvät yhteisöön ja vuosikymmenen päättyessä yhteisö koostui kahdestatoista jäsenvaltiosta. Vuonna 1986 allekirjoitettiin Euroopan yhtenäisyysasiakirja, joka pohjusti sisämarkkinoiden toteutumista. Seuraavana vuonna aloitettiin Erasmus opiskelijavaihto-ohjelma. Marraskuussa 1989 Berliinin muuri murtui ja Euroopan voimatasapaino muuttui perustavalla tavalla. Vuosikymmenen lopulla aloitettiin myös toden teolla valmistelemaan yhteistä talous- ja rahaliittoa.

1990-luku tarkoitti kaikkein kiihkeintä integraation vaihetta. Maastrichtin sopimus saatettiin voimaan vuonna 1992. Se loi perustan EU:n nykymuotoiselle yhteistyölle ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, sisäpolitiikassa ja ehkä kaikkein tärkeimpänä rahapolitiikassa. Samalla ETY jäi historiaan ja Euroopan talousyhteisö alettiin tuntea lyhenteellä EY. Vuonna 1995 Suomi, Ruotsi ja Itävalta liittyvät EU:hun ja jäsenmäärä kasvoi viiteentoista. Suuntauksena oli EU:n toimivallan vahvistaminen ja erityisesti 1990-lukua leimasi nopeatahtinen talous- ja rahaliiton valmistelu. Vuosikymmenen loppuun mennessä yksitoista jäsenvaltiota oli peruuttamattomalla tavalla sitoutunut yhteisvaluutan käyttöönottoon.

2000-luvun integraatiohistoriaan palataan tämän tutkielman myöhemmässä vaiheessa useaan otteeseen varsin yksityiskohtaisesti, joten tässä vaiheessa en käy sitä erikseen läpi.

Jälkikäteen katsottuna Euroopan yhdentyminen näyttää johdonmukaiselta ja väistämättömältä kehitykseltä. Historiantutkimuksessa tällaista kutsutaan teleologiseksi päättelyksi. Sillä tarkoitetaan selitystapaa, jossa jotain tiettyä ilmiötä selitetään lopputuloksesta käsin (Kalela 2012, 97-102). Ehkäpä erityisesti Euroopan integraatiohistoriaa tutkittaessa ”teleologiseen ansaan” astuminen voi tuntua houkuttelevalta, mutta tätä on syytä pyrkiä välttämään. Euroopan yhdentymishistoria on

täynnä poliittisia ja taloudellisia kiistoja sekä ennakoimattomia sattumuksia. Tänä päivänä näkemämme EU ei ole kehityksen väistämätön lopputulos, vaan sitä on tulkittava ainutlaatuisena ilmiönä. Tapahtumat olisivat voineet mennä toisin.

3.2 Ison-Britannian ja EU:n jännitteinen suhde

Tässä kohtaa on syytä luoda lyhyt katsaus Ison-Britannian ja yhdistyvän Euroopan alati jännitteiseen suhteeseen. Ison-Britannian eroaminen EU:sta tapahtui lopullisesti 1.2.2020. Euroopan integraatiohistoriaan perehtyneelle henkilölle Ison-Britannian Brexit-äänestyksen tulos kesällä 2016 ja siitä seurannut ero ei välttämättä tullut suurena yllätyksenä. Iso-Britannia suhtautui avoimen kielteisesti jo EHTY:n perustamiseen. Koettiin, että sitoutuminen tällaiseen ylikansallisen instituution rakentamiseen olisi vahingoittanut erityissuhdetta Yhdysvaltoihin. Pääministeri Clement Attleen hallitus oli julkista mielipidettä myötämielisempi EHTY:ä kohtaan, mutta nopeasti päätti, ettei halua osallistua Monnet'n pilvilinnaksi haukuttuun suunnitelmaan. (Clerc & Elo 2014, 52.)

Euroopan yhdentyminen osoittautui kuitenkin kannattavaksi hankkeeksi, joka aiheutti mielipiteen muutoksen. Kansalaismielipide ei missään vaiheessa muuttunut erityisen myönteiseksi, mutta poliitikot kokivat, ettei Isolla-Britannialla ollut varaa syrjäytyä Euroopan yhteisöstä. Ison-Britannian maailmanpoliittinen vaikutusvalta oli heikentynyt muun muassa vuoden 1956 Suezin kriisin[2] seurauksena ja siirtomaavallan aikakauden loputtua. Näin ollen heinäkuussa 1961 Iso-Britannia haki ETY-jäsenyyttä. Isolla-Britannialla oli vaikeuksia sopeutua kaikkiin ETY-sopimuksen ehtoihin ja se oli neuvotteluissa vaatimassa poikkeuksia useisiin sopimuksen kohtiin. Tammikuussa 1963 Ranskan presidentti Charles de Gaulle päättikin antaa ylimielisinä pitämilleen briteille kunnon näpäytyksen ja keskeytti jäsenyysneuvottelut. (emt. 81-82.) Tämä oli omiaan lisäämään ETY:n vastaisia tunteita brittien keskuudessa.

Vuosien ja valtion päämiesten vaihtuessa tunteet viilenivät ja Ison-Britannian mahdollinen liittyminen nousi uudestaan pöydälle. Vuodet 1969-1974 Ranskan presidenttinä toiminut Georges Pompidou näki, että Iso-Britannia voisi toimia Länsi-Saksan kasvaneen vallan osalta

[2] Suezin kriisi oli 29. lokakuuta – 7. marraskuuta 1956 käyty lyhyt sota Egyptin, sekä Ison-Britannian, Ranskan ja Israelin liittouman välillä. Egyptiin hyökänneet Britannia, Ranska ja Israel olivat alkaneet suunnitella sotaa Egyptin Gamal Abdel Nasserin ilmoitettua maan kansallistavan tuolloin brittiläis-ranskalaisen Suezin kanavan. Britannia ja Ranska päättivät palauttaa kanavan länsimaiseen hallintaan, ja Israel osallistui sotaan miehittäen Siinain niemimaan. Kylmän sodan suurvallat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto tuomitsivat hyökkäyksen pakottaen hyökkääjät vetäytymään alueelta. Britannialle ja Ranskalle kriisin päätös merkitsi niiden suurvalta-aseman loppua.

tasapainottavana tekijänä ja jäsenyysneuvottelut aloitettiin uudelleen kesällä 1970. Tällä kertaa ETY oli valmis tulemaan Isoa-Britanniaa vastaan ja britit saivat neuvoteltua sopimukseen haluamiaan poikkeusklausuuleja. Ison-Britannian ohella Tanska ja Irlanti liittyivät ETY:n jäseniksi vuonna 1973. (emt. 95-99.)

Yhteistyö alkoi verrattain hyvin, mutta tunnelma kiristyi uudelleen, kun Margaret Thatcher tuli valituksi Ison-Britannian pääministeriksi. 1980-luvun aikana Iso-Britannia asettui toistuvasti poikkiteloin EY:n kanssa vaatimalla itselleen erityisjärjestelyjä. Julkinen mielipide Isossa-Britanniassa oli EY:tä kohtaan kriittinen. Tämä avasi Thatcherille mahdollisuuden kritisoida yhteisön federalistista luonnetta, raskasta hallintoa, byrokraattisuutta ja epädemokraattisuutta. Thatcher tunnettiin vapaamarkkinareformeistaan ja hänellä olikin selkeä näkemys siitä, mitä EY:n tulisi olla: kyse oli taloudellisesta yhteistyöstä, eikä mistään muusta. Thatcher vähät välitti yhteisön tunnepitoisista symbolisista ja poliittisista päämääristä.

Väkimäärältään suuri ja taloudelliselta vaikutusvallaltaan merkittävä Iso-Britannia haluttiin kuitenkin pitää jäsenenä ja sillä oli liikkumavaraa ajaa erityisvaatimuksiaan. Kesäkuussa 1984 sovittiin erityisestä hyvitysmekanismista, jolla alennettiin Ison-Britannian jäsenmaksun osuutta. Samalla sovittiin maatalouspolitiikan osalta huojennuksia Isolle-Britannialle. Thatcherin kompromissihaluttomuus johti siihen, että tuon jälkeen Isoon-Britanniaan suhtauduttiin enemmän ongelmana kuin osana ratkaisua. (emt. 124-127.)

Tämän valossa ei olekaan yllätys, että Iso-Britannia ei halunnut olla mukana Euroopan talous- ja rahaliitto EMU:ssa ja yhteisvaluuttaprojektissa. Kansalaismielipide oli voimakkaasti sitä vastaan, eikä poliitikoilla ollut sen enempää halua lähteä projektiin mukaan. Pientä toivoa kuitenkin herätti se, että varsin EU-myönteinen Tony Blair valittiin vuonna 1997 Ison-Britannian pääministeriksi. Blairin asenne oli huomattavasti rakentavampi kuin edeltäjiensä. Tämä positiivisesti alkanut tarina EU:n ja Blairin välillä otti kuitenkin äkkikäänteen, kun Iso-Britannia päätti alkaa tukemaan Yhdysvaltojen Irak-sotasuunnitelmaa vuosina 2002-03. Ranskan presidentti Jacques Chirac ja Saksan liittokansleri Gerhard Schröder halusivat pitää EU:n erossa tuosta sodasta ja tuomitsivat Yhdysvaltojen sotatoimet. (emt. 153.) Luottamus sai uuden vakavan kolauksen heti uuden vuosituhannen aluksi ja yhteistyö jatkui vaikeana.

Konservatiivinen ja EU:hun nihkeästi suhtautuva David Cameron nousi pääministeriksi vuonna 2010, joka ei helpottanut yhteistyön rakentamista. Päinvastoin, kampanjoidessaan uudelleenvalintansa puolesta vuoden 2015 vaaleissa, Cameron teki kohtalokkaaksi osoittautuneen vaalilupauksen

järjestää kansanäänestyksen EU-jäsenyydestä, mikäli tulee valituksi. Cameronin konservatiivipuolue voitti vaalit ja hänen oli pidettävä kiinni lupauksestaan. Kesällä 2016 äänestettiin EU-jäsenyydestä tunnetuin lopputuloksin.

Tämä lyhyt tiivistelmä kertoo oleellisen Ison-Britannian ja EU:n suhteesta. Ison-Britannian näkökulmasta kyse oli vain ja ainoastaan taloudellisesta yhteistyöstä. Poliittiset ja symboliset tavoitteet olivat briteille yhdentekeviä ja läpi vuosikymmenten Iso-Britannia ajoi itselleen erityisvaatimuksia, ja onnistuikin saamaan merkittäviä myönnytyksiä. David Cameron rohkeni esittää vaalilupauksen EU-jäsenyyden äänestyksestä, koska asiasta oli kerran aikaisemminkin äänestetty vuonna 1975. Iso-Britannia oli liittynyt EY:n jäseneksi vuonna 1973 ja kahta vuotta myöhemmin siitä järjestettiin neuvoa-antava kansanäänestys. Tuolloin lopputulos oli selvä, sillä 67% äänestäjistä kannatti jäsenyyden jatkamista (Guardian 2016). EU vuonna 2016 oli hyvin erilainen kuin EY vuonna 1975 ja maailma muuttunut hyvin perustavan laatuisella tavalla. Brexit yllätti koko maailman, mutta asiaan perehtymisen jälkeen se ei enää tunnukaan kovin yllättävältä lopputulokselta. Seuraavaksi palataan integraatiohistoriaan syventymällä talous- ja rahaliitto EMU:un.

3.3 Euroopan talous- ja rahaliiton syntyhistoria

Yhteisvaluutta on ollut pitkäaikainen eurooppalainen projekti, jonka juuret yltävät aina 1960-luvun loppuun saakka. Tuolloin esitettiin ensimmäiset ajatukset talous- ja rahaliiton luomiseksi. Debatti tästä muhi yhteisön pinnan alla koko 1970-luvun ajan (Clerc & Elo 2014, 107). Eräänlaisena esiasteena voi pitää vuonna 1972 alkunsa saanutta Euroopan valuuttakäärmejärjestelmää. Tällaisen luominen tuli ajankohtaiseksi, kun Yhdysvaltain presidentti Richard Nixon oli vuonna 1971 irrottanut Yhdysvaltojen dollarin kultakannasta ja kansainvälinen rahajärjestelmä jouduttiin rakentamaan uusiksi kelluvien valuuttojen varaan.

Valuuttakäärmejärjestelmässä yhteisön silloiset kuusi jäsenmaata sekä Iso-Britannia, Tanska ja Irlanti sitoutuivat pitämään keskinäisten valuuttojensa vaihteluvälit enintään 2,25 prosentissa. Järjestelmä osoittautui kuitenkin toimimattomaksi ja vuosikymmenen lopulla se oli kutistunut enää Saksan markkaan sitoutuneeksi valuutta-alueeksi. Uusi yritys toteutui vuonna 1978 kun luotiin jäsenmaiden valuutoista koostuva korivaluutta ECU, joka oli valuuttamekanismin keskiössä. Jäsenmaat sitoutuivat jälleen pitämään oman valuuttansa vaihteluvälin 2,25 prosentissa suhteessa tähän ECU referenssiin ja joissain poikkeustapauksissa vaihteluvälin sallittiin olevan suurempi. Ennen pitkää tämäkin kaatui tuttuun ongelmaan, eli Saksan inflaatio oli muita alempi ja

kurssimuutokset johtivat laajaan keinotteluun heikompia valuuttoja vastaan. Vasta vaihteluvälin lisääminen +/- 15 prosenttiin 1990-luvun alussa mahdollisti järjestelmän elossa pysymisen. (Korkman 2013, 32-34.)

Euron toteutumisen tiellä oli monia poliittisia ja taloudellisia esteitä. Kansainvälisten markkinoiden epävakaus, erimielisyys taloudellisista tavoitteista ja heikko poliittinen sitoutuneisuus olivat näistä vain muutamia. (Euroopan komissio 2019.) Käännekohdaksi osoittautui Hannoverissa kesäkuussa 1988 pidetty Eurooppa-neuvoston huippukokous, jossa Saksan liittokansleri Helmut Kohl ehdotti komitean perustamista. Komitean pyrkimyksenä olisi selvittää mahdollisuuksia talous- ja rahaliitolle. Euroopan komission puheenjohtaja Jacques Delors nimitettiin johtamaan komiteaa. Hyvin pian tästä Delorsin komiteasta tuli talous- ja rahaliittokeskustelun moottori. Huhtikuussa 1989 komitea tuotti raportin, joka toimi tiekarttana Euroopan talous- ja rahaliitto EMU:n perustamiselle. Raportti ehdotti etenemistä kolmessa vaiheessa. Ensiksi oli tärkeätä pääomien liikkumisen vapauttaminen ja talouspoliittisen yhteistyön kehittäminen. Toiseksi oli perustettava keskuspankkitason yhteistyötä, jossa yhteinen keskuspankki säätelisi hintavakautta. Kolmannessa vaiheessa eri valuuttojen vaihtokurssit kiinnitettäisiin ja valuuttapolitiikan toteuttaminen siirrettäisiin eurooppalaisille instituutioille. Yhteisen valuutan käyttöönotosta mainittiin raportissa, mutta tärkeämpänä pidettiin yhteistä finanssipolitiikkaa. (Clerc & Elo 2014, 142.)

Berliinin muurin murtuminen ja neuvostoliittolaisen sosialismin romahdus muuttivat maailmaa pysyvällä tavalla. Uudessa maailmanjärjestyksessä eurooppalainen integraatio nousi keskeiseen asemaan. Yhdistyneen Saksan intressit kietoutuivat yhteen vahvan Euroopan kanssa. Yhdistyneen Saksan sitouttaminen Eurooppa-projektiin oli korkealla myös Ranskan presidentti Francois Mitterrandin agendalla. Taustalla oli historiallinen ajatus liian vahvan yhteisen Saksan ongelmasta, jota pyrittiin hillitsemään yhteisen Eurooppa-projektin avulla. Saksan ja Ranskan neuvotteluissa erityinen kompastuskivi oli eurooppalaisen keskuspankin asema. Saksalaiset halusivat Bundesbankin kaltaisen itsenäisen elimen, jonka tehtävänä olisi hintavakauden ja budjettikurin ylläpitäminen. Ranskan tavoitteena puolestaan oli saada aikaan keskuspankki, joka noudattaisi löysempää rahapolitiikkaa ja pystyisi tarvittaessa aktiivisesti tukemaan jäsenmaita. (Clerc & Elo 2014, 143-144.) Lopputuloksena EKP eli Euroopan keskuspankki syntyi enemmän Saksan vaatimusten pohjalta.

Talous- ja rahaliitto luotiin nopealla tahdilla 1990-luvulla ja sille oli olemassa sinällään vahvat perusteet. Talouden ympäristö muuttui 1980-luvulla, kun pääomaliikkeet vapautuivat.

Vaihtotaseiden alijäämät kasvoivat ja se altisti eurooppalaiset valuutat rahapolitiikan kannalta vaaralliselle valuuttakeinottelulle. Ajateltiin, että yhteinen raha poistaisi ongelman eri valuuttojen kurssien äkkinäisistä muutoksista. Katsottiin myös, että yhteinen raha poistaisi valuuttojen vaihtokustannukset ja valuuttariskit. 1980-luvun lopulla myös kasvoi akateeminen doktriini, jonka mukaan keskuspankin itsenäisyys nähtiin rahapolitiikan uskottavuuden edellytyksenä. Poliitikkojen ajama löysä rahapolitiikka aiheuttaisi vain inflaation kiihtymistä. Tämä uhka haluttiin poistaa. Europrojekti yhdistyi myös poliittisen yhdentymisen prosessiin sekä rauhanaatteeseen. Rahaliittoa voikin pitää yhtä lailla poliittisena kuin taloudellisena projektina. (Korkman 2013, 39-45.)

Bagus (2011, 59-60) esittää, että euro oli etenkin Välimeren maille tehokas keino päästä eroon vihatusta Saksan D-markasta. Saksassa oli matala inflaatio ja korkean inflaation maat pelkäsivät vertailua Bundesbankiin. Euro oli keino päästä eroon noloista vertailuista ja devalvaatioista. Yhteisen keskuspankin ajateltiin lopultakin panevan pisteen Saksan ylivallalle.

Teoria optimaalisesta valuutta-alueesta oli myös vahva perustelu yhteisvaluutan puolesta. Teoria koostuu neljästä peruspilarista: 1) työvoiman vapaasta liikkuvuudesta 2) talouden avoimuudesta 3) tuotantorakenteiden monimuotoisuudesta ja 4) inflaatiovauhtien samankaltaisuudesta. 1990-luvulla ajateltiin, että euroalue täyttäisi nämä kriteerit ja erityisesti yhdysvaltalaisten taloustieteilijöiden esittämä kritiikki sivuutettiin. (Kauramäki 2018, 9-14; Krugman 2012, 190-193.)

Ajateltiin myös, että yhteisvaluutta nostaisi Euroopan unionin vaikutusvaltaa maailmannäyttämöllä, eurosta tulisi tärkeä reservivaluutta ja yhteisvaluutta varmistaisi Euroopan rauhanprojektin jatkumisen. Euro yhdistäisi ja loisi yhteiseurooppalaisen identiteetin. Lyhyesti ilmaistuna pääargumentit yhteisvaluutan puolesta olivat, että se yhdentäisi Eurooppaa, tekisi maanosasta vaikutusvaltaisemman maailmannäyttämöllä ja ylläpitäisi rauhaa. (Stiglitz 2016, 35-39.)

Ison-Britannian 1.2.2020 tapahtuneen eron myötä Euroopan unionissa on 27 jäsenvaltiota, joista 19 käyttää valuuttanaan euroa. Alueen laajentuminen on tapahtunut useassa vaiheessa. Nykyään euroa käyttää päivittäin noin 341 miljoonaa ihmistä ja se on maailman toiseksi käytetyin valuutta. Ensiksi euroalue syntyi yhdentoista valtion laajuisena ja edellytyksenä oli, että eurovaltiot olivat sitoutuneet vuoden 1992 Maastrichtin sopimukseen, joka sisälsi myös euron vakauskriteerit. Eurosta tuli virallinen valuutta 1.1.1999, mutta aluksi se toimi vain tilivaluuttana. Käteisvaluuttana euro on ollut käytössä 1.1.2002 alkaen.

Alkuperäiset yksitoista euromaata olivat Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Italia, Itävalta, Luxemburg, Suomi, Portugali, Ranska ja Saksa. Vuoden 1999 jälkeen euroalueeseen on liittynyt kahdeksan valtiota. (Euroopan komissio 2020.)

Taulukko 1: Euroalueen laajentuminen vuoden 1999 jälkeen.[3]

Valtio	**Liittymispäivämäärä**
Kreikka	1.1.2001
Slovenia	1.1.2007
Kypros ja Malta	1.1.2008
Slovakia	1.1.2009
Viro	1.1.2011
Latvia	1.1.2014
Liettua	1.1.2015

Euron kannatus on vahvaa. Euroopan Unionia yleisellä tasolla tosin kritisoidaan näkyvästi, mutta varsin pinnallisesti. Yhteisvaluutan osalta kritiikki on ollut lähinnä akateemisten piirien keskinäistä väittelyä. Kevään 2019 eurobarometrin mukaan luottamus EU:hun on suurimmillaan sitten vuoden 2014 ja selkeä enemmistö 61% osuudella suhtautuu EU:n tulevaisuuteen positiivisesti. Tutkimukseni kannalta erityisen mielenkiintoista on, että yhteisvaluutta euron kannatus on ennätyksellisen suurta — euroalueella yhteistä rahaa kannattaa jo 76% vastaajista ja koko unionin alueella kannatus on myös vahvaa, noin 62%. Vastaajat pitivät tärkeimpinä saavutuksina EU-kansalaisuutta ja vapaata liikkuvuutta. Suurimpia uhkakuvia kyselyssä olivat hallitsematon maahanmuutto ja ilmastonmuutos. (Euroopan komissio, 2019.)

[3] Taulukko koottu Euroopan komission nettisivujen tietojen pohjalta.

4. EUROKRIISI

4.1 EMU ja kriisin siemenet

Ratkaiseva käännekohta yhteisvaluutta-alueen kehityksessä oli eurokriisi, jonka aktiivisin vaihe sijoittui vuosiin 2010-2013. Eurokriisi ei ollut ainoastaan globaalin finanssikriisin jatke, vaan siitä kehittyi paljon syvempi, poliittis-taloudellis-sosiaalinen kokonaiskriisi, josta toipuminen jatkui koko 2010-luvun ajan.

Kriisin siemenet kylvettiin, kun Euroopan talous- ja rahaliittoa EMU:a rakennettiin. EMU oli ennen näkemätön historiallinen kokeilu. Sen rakennusvaiheessa eniten painoarvoa oli poliittisilla syillä. Rahaliitto yhdistyi rauhan aatteeseen, joka antoi projektille erityistä painoarvoa. (Korkman 2013, 39-43.) Euro rakennettiin ”hyvän sään varalle” (Fischer 2014, 18; Stiglitz 2016, 48), virheelliseksi myöhemmin osoitetun talouspoliittisen ideologian pohjalta ja sen ympärille ei rakennettu tarpeellisia instituutioita, jotka olisivat mahdollistaneet yhteisvaluutta-alueen toiminnan kriisin oloissa (Stiglitz 2016, xii). Taloushistorioitsija Markku Kuisma (2016, 25) on mennyt kritiikissään kenties pisimmälle ja nimittänyt euroa ”rikolliseksi ihmiskokeeksi.” Euron syntyä voi kutsua yhteiseurooppalaiseksi poliittiseksi reaktioksi vastauksena 1980- ja 90-lukujen poliittisiin muutoksiin. (Clerc & Elo 2014, 143-144; Rehn 2019, 21-23.)

Kansantaloudellisesta näkökulmasta katsoen yhteisvaluutan eduksi katsottiin kilpailevien devalvaatioiden loppuminen. Devalvaatiolla alennetaan valuutan ulkoista arvoa, joka edistää vientiä ja sitä kautta piristää taloudellista toimeliaisuutta. Kilpailevat devalvaatiot ovat kuitenkin monessa mielessä haitallisia. Devalvaatio kiihdyttää inflaatiota, joka vähentää kansalaisten ostovoimaa. Kilpailevia devalvaatioita onkin nimitetty merkantilistisen ”köyhdytä naapurisi” (beggar-thy-neigbour) talouspolitiikan jatkeeksi (Korkman 2013, 28). Tämän ajatuksen taustalla on, että vaihtotaseet ovat tietyssä mielessä nollasummapeliä. Vaihtotaseen ylijäämä jossakin maassa tarkoittaa väistämättä vaihtotaseen alijäämää jossain muualla. Yhtälö ei ole näin yksinkertainen, koska tosiasiassa kansainvälinen kaupankäynti ei ole nollasummapeliä, mutta argumentti on silti vahva. Valuutan ulkoinen devalvaatio antaa vähintäänkin kilpailuedun verrokkimaihin nähden. (Stiglitz 2016, 105). Yhteisvaluutta nähtiin lääkkeeksi, jolla tämä haitallinen devalvaatiokierre saataisiin katkaistua. Huomionarvoista on, että esimerkiksi Suomessa rahaliittoon liittymisestä ei järjestetty neuvoa-antavaa kansanäänestystä, toisin kuin Euroopan unioniin liittymisestä.

Puoltavana argumenttina rahaliiton puolesta esitettiin myös konvergenssia. Tällä tarkoitetaan sitä, että vaikka jäsenmaiden taloudet olivatkin lähtökohdiltaan hyvin erilaisia, niin yhteisvaluutan käyttöönoton uskottiin lähentävän niitä toisiinsa. Euro tuottaisi yhdenmukaistumista, eli konvergenssia. Tämän varmistamiseksi Maastrichtin sopimukseen kirjattiin sitovat makrotaloudelliset kriteerit, joiden täyttäminen oli eurojäsenyyden ehtona. Tähän kuuluivat hintatason vakaus, valuuttakurssien ja korkojen vakaus sekä vuosittainen uuden velkaantumisen yläraja 3% bruttokansantuotteesta sekä velan kokonaismäärä, enintään 60% bruttokansantuotteesta. (esim. Harakka 2014, 71-72; Fischer 2014, 25). Myöhemmin näitä sitoumuksia uusittiin ja tarkennettiin Euroopan kasvu- ja vakaussopimuksella vuonna 1997. Uuden vuosituhannen ensimmäisenä vuosikymmenenä argumentti konvergenssista näyttikin pitävän paikkaansa. Hyvänä indikaattorina toimivat valtion 10-vuotisten velkakirjojen lainojen korot. Hyvänä indikaattorina ne toimivat siksi, että korot paljastavat sen, millä ehdoilla valtion on mahdollista saada uutta markkinaehtoista rahoitusta. Kuviosta huomataan, että korot todellakin konvergoituivat, kunnes lähtivät vuoden 2009 aikana nopeasti eriytymään.

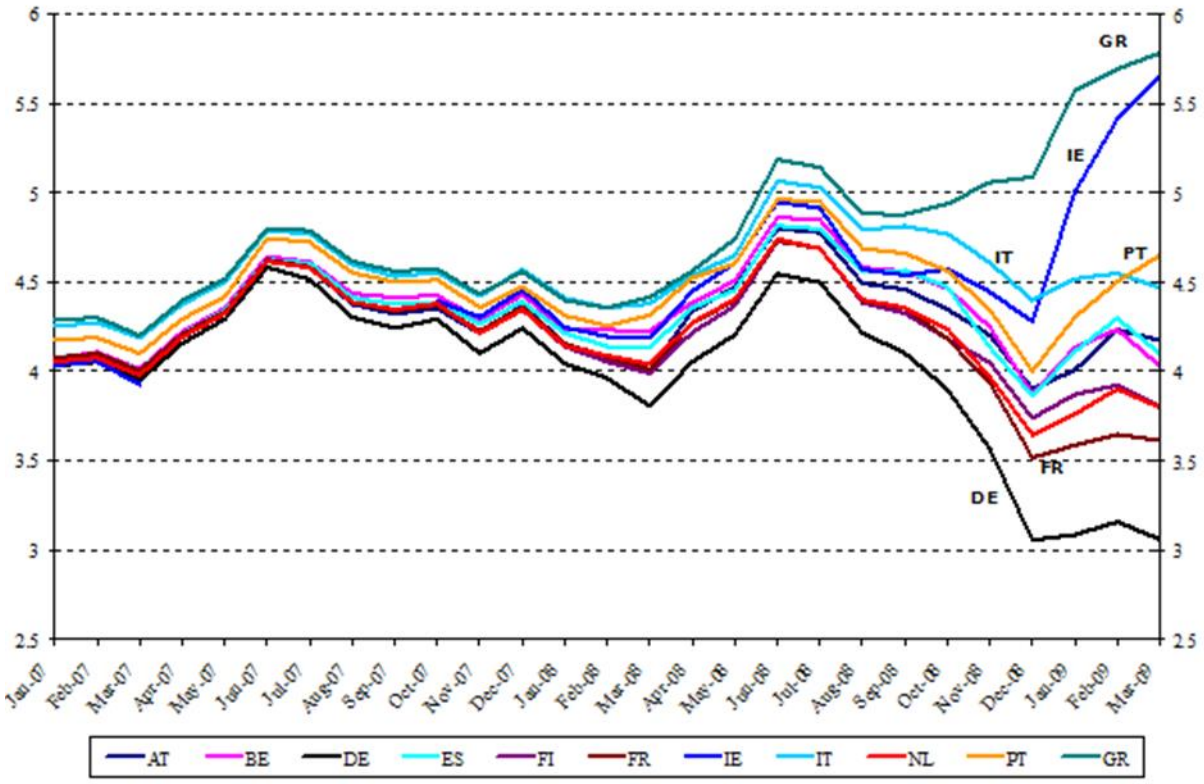

Kuvio 1: Eurovaltioiden 10-vuotisten velkakirjojen korot (kuukausittaiset keskiarvot; prosenttiyksikkö / vuosi; Tammikuu 2007- Maaliskuu 2009)

Kuvalähde: voxeu.org, 2010 [4]

Markkinamekanismi oli epäonnistunut euroalueen valtioiden riskin hinnoittelussa (Heise 2013, 19). Aivan ilmeiseksi tämä kävi lokakuussa 2009, kun Kreikan vastavalittu uusi hallitus ilmoitti valtion todellisen budjettialijäämän olevan yli 12% bruttokansantuotteesta, eikä aiemmin arvioitu 6,5%. Tammikuussa 2010 kävi selväksi, että ilman ulkopuolista tukea Kreikka ajautuisi maksukyvyttömäksi. (Varoufakis 2014, 224.) Kreikan hallitus oli vuosien ajan vääristellyt kirjanpitoaan, jotta julkinen velka ja budjettialijäämä pysyisivät riittävän lähellä vakaus- ja kasvusopimuksen ehtoja. Lisäksi Kreikan valtio oli tehnyt yhdysvaltalaisen investointipankki Goldman Sachsin kanssa monimutkaisia valuutanvaihtosopimuksia, joiden avulla alijäämiä pystyttiin piilottamaan taseesta pois. (Quiggin 2014, 284-285.)

[4] Kuvio koottu Bloombergin ja Euroopan keskuspankin aineiston pohjalta. Artikkelin voi lukea osoitteessa https://voxeu.org/article/how-financial-crisis-raised-eurozone-bond-spreads

4.2 Globaali finanssikriisi lähtölaukauksena

Globaali finanssikriisi paljasti talousjärjestelmän sokeita pisteitä, joita ei ennakolta nähty tai haluttu nähdä. Finanssikriisin laukaiseva tekijä oli Yhdysvaltojen asuntomarkkinat, josta finanssilaitoksille alkoi kertyä suuria luottotappioita ihmisten ollessa kykenemättömiä lyhentämään asuntolainojaan. Vyyhti alkoi purkautua, kun selvisi millaisia asuntolainoja kuluttajille oli tarjottu. Termi ”subprime” oli nopeasti kaikkien huulilla. Suomennettuna sillä tarkoitetaan toisarvoista tai ”sekundaa.” Ensimmäinen vaihe prosessissa oli, että presidentti George W. Bushin hallinto kytki asunnonomistamisen kiinteäksi osaksi amerikkalaista unelmaa ja aloitti vuonna 2002 kampanjan asunto-omistamisen lisäämiseksi (New York Times 2008).

Rahoituslaitokset toimivat tämän mukaisesti ja alkoivat aggressiivisesti markkinoida asuntolainoja. Asunnot arvioitiin riskittömiksi sijoituksiksi, koska niiden arvo oli tasaisesti noussut ja lainanottajat voisivat käyttää asuntoa lainojen vakuutena. Riskittömiksi arvioituja asuntolainoja alettiin myymään kotitalouksille, joilla ei ollut edellytyksiä ottaa asuntolainoja. NINJA-lainat nousivat käsitteeksi. NINJA on lyhenne sanoista ”no income, no job, no assets” eli suomennettuna ei tuloja, ei työtä, ei varallisuutta. (Krugman 2012, 80-81; The Guardian 2007.)

Luottotappioiden alkaessa realisoitumaan kävi ilmi, että kyseiset vakuutena toimineet asuntolainat oli arvopaperistettu useaan otteeseen monimutkaisiksi CDO-velkakirjoiksi. [5] Luottoluokitusyhtiöt olivat antaneet näille velkakirjoille parhaan mahdollisen AAA-luottoluokituksen, eli ne arvioitiin riskittömiksi. CDO:n ideana oli, että samaan velkakirjaan oli kasattu useita eri vakuuksia, joista osaa pidettiin riskisinä ja osaa riskittöminä. Laajan hajautuksen vuoksi luottoluokittajat arvioivatkin ne kokonaisuutena riskittömiksi. Nämä uudet asuntoluottojohdannaiset olivat suosittuja sijoitusinstrumentteja, joihin sijoittivat myös perinteisesti vastuullisina tunnetut tahot, kuten eläkesäätiöt ja valtiot. Lisäksi luottotappioiden varalle rahoituslaitokset pystyivät ottamaan CDS-vakuuksia[6], jotka ovat suomennettuna luottoriskien vaihtosopimuksia. Tällä tavoin rahoituslaitokset pystyivät minimoimaan riskinsä, sillä vakuutus korvaisi merkittävän osan mahdollisista luottotappioista. Tämä loi rahoituslaitoksille yllykkeen kaupata subprime-asuntolainoja yhä aggressiivisimmin keinoin. (Varoufakis 2013, 20-24.)

Korttitalo alkoi huojua, kun ilmeni, että maailman suurimmilla vakuutusyhtiöillä oli valtava määrä roskalainoiksi osoittautuneita CDS-vastuita. Esimerkiksi yhdysvaltalaisen vakuutusjätti AIG:n osuus

[5] CDO = Collateralized Debt Obligations
[6] CDS = Credit Default Swap

näistä vastuista oli yli 440 miljoonaa dollaria (Reuters 2008). Maailmantalouden ollessa globaalisti yhteen kietoutunutta asuntoluottojohdannaiset olivat levinneet kaikkiin merkittäviin rahoituslaitoksiin ympäri maailman.

Seurauksena tästä alkoi kaikista aiemmistakin talouskriiseistä tuttu kierre. Tilanne johti luottolamaan, jossa rahoituslaitokset kieltäytyivät lainaamasta rahaa toisilleen ja pitivät kaikin keinoin kiinni vielä jäljellä olevasta pääomastaan. Roskalainoiksi paljastuneita asuntoluottojohdannaisia koitettiin kuumeisesti myydä pois, mutta mikään taho ei niitä tietenkään ostanut. Ne jumittuivat rahalaitosten taseisiin pysyvästi ja ajoivat useita rahalaitoksia maksukyvyttömyyden tilaan. Tartunta oli globaali ja sen heijastusvaikutukset reaalitalouteen mittavia. Esimerkiksi Suomessa bruttokansantuote laski vuonna 2009 ennätykselliset 7,8% (Tilastokeskus 2010). Valtioiden tehtäväksi jäi siirtyä kriisinhallintavaiheeseen ja elvyttää taloutta kaikin mahdollisin keinoin. Suomessa se oli mahdollista, koska valtion oli edelleen mahdollista saada matalakorkoista lainaa, mutta useissa ennestään velkaisissa maissa finanssipoliittista elvytystä ei pystytty tekemään. Heijastusvaikutukset alkoivat näkyä kaikilla yhteiskunnan aloilla. Kyseessä oli suurin talouskriisi sitten 1930-luvun suuren laman.

Jälkikäteen arvioituna keskeinen virhe finanssikriisin hoidossa oli, että Yhdysvaltain liittovaltio päästi Lehman Brothers -investointipankin konkurssiin syyskuussa 2008. Ennen sitä toinen investointipankki Bear Sterns oli ajautunut vakaviin vaikeuksiin, mutta pelastui, kun JPMorgan Chase osti sen kaikki osakkeet 10 dollarin kappalehintaan. Yhteen kietoutuneessa globaalissa maailmassa Lehman Brothersin kaatuminen vaikutti välittömästi osakemarkkinoihin ja dollarin kurssiin. Vielä vakavampaa oli, että liittovaltio oli nyt lähettänyt selkeän viestin: pankkien annettiin kaatua. Tämä johti paniikkiin ja täydelliseen luottolamaan. (Varoufakis 2013, 171-172.)

Lehman Brothers oli ennakkotapaus, joka ei voinut toistua. Nykyisessä talouskonstellaatiossa rahoitussektorin asema on niin keskeinen, että häiriöt sen toiminnassa johtavat välittömästi vakaviin reaalitaloudellisiin seurauksiin. Valtioiden ainoaksi keinoksi jäi pääomittaa vaikeuksissa olleet rahoituslaitokset veronmaksajien rahoilla. Moraalikadon (moral hazard) tilanne oli ilmeinen. Yhteiskunnallinen ilmapiiri kiristyi ja narratiiviksi muodostui, että suuren pääoman hallitsijat olivat holtittomalla riskinotollaan ajaneet maailmantalouden kaaokseen ja nyt selviäisivät tästä ilman seuraamuksia. Rahoitussektorin voitot olivat yksityisiä, mutta tappiot yhteisiä. Eräänlainen ilmentymä kansalaisten turhautumisesta oli Occupy Wall Street -protestiliikkeen synty. 17.9.2011 protestiliike otti haltuunsa Wall Streetin lähistöllä sijaitsevan Zuccotti Parkin New Yorkissa.

Mielenosoitus jatkui yhtäjaksoisesti usean viikon ajan. Liikkeen tavoitteisiin kuuluu taistella varallisuuseroja, poliittista korruptiota ja korporatiivista hallintaa vastaan (Occupywallst.org 2020).

4.3 Euroopan syvä kriisi

Finanssikriisin jälkiselvittelyt olivat mittavia, mutta ainoastaan Euroopassa se johti kokonaisvaltaiseen taloudellis-poliittis-sosiaaliseen kriisiin. Syy tähän oli rakenteellinen. Finanssikriisi toi esiin sen institutionaalisen haavoittuvuuden. Yhteisvaluutta otettiin käyttöön poliittisena projektina ilman, että sen ympärille luotiin tarvittavia instituutioita, jotka olisivat turvanneet toiminnan myös kriisioloissa (Rehn 2019, 29; Stiglitz 2016, 48-49; Korkman 2013, 57-58; Patomäki 2012, 92-94).

Euroalue ei voi reagoida talouskriiseihin samoilla keinoilla kuin itsenäiset kansallisvaltiot. Kysymys on yhteisvastuusta, josta linjataan Lissabonin sopimuksen artiklassa 125:

Unioni ei ole vastuussa eikä ota vastatakseen sitoumuksista, joita jäsenvaltioiden keskushallinnoilla, alueellisilla, paikallisilla tai muilla viranomaisilla, muilla julkisoikeudellisilla laitoksilla tai julkisilla yrityksillä on, edellä sanotun kuitenkaan rajoittamatta vastavuoroisten taloudellisten takuiden antamista tietyn hankkeen yhteiseksi toteuttamiseksi. Jäsenvaltio ei ole vastuussa eikä ota vastatakseen sitoumuksista, joita toisen jäsenvaltion keskushallinnoilla, alueellisilla, paikallisilla tai muilla viranomaisilla, muilla julkisoikeudellisilla laitoksilla tai julkisilla yrityksillä on, edellä sanotun kuitenkaan rajoittamatta vastavuoroisten taloudellisten takuiden antamista tietyn hankkeen yhteiseksi toteuttamiseksi. (Lissabonin sopimus 2009.)

Artikla kieltää yhteisvastuun, joten Euroopan keskuspankki tai Euroopan komissio eivät voineet suoraan rahoittaa Kreikkaa ja muita rahoitusongelmiin ajautuneita jäsenvaltioita. Itsenäinen valtio, jolla on oma valuutta, oma keskuspankki ja jonka velkaa maksetaan omassa valuutassa ei ainakaan periaatteessa pysty koskaan ajautumaan maksukyvyttömyyden tilaan (Iivarinen 2015, 106; Patomäki 2011, 85-87). Yhtälö ei toki ole aivan näin yksinkertainen, sillä korkea velkaisuusaste ulkomaan valuutassa aiheuttaa vakavia ongelmia myös itsenäisille valtioille, mutta euro asettaa paljon rajoituksia, joita muuten ei olisi. Näistä seikoista johtuen esimerkiksi Kreikan maksukyvyttömyysuhka oli todellinen ja poliittisten päättäjien oli välttämätöntä pyrkiä estämään se kaikin keinoin. Lopulta kriisimaille myönnettiin tukipaketteja, sillä valtioiden velkojen laiminlyönnit olisivat heijastuneet erittäin suuriksi ongelmiksi koko Euroopan pankkisektorille. Tällainen epäluottamus valtioihin ja pankkeihin olisi voinut hajottaa koko rahaliiton. (Ronkainen 2017.)

Mitkä sitten ovat euroalueen erityispiirteitä, jotka tekivät siitä alttiin eurokriisille? Institutionaalisten rajoitteiden lisäksi tutkimuskirjallisuudessa toistuva teema ovat vaihtotaseiden epätasapainot. Asian ovat ottaneet esille esimerkiksi Rehn (2019, 38), Harakka (2014, 138), Miettinen (2019, 136), Heise (2013, 39) ja Korkman (2013, 79). Vaihtotase on tärkeä, koska se kertoo valtion velanhoitokyvystä. Ulkomaisen velan lainanhoitokulut kun sisältyvät vaihtotaseeseen. Pohjoisen ja eteläisen euroalueen vaihtotaseet alkoivat eriytyä heti rahaliiton synnyttyä ja siihen ei kiinnitetty riittävää huomioita ennen kuin eurokriisi oli jo käsillä. Saksa on malliesimerkki jäsenvaltiosta, jonka vaihtotase on vahvasti ylijäämäinen. Kreikka ja Italia puolestaan ovat malliesimerkkejä vaihtotaseeltaan alijäämäisistä jäsenvaltioista. Saksan entinen ulkoministeri ja varakansleri Joschka Fischer onkin syyttänyt Saksaa kaksinaismoralismista eurokriisin hoidossa. Sisäpoliittisista syistä Saksa ei suostunut minkäänlaisiin velkajärjestelyihin ja hallitsevaksi diskurssiksi nousi kriisimaiden moraalinen syyllistäminen. Fischerin mukaan Saksa pääsi liiaksi sanelemaan ehtoja eurokriisin hoidossa ja keskeinen ongelma on, että Saksa on ”liian suuri Eurooppaan, mutta liian pieni maailmaan.” Tämän vuoksi yhteiseurooppalaista vastausta eurokriisiin ei saatu. (Fischer 2014, 35-40.)

Eurokriisille otolliset olosuhteet loi myös se, että nopean kasvun vuosina 1999-2008 valtava määrä nk. ”kuumaa rahaa” virtasi tuleviin kriisimaihin (esim. Heise 2013, 45). Harakka (2014, 94) on laskenut, että em. yhdeksän vuoden aikana rahan tarjonta euroalueella lähes kaksinkertaistui ja kehitystä vauhditti keskuspankin liian löysä rahapolitikka. Myös markkinat hinnoittelivat valtionvelan riskin väärin. ”Kuuma raha” ei kanavoitunut reaalitalouteen, vaan pesiytyi osakemarkkinoille johtaen osakkeiden yliarvostukseen ja spekulatiivisen varallisuuden nousuun. Toinen kohde, johon tämä raha ohjautui, olivat asuntomarkkinat. Asuntojen hinnat nousivat kestämättömästi, joka aiheutti samankaltaisen tilanteen kuin Yhdysvalloissa finanssikriisin aikana.

Tyylipuhdas esimerkki tästä on Irlanti, jota Olli Rehn kuvaa kirjassaan *Kuilun partaalta.* Irlanti oli houkutellut löyhällä finanssialan sääntelyllään maahan suhteettoman paljon finanssialan toimijoita ja sen pankkisektori oli täysin ylipaisunut. Mittasuhteita kuvaa, että Irlannin talous muodostaa noin 2% euroalueen taloudesta, mutta sen pankkijärjestelmä vastasi jopa 10% koko euroalueesta. Irlannin pankkikriisi ja asuntokupla ajoittuivat vuosille 2010-11. Irlannin hallitus teki myös vakavan virhearvion lupaamalla sataprosenttisen talletussuojan kaikille irlantilaisten pankkien talletuksille. Tästä sitoumuksesta se ei omin voimin pystynyt selviämään vaan tarvitsi väistämättä muiden eurovaltioiden apua. Irlannin tilanne vaikeutti eurokriisin hoitoa monin tavoin. (Rehn 2019, 117-

124.) Lupaus sataprosenttisesta talletussuojasta oli myös moraalisesti ongelmallinen, sillä myöhemmin selvisi, että esimerkiksi Irlannin kolmanneksi suurin pankki Anglo Irish Bank oli syyllistynyt vakaviin kirjanpitorikoksiin ja petoksiin (Financial Times 2018). Samainen pankki oli myös poikkeuksellinen aggressiivinen riskinottaja ja löyhän sääntelyn myötä nautti erityisen kevyestä verotaakasta ja oli houkutellut asiakkaikseen myös kyseenalaisin keinoin omaisuutensa tehneitä suursijoittajia. Ei olekaan ihme, että Anglo Irish Bankista tuli Irlannin pankkikriisin symboli ja moraalisen pahennuksen aihe.

4.4 Eurokriisin tapahtumat pääpiirteittäin

Eurokriisiin käänteet on dokumentoitu erittäin tarkasti talouspolitiikan julkaisuissa, lehdistössä, raporteissa ja laajassa aiheeseen liittyvässä kirjallisuudessa. Esimerkiksi vuonna 2019 aloittaneen Euroopan komission ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkea edustaja Josep Borrell Fontelles on laatinut vuonna 2013 kattavan 57-sivuisen yhteenvedon, jossa käydään kaikki käänteet läpi lokakuusta 2009 toukokuuhun 2013 (Borrell Fontelles 2013). Suomessa esimerkiksi Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA on raportissaan 2/2015 käynyt tapahtumat yksityiskohtaisesti läpi (EVA Raportti 2/2015).

Tämän pro gradu -tutkielman laajuuden ja aihepiirin huomioon ottaen ei ole tarkoituksenmukaista perehtyä yksityiskohtaisesti eurokriisin kaikkiin käänteisiin. On kuitenkin syytä käydä tapahtumat pääpiirteittäin läpi, sillä mikään muu tapahtuma ei ole yhtä lailla haastanut rahaliiton olemassaoloa ja oikeutusta kuin eurokriisi.

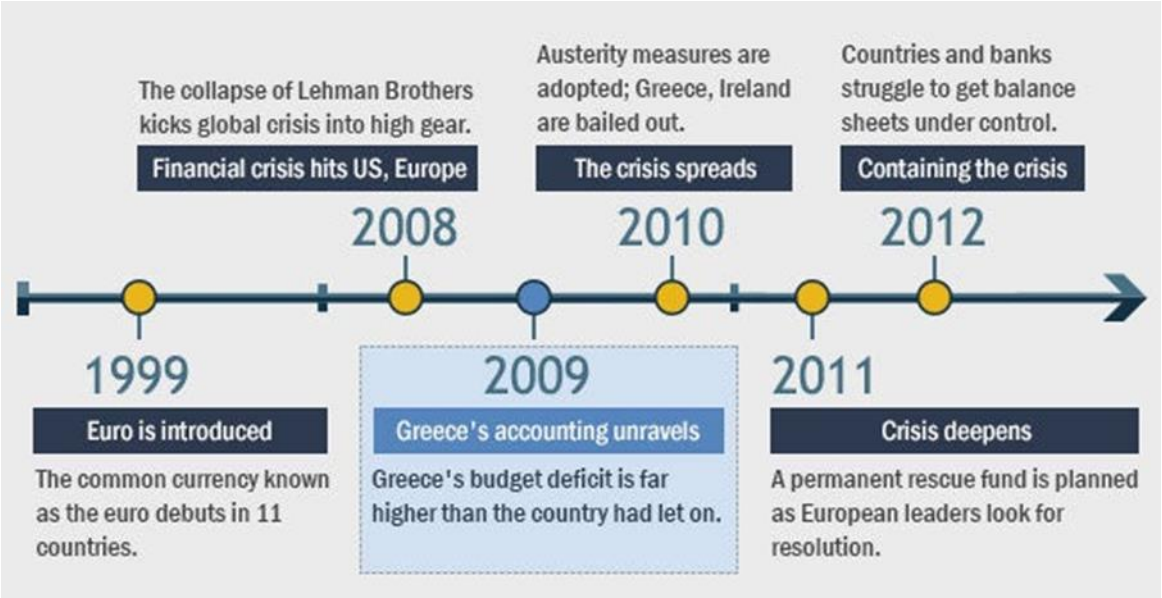

Kuvio 2: Eurokriisin tapahtumat pääpiirteittäin

Kuvalähde: bankrate.com 2012[7]

Kuvio kertoo tapahtumakulun yksinkertaistaen ja karkeasti. Yhdysvalloista vuonna 2008 alkunsa saanut finanssikriisi sysäsi tapahtumat liikkeelle, mutta kriisi syveni eurokriisiksi syksyllä 2009, kun Kreikan valtion todellinen alijäämä paljastui. Useiden vaiheiden ja poliittisen kädenväännön seurauksena Kreikalle ja Irlannille myönnettiin ehdolliset tukipaketit maksukyvyttömyyden estämiseksi. Ehdollisuus tarkoitti Troikan, eli Euroopan komission, kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n ja Euroopan Keskuspankin, saneleman tarkan talouskuripolitiikan (austerity) voimaan saattamista. Seurauksena talouskriisi syveni myös sosiaaliseksi ja poliittiseksi kriisiksi. Valtiot ja pankit olivat vaikeuksissa ja erityisesti nuorisotyöttömyys nousi suureksi sosiaaliseksi ongelmaksi. Kreikalle myönnettiin kolme erillistä tukipakettia, joiden yhteissummaksi tuli noin 250 miljardia euroa (Yle Uutiset 2018). Tästä summasta vain murto-osa jäi kreikkalaisten käytettäväksi, koska rahat menivät pääasiassa ranskalaisten ja saksalaisten pankkien velkojen maksuun. (Harakka 2014, 109-113; Stiglitz 2016, 230-231.)

Näin oli välttämätöntä menetellä, koska muuten luottamus euroon ja koko rahaliittoon uhkasi kokonaan rapautua. Hätärahoitusta varten perustettiin ensin väliaikainen Euroopan rahoitusvakausväline ERVV ja myöhemmin pysyvä Euroopan vakausmekanismi EVM. Lissabonin sopimuksen yksiselitteisesti kieltäessä yhteisvastuun ja jäsenvaltioiden suoran rahoittamisen nämä

[7] Kuvio haettu Bankrate.com -sivustolta. Artikkeli luettavissa osoitteessa: https://www.bankrate.com/banking/timeline-of-european-debt-crisis/

välineet perustettiin holding-yhtiöinä EU:n lainsäädännön ulkopuolelle jäsenvaltioiden välisenä sopimuksena. (esim. Seppänen 2012, 129-134.) Eurokriisin aktiivisen vaihe päättyi 26.7.2012 kun EKP:n pääjohtaja Mario Draghi piti kuuluisan ”whatever it takes” -puheensa Lontoossa. EKP:n rajallisesta mandaatista huolimatta Draghi lupasi keskuspankin takaavan rahoituksen kaikissa mahdollisissa olosuhteissa. Tämä riitti lopultakin tyydyttämään markkinat ja ongelmavaltioiden lainojen korot laskivat siedettävälle tasolle. Draghin ilmoitus ehkä rauhoitti sijoittajat, mutta se ei poistanut poliittista ja sosiaalista kriisiä, jonka talouskuripolitiikka oli Kreikassa ja muualla aiheuttanut.

4.5 Kriisinhoidon kompastuskivet

EKP oli eurokriisin aikana ainoa toimintakykyinen instituutio (Ronkainen & Mykkänen 2019, 14). Tarinassa on mielenkiintoinen suomalainen sivujuonne, koska Olli Rehn toimi eurokriisin aikana Euroopan komission talouskomissaarina ja näin ollen oli merkittävällä tavalla vaikuttamassa kriisinhoitoon. Rehn on todennut (2019, 19-20), että kriisinhoitajat joutuivat yhtä aikaa miettimään keinoja euron pelastamiseksi ja samalla korjaamaan rahaliiton arkkitehtonisia valuvikoja. Troikasta, eli Euroopan komission, Euroopan Keskuspankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n yhteenliittymästä tuli kriisitilanteen hoitaja. Troikka syntyi, kun Rehn komission edustajana oli lähdössä Ateenaan työmatkalle, mutta EKP:n silloinen pääjohtaja Jean Claude Trichet vaati myös EKP:tä mukaan. Pian tämän jälkeen jäsenvaltiot vaativat, että valtuuskuntaan liittyisi myös IMF:n edustaja ja näin Troikka oli syntynyt 28.2.2010. (Rehn 2019, 85-86.)

Kun oli käynyt ilmi, että kriisinhoito vaatisi satojen miljoonien eurojen pelastuspaketteja valtioille ja pankeille, niin poliittinen vastarinta oli voimakasta. Erityisesti pohjoisissa jäsenvaltioissa, kuten Saksassa ja Suomessa kansalaiset pöyristyivät tällaisesta yhteisvastuusta ja ”muiden velkojen maksusta.” Akateemisempi ja punnitumpi kritiikki kohdistui erityisesti IMF:n osuuteen. IMF perustettiin vuonna 1944 Bretton Woods -konferenssissa Yhdysvaltain New Hampshiressa. IMF:n tehtäväksi määriteltiin globaalin taloudellisen vakauden ylläpitäminen. 1980-luvulla kuitenkin tapahtui Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin johdolla regiimin muutos, joka nosti vapaiden markkinoiden ideologian keskeiseksi myös IMF:ssä. Tuosta lähtien IMF on tarjonnut erityisiä rakennesopeutuslainoja kehitysmaille. Nämä lainat ovat saaneet paljon kritiikkiä osakseen, koska ne ovat tiukan ehdollisia. Alun perin IMF:n oli tarkoitus puuttua vain makrotalouden kysymyksiin, eli budjettien alijäämiin, rahapolitiikkaan, inflaatioon, kauppavajeeseen ja ulkomaanvelkaan. IMF kuitenkin omaksui imperialistisen lähestymistavan, koska se katsoi lähes minkä tahansa asian

vaikuttavan valtion budjettiin tai kauppavajeeseen, eli se katsoi lähes kaiken kuuluvan toimivaltansa piiriin. (Stiglitz 2004, 39-41.)

Kirjassaan *Tuhokapitalismin nousu* Naomi Klein on yksityiskohtaisesti selvittänyt IMF:n toimintaa Irakin vuoden 2003 miehityksen jälkeen. Toimenpiteet on naamioitu teknisluonteisiksi, mutta niiden perimmäinen tarkoitus on yksityistää valtion omaisuus, poistaa kaupparajoitteet ja sitä kautta avata ovet monikansallisille suuryrityksille. (Klein 2008, 201.) Teppo Eskelinen on kantanut huolta demokraattisen päätösvallan kapenemisesta ja nostaa esimerkiksi 1990-luvun Etelä-Afrikan demokratisoitumisprosessin. Etelä-Afrikka saavutti muodollisen demokratian, mutta velkasuhteet betonoitiin teknokraattisilla järjestelyillä, jotka kavensivat demokraattisen liikkumatilan varsin pieneksi. Näissä järjestelyissä myös IMF:llä oli tärkeä rooli. (Eskelinen 2019, 69-73.)

Näiden valossa ei ollutkaan ihme, että Troikan toiminta aiheutti myös laajaa kritiikkiä. Erääksi kynnyskysymykseksi kriisinhoidossa nousi sijoittajavastuu. Kun kävi ilmi, että esimerkiksi Irlannin kohdalla oli välttämätöntä pelastaa myös vastuuttomasti toimineita pankkeja, niin poliitikot kansalaisten luoman paineen myötä alkoivat penätä sijoittajavastuuta. Epäonnistuneita riskisijoituksia tehneiden keinottelijoiden pitäisi myös kantaa vastuunsa, eikä heidän tappioitaan tulisi sosialisoida veronmaksajien rahoilla. Troikka oli tuskallisen tietoinen siitä, että se joutuisi vastentahtoisestikin pelastamaan pankit, jotta finanssikriisin kaltaista katastrofaalista ketjureaktiota ei tapahtuisi.

EU:n eri instituutioiden päätöksenteon puuttuvasta koheesiosta kertoi Deauvillen sopimus. Konsultoimatta Troikkaa tai euroalueen muita jäsenvaltioita Ranskan presidentti Nicolas Sarkozy oli kutsunut Saksan liittokansleri Angela Merkelin vanhaan Deauvillen kaupunkiin keskustelemaan kriisin hoidosta ja sovittelemaan jäsenmaiden erimielisyyksiä 17.10.2010. Seuraavana päivänä Merkel ja Sarkozy ilmoittivat sopimuksesta, jonka keskeinen sisältö oli sijoittajavastuun sisällyttäminen tukipaketteihin. Ilmoitus säikäytti markkinat pahanpäiväisesti ja aiheutti tuhoja, jotka oli vaikea korjata. EKP:n pääjohtaja Jean-Claude Trichet olikin todennut vuoden 2010 lopussa, että ilman Deauvillea Kreikka oli palaamassa yksityisille markkinoille. Ilman markkinarahoitusta Kreikkaa pitäisi tukea pidempään ja enemmän, joka oli poliittisesti äärimmäisen vaikea kysymys. Normaalioloissa sijoittajavastuu olisi hyvä keino estää moraalikatoa ja vapaamatkustamista, mutta eurokriisin oloissa sen esille ottaminen aiheutti huomattavaa vahinkoa. (Rehn 2019, 124-127; Heise 2013, 19-20.)

5. EUROOPAN KESKUSPANKKI

5.1 Euroopan keskuspankin historia

Keskuspankkien historia yltää ainakin vuoteen 1668, jolloin Ruotsin Riksbank perustettiin. Muutamaa vuotta myöhemmin perustettiin Englannin keskuspankki (Bank of England), joka oli tuon aikakauden merkittävin keskuspankki. Keskuspankkien tehtäväksi muodostui tukea sotataloutta ja toimia *pankkiirien pankkina,* joka suuren valuuttavarantonsa turvin pystyi välittämään yksityispankkien välisiä lainoja. Tärkein tehtävä oli kuitenkin toimia *viimekätisenä lainaajana* talouskriisien aikana. (Bordo 2007, 1; Ferguson 2009, 47-50.) Historiallisesti katsottuna tämä on ollut keskuspankkien kaikkein keskeisin tehtävä ja on sitä edelleenkin.

Euroopassa keskuspankkien historia on ollut verrattain suoraviivaista. Sen sijaan Yhdysvalloissa vallitsi pitkään suuri epäluottamus keskuspankkitoimintaa kohtaan. Nykyinen Yhdysvaltojen keskuspankki FED perustettiin vuonna 1913, mutta sillä oli kaksi edeltäjää: The Bank of the United States, joka oli toiminnassa vuodet 1791-1811 ja The Second Bank of the United States, joka oli toiminnassa vuodet 1816-1836. Molemmat rakennettiin Englannin keskuspankin mallin pohjalle, mutta Euroopasta poiketen Yhdysvalloissa vallitsi syvään juurtunut epäluulo keskuspankkitoimintaa kohtaan ja molemmat keskuspankit lopetettiin poliittisilla päätöksillä. Päätöksistä seurasi 80 vuotta kestänyt huomattavan taloudellisen epävarmuuden aikakausi. Vuonna 1907 Yhdysvaltoja piinasi poikkeuksellisen syvä talouskriisi, jonka seurauksena nykyinen keskuspankki FED päätettiin perustaa vuonna 1913. Tätä voidaan pitää käännekohtana, joka aloitti modernin keskuspankkitoiminnan. Viimekätisen lainaajan tehtävän lisäksi keskuspankin tehtäväksi muodostui rahamäärän kontrollointi korkotasoa säätämällä. 1960-luvulla FED:in nimenomaiseksi tehtäväksi tuli myös tukea tavoitetta täystyöllisyydestä. (Bordo 2007, 2; Ferguson 2009, 54.)

EKP syntyi hyvin erilaisissa olosuhteissa ja ilmapiirissä kuin mikään muu keskuspankki maailmanhistoriassa. EKP:n suuntaviivat luotiin Delorsin komitean raportin pohjalta. Ensimmäisessä vuonna 1990 alkaneessa vaiheessa pääomanliikkeet vapautettiin, keskuspankkien yhteistyötä lisättiin ja euroa edeltänyt laskennallinen valuutta ECU (European Currency Unit) otettiin käyttöön. Toisessa vuonna 1994 alkaneessa vaiheessa julkisen sektorin keskuspankkirahoitus kiellettiin ja jäsenvaltioiden rahapolitiikkaa alettiin yhdenmukaistamaan Maastrichtin sopimuksen hengessä. Lisäksi perustettiin Euroopan rahapoliittinen instituutti, joka loi perustan EKP:n toiminnalle.

Yhdentämisen kolmannessa vaiheessa vuonna 1999 euro otettiin käyttöön tilivaluuttana ja muuntokurssit kiinnitettiin euroon peruuttamattomasti. EKP alkoi harjoittamaan yhteistä rahapolitiikkaa. Keskeisimmäksi ja tärkeimmäksi EKP:n tehtäväksi määriteltiin hintatason vakauden ylläpitäminen, eli inflaatio. EKP:n neuvoston pyrkimyksenä on pitää inflaatio hieman alle kahdessa prosentissa keskipitkällä aikavälillä. EKP:lla on muitakin tehtäviä, joihin sisältyvät tilastointi, tutkimus, makrovakauspolitiikan ja rahoitusvakauden seuranta, maksujärjestelmäpalveluiden tuottaminen ja kansallisten keskuspankkien valvonta. EKP:n konkreettisin tehtävä kuitenkin liittyy inflaatiotavoitteen täyttämiseen rahapolitiikan keinoin. EKP:n toimitilat koostuvat kolmesta Saksan Frankfurtissa sijaitsevasta rakennuksesta. (Euroopan keskuspankki 2020.)

Useimmiten kritiikin kärkenä on, että EKP on syvästi epädemokraattinen instituutio, vaikka sen tekemät päätökset ovat mitä suuremmissa määrin poliittisia ja vaikuttavat tuntuvasti Euroopan kansalaisten elämään. Teppo Eskelinen (2019, 61-62) kirjoittaa terävästi, että keskuspankkiirien eleiden tulkinnasta on muodostunut talouden todellisuuden keskeinen kysymys ja salamyhkäisyydessään toiminta muistuttaa Neuvostoliiton poliittista järjestelmää. Länsimaat keksivätkin ”tieteenalan”, jota kutsuttiin kremlologiaksi. Sen pyrkimyksenä oli päätellä pienistä vinkeistä ja symboleista minkälaiset mielialat Kremlissä vallitsivat ja tehdä näiden pohjalta ennusteita. Keskuspankkiirien toiminnan tulkinta on nykypäivän kremlologiaa.

EKP joutuu tekemään ratkaisuja, joilla on tulonjakoon vaikuttavia seurauksia. Näin ollen sen tekemät päätökset ovat enemmän kuin teknokraattisia asiantuntijavallan ratkaisuja, jollaisiksi ne usein halutaan naamioida. EKP:n erityinen ongelma suhteessa muihin keskuspankkeihin on, että sen mandaatti on alun perin luotu todella kapeaksi: tehtävä on hintatason vakauden ylläpitäminen eli käytännössä inflaatio. Esimerkiksi Yhdysvaltain keskuspankin FED:in mandaatti on laajempi, sillä sen tehtävänä on inflaation lisäksi huolehtia myös työllisyydestä ja sillä on käytössään laajemmat työkalut tehdä poikkeuksellisia avomarkkinaoperaatioita. EKP:n mandaatti luotiin 1990-luvulla aikakautena, jolloin uusliberalistisen talousteorian hengessä työllisyys ja kasvu rajattiin muiden kuin keskuspankkiirien huoleksi. (Stiglitz 2016, 160-170.)

5.2 EKP pelasti yhteisvaluutan ja rahaliiton

Huonosti tunnettu, mutta tärkeä käännekohta Euroopan lähihistoriassa koettiin 26.7.2012. Tuolloin Euroopan keskuspankin pääjohtaja Mario Draghi piti kuuluisan ”whatever it takes” puheensa. Eurokriisi eli aktiivisinta vaihettaan ja kriisimaiden velkakirjojen korot olivat ennennäkemättömän korkeissa lukemissa. Eritoten Kreikka oli tilanteessa, jossa sen oli mahdotonta saada rahoitusta markkinaehtoisesti. Draghin lupaus, että EKP ”tekee mitä vain tarvitaan” kriisin taltuttamiseksi riitti vakuuttamaan markkinat ja kriisimaiden velkakirjojen korkotaso palautui saman tien normaalimmalle tasolle. Draghin ilmoitus pysäytti eurokriisin aktiivisimman vaiheen. Kyseenalaista oli se millä mandaatilla Draghi ilmoituksensa teki, mutta joka tapauksessa lopputulos oli toivotun kaltainen. (Harakka 2014, 223; Stiglitz 2016, 164-165.) Kuvio 3 havainnollistaa Draghin ilmoituksen merkitystä Kreikassa, Portugalissa, Espanjassa, Italiassa, Irlannissa ja Saksassa.

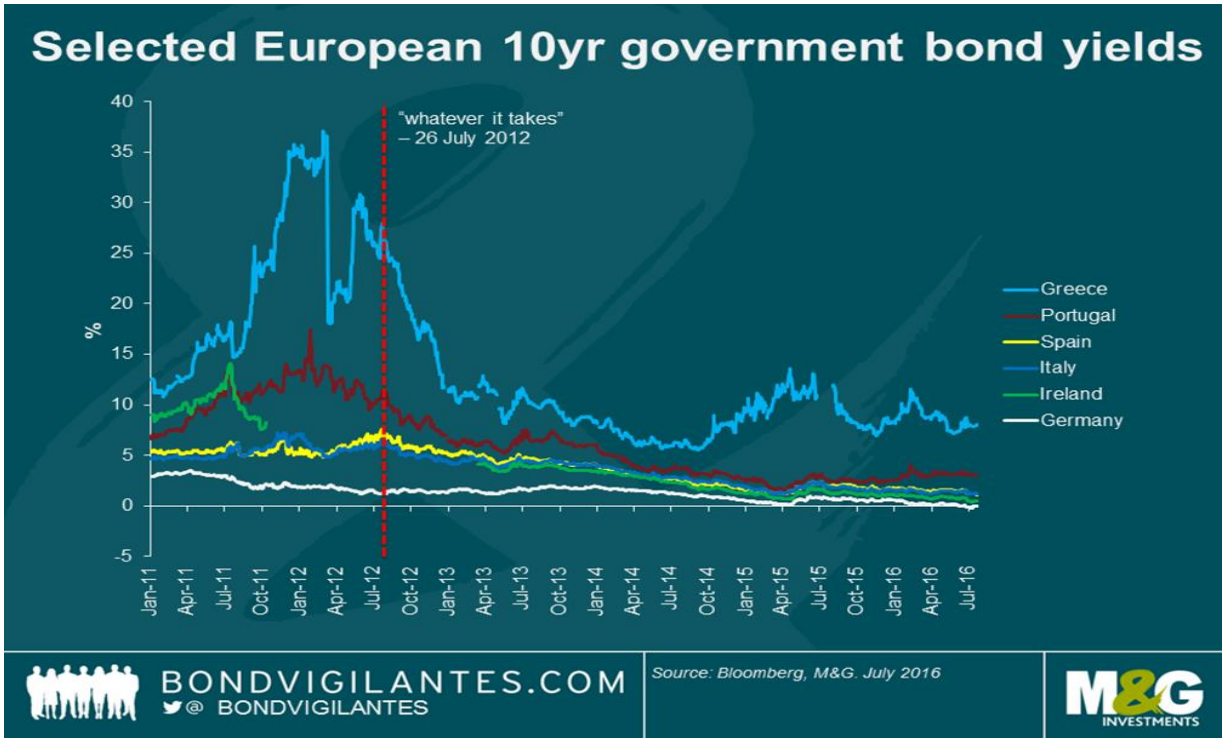

Kuvio 3: Valtioiden 10-vuotisten velkakirjojen korot.

Kuvion lähde: Bondvigilantes.com.

EKP lopetti eurokriisin aktiivisen vaiheen alkamalla valtioiden *viimekätiseksi takaajaksi* (Ronkainen 2019, 146). Keskuspankkitoiminnan historian alusta alkaen tämä onkin ollut keskuspankkien kaikkein keskeisin tehtävä. Euroopan keskuspankin toimintalogiikkaan tämä ei kuitenkaan kuulunut

ennen Draghin kuuluisaa ilmoitusta. Tämä johtui siitä, että EKP:n mandaatti oli laadittu mahdollisimman rajalliseksi ja sen kuuluisi olla epäpoliittinen asiantuntijavallan instituutio. Tämä oli ilmeinen syy sille, että eurokriisi pitkittyi. EKP:n muodonmuutos eurokriisin viimekätiseksi takaajaksi ei kuitenkaan ollut helppo. Tuolloinen talouskomissaari Olli Rehn (2019, 33, 192) kuvaa, että neuvottelut EKP:n pääjohtaja Jean-Claude Trichet'n kanssa olivat vaikeita, koska Trichet vetosi usein EKP:n itsenäisyyteen poliittisesta päätöksenteosta. Mario Draghin heinäkuun 2012 ilmoituksen jälkeen EKP päätti erityisestä OMT[8] osto-ohjelmasta. Tämän avulla EKP pystyisi ostamaan rajoittamattomasti valtioiden velkakirjoja ja vastineeksi lisäämään rajoittamattoman määrän likviditeettiä valtion kassaan.

OMT-ohjelmaa ei eurokriisin aikana otettu kertaakaan käyttöön, koska siihen liittyi tiukka ehdollisuus, joka olisi tarkoittanut yhä tiukempaa talouskuripolitiikkaa. Lupaus rajoittamattomasta rahoituksesta kuitenkin riitti tyynnyttämään markkinat. Ainakin teoriassa OMT-ohjelma poisti valtioiden maksukyvyttömyyden uhan. Itse asiassa EKP:n päätös OMT-ohjelmasta johti Saksassa perustuslailliseen kiistaan. Saksan perustuslakituomioistuin päätyi kysymään Euroopan unionin tuomioistuimelta kantaa valtion velkakirjojen tukiostojen laillisuudesta. Saksan perustuslakituomioistuin katsoi, että EKP oli ylittänyt perussopimuksissa hyväksytyt mandaattinsa rajat. EU:n tuomioistuin puolestaan arvioi EKP:n toimet laillisiksi. (Ronkainen 2019, 163-164; Ulkoministeriö 2017, 28-29.) Tapaus kuvaa hyvin sitä, kuinka vaikeaa saksalaisten ja myös muiden pohjoisten maiden oli hyväksyä eurokriisin aikana tehtyjä toimenpiteitä ja EKP:n poliittista muodonmuutosta tosiasiassa valtioiden viimekätiseksi takaajaksi.

Eurokriisi muutti EKP:ia instituutiona. Se joutui vastentahtoisestikin erittäin suureen rooliin, koska se oli ainoa toimintakykyinen instituutio kriisin aikana. EU:n perussopimusten rajoitteet ja syvät poliittiset erimielisyydet estivät koordinoidun finanssipoliittisen päätöksenteon, joten EKP:n täytyi rahapoliittisena auktoriteettina ottaa vetovastuu, jotta rahaliitto ja yhteisvaluutta pelastuivat. EKP:n oli mahdotonta säilyttää itsenäisyyttään siinä mielessä kuin se tunnettiin ennen eurokriisiä. Lokakuussa 2010 EKP lähetti Irlannin silloiselle valtiovarainministeri Brian Lenihanille paimenkirjeen, jossa se uhkasi katkaista Irlannin rahoituksen, ellei valtio edisty talousuudistuksissaan (Ronkainen 2019, 159; Euroopan komissio 2014). Irlanti ei myöskään ollut ainoa EKP:n paimenkirjeiden kohteeksi joutunut valtio, vaan niitä lähetettiin myös Kreikkaan. EKP oli myös myötävaikuttamassa siihen, että Kreikan pääministeri George Papandreou ja Italian pääministeri Silvio Berlusconi

[8] OMT = Outright Monetary Transactions

päättivät erota tehtävistään vuonna 2011 pian Cannesin G20-kokouksen jälkeen. (Ronkainen 2019, 153-157.) Tällaiset toimet politisoivat EKP:ia ja muuttivat sitä instituutiona pysyvällä tavalla.

On mahdotonta rakentaa EU:n talouden kestävyyttä pelkästään EKP:n varaan pidemmällä aikavälillä. EKP:n toimivaltuuteen kuuluvat rahapoliittiset keinot ovat olleet merkittäviä, mutta sen liikkumavara on huomattavasti pienentynyt, koska EKP on siirtynyt pysyvästi harjoittamaan matalien korkojen ja elvyttävän rahapolitiikan oppia myös noususuhdanteen olosuhteissa. Esimerkiksi määrällistä elvyttämistä[9], eli jäsenvaltioiden velkakirjojen massiivisia osto-ohjelmia on jatkettu koko 2010-luvun ajan, vaikka suhdanne vuosikymmenen lopulla muuttuikin paremmaksi. Ei ole mitenkään itsestään selvää, että seuraavassa kriisissä EKP yksistään pystyisi ratkaisemaan mittavia ongelmia. Tämä on ymmärretty myös päättäjien keskuudessa. Kirjansa *Kuilun partaalta* (2019, 421-430) viimeisessä luvussa Olli Rehn hahmottelee uudenlaisia EU:n finanssipolitiikan yhteisiä pelisääntöjä, koska EKP yksistään ei voi pitää rahaliiton rakenteita pystyssä.

Keväällä 2020 Eurooppaan levinnyt koronavirus on jo tätä kirjoittaessa[10] aiheuttanut suurta taloudellista vahinkoa. EKP on pitänyt sarjan hätäkokouksia ja ryhtynyt poikkeuksellisiin toimiin pandemiaksi äityneen koronaviruksen aiheuttaman taloudellisen vahingon minimoimiseksi. 12.3.2020 pidetyn EKP:n neuvoston hätäkokouksen tiedotustilaisuudessa EKP:n nykyinen pääjohtaja Christine Lagarde vaatikin kunnianhimoista ja koordinoitua finanssipoliittista tukea yrityksille ja kansalaisille (Bloomberg 2020). Euroopan unionin vastaus koronakriisin haasteisiin onkin tulevaisuudessa mielenkiintoinen yhteiskuntapoliittinen tutkimusaihe.

5.3 Eurokriisin seurauksia

Suomessa eurokriisi johti poliittisiin kiistoihin ja eurokriittisen perussuomalaisen puolueen kannatuksen nousuun. Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa perussuomalainen puolue keräsi vain 4,1% äänistä, mutta vuonna 2011 kannatus oli noussut 19,1 prosenttiin (Tilastokeskus, 2011). Tämän jälkeen puolueen kannatus on vakiintunut. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa ääniosuus oli 17,7% (Tilastokeskus, 2015) ja vuoden 2019 vaaleissa 17,5% (Tilastokeskus, 2019).

Jäntti (2015, 63-65) on todennut, että perussuomalaisten entinen puheenjohtaja Timo Soini antoi Suomessa kytevälle euroskeptisismille kasvot ja Kreikan talouden rahoittaminen entisestään kasvatti euroskeptisen puolueen kannatusta. Kuvaavaa ristiriitojen syvyydestä on, että Suomi oli

[9] Englanniksi quantitative easing, tunnetaan lyhenteellä QE.
[10] Kirjoitusajankohta maaliskuu 2020

ainoa valtio, joka vaati Kreikan kolmatta tukipakettia varten erilliset vakuudet (Financial Times 2013; Bloomberg 2011; Yle Uutiset 2012). Tuolloiset valtiovarainministerit Jutta Urpilainen ja Evangelos Venizelos allekirjoittivat vakuussopimuksen helmikuussa 2012 Brysselissä.

Euron ongelmat ovat olleet tärkeää polttoainetta populismin nousulle Suomessa ja muualla Euroopassa. Oikeistopopulistinen euroskeptisismi pohjautuu nationalistiseen ideologiaan sekä poliittiseen opportunismiin. Euroskeptisten puolueiden nousua ovat tukeneet EU:n itälaajentuminen, eurokriisi ja unionin reaktiot Venäjään vuoden 2014 Krimin miehityksen jälkeen. (Jäntti 2015, 92-93.) Oikeistopopulistia puolueita leimaavat usein eliitinvastaisuus, anti-intellektuaalisuus, EU-kriittisyys ja naisviha. Näille tahoille EU on mitä sopivin vihollinen ja EU:n haparoinnit ovat omiaan vahvistamaan tätä mielikuvaa. (Palonen & Saresma 2019, 117.) Perinteiset vasemmistokeskustalaiset ja oikeistokeskustalaiset valtapuolueet ovat kärsineet kannatuksen laskusta ympäri Euroopan ja populistien paineessa myös he ovat joutuneet muuttamaan ohjelmiaan keskeisten kysymysten osalta kriittisempään suuntaan (esim. Amadae & Aaltonen 2019, 226).

Taloustieteen Nobel-voittaja Paul Krugman on tiivistänyt 2010-luvun alun olleen ”karmeaa aikaa olla nuori”. Vuonna 2012 nuorisotyöttömyys oli Italiassa 28%, Irlannissa 30% ja Espanjassa 43%. Kansainvälisissä tilastoissa nuorisotyöttömyydellä tarkoitetaan 15-24 -vuotiaiden ikäluokkaa. Tilastoon kuuluvat mukaan myös opiskelijat, jotka opintojen ohella etsivät tai tekevät työtä (Tilastokeskus 2016). Yhdysvaltalainen Krugman myös kritisoi, että Euroopassa ahdinko on osittain itse aiheutettua, koska siellä päätettiin ottaa käyttöön yhteisvaluutta ilman sen edellyttämää poliittista ja taloudellista liittoa (Krugman 2012, 30-31). Nuorisotyöttömyys on pysynyt korkealla koko 2010-luvun ajan. Vuoden 2019 maaliskuussa nuorisotyöttömyys Kreikassa oli 40%, Italiassa 30% ja Espanjassa 34%. Irlanti on pystynyt kääntämään kehityksen suotuisammaksi, sillä nuorisotyöttömyys oli mittausajankohtana 11%. Suomen nuorisotyöttömyys mittausajankohtana oli 17%, Viron 8% ja Saksan 5 %. (Eurostat 2019a.)

Nuorisotyöttömyys ei tietenkään ole ainoa asia, jota tässä yhteydessä kannattaa tutkia. Yhtä lailla kuvaavaa on katsoa esimerkiksi bruttokansantuotteen vuosittaista kasvua, jota pidetään tärkeänä taloudellisen hyvinvoinnin indikaattorina. Vähintäänkin poliitikkojen puheissa bkt-kasvu korostuu erittäin tärkeänä taloudellisen hyvinvoinnin mittarina.

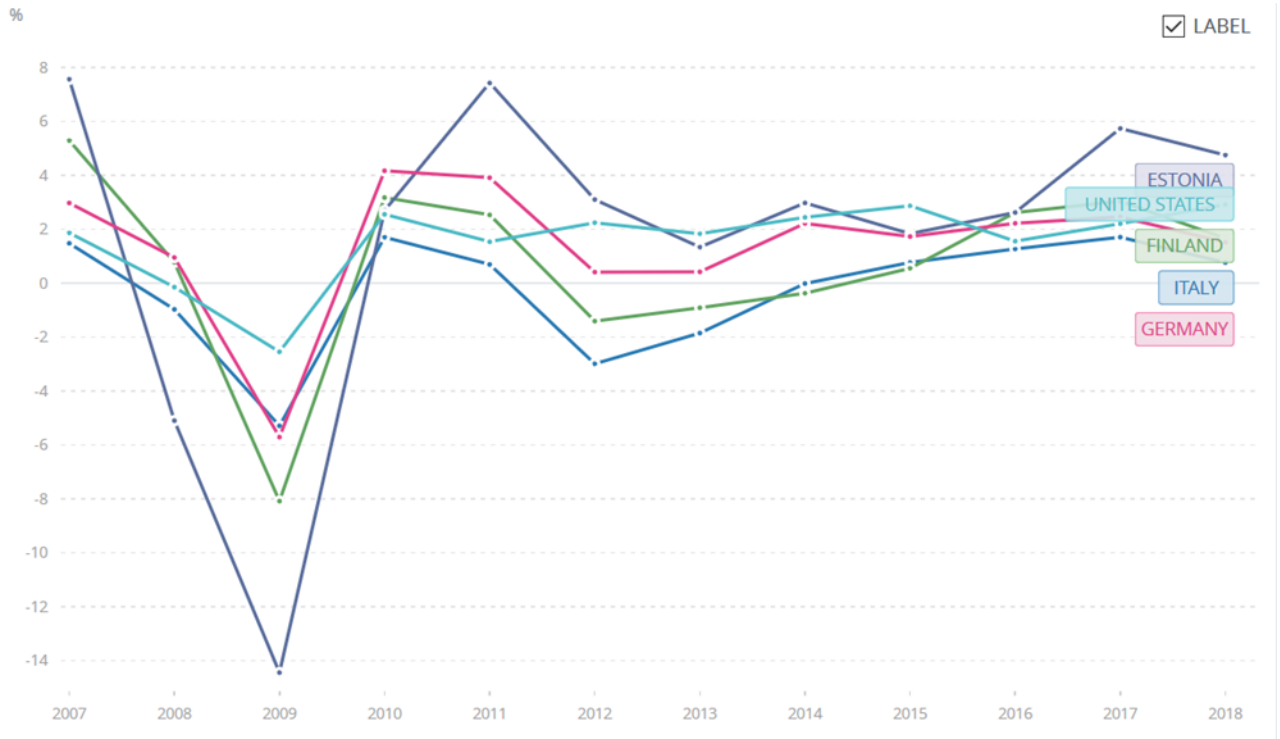

Kuvio 4: Bruttokansantuotteen kasvu Italiassa, Suomessa, Saksassa Virossa ja Yhdysvalloissa 2007-2018.

Kuvalähde: Maailmanpankin tilastot 2019.[11]

Kuvioon on valikoitu mukaan tämän tutkimuksen erityiset mielenkiintoni kohteet Suomi, Viro, Italia, Saksa sekä vertailukohtana Yhdysvallat. Aluksi kehitys oli kaikissa vertailumaissa samanlaista. Vuonna 2008 tuli jyrkkä pudotus, mutta seuraavana vuonna alkoi muodostua V-muotoinen kasvukäyrä. Erityisesti Viron käyrän jyrkkyys on hämmästyttävää katsottavaa. Kuviosta kuitenkin näkyy selkeästi, että USA:ssa onnistuttiin pysymään kasvu-uralla, kun eurooppalaiset verrokit vajosivat nollakasvuun tai miinukselle vuonna 2011. Vasta vuonna 2016 saavutettiin piste, jossa eurooppalaiset valtiot saivat USA:n bkt-kasvun kurottua umpeen. Kuvio kertoo tutuksi käyneen tarinan hieman uudesta näkökulmasta — eurokriisi pitkitti taantumaa huomattavalla tavalla.

Kokonaisuutena eurokriisi oli yhteisvaluutan ensimmäinen todellinen ”happotesti”. Euroalue selvisi testistä, mutta sen vaikutukset polttelevat lihaksistossa edelleen. Kriisi on aina kasvun paikka ja euroalueen tapauksessa se herätti kriittisesti tarkastelemaan sen puutteellisia instituutioita.

[11] Data löydettävissä osoitteesta: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2018&locations=IT-FI-EE-DE-US&start=2007&view=chart

Positiivista on, että kriisistä myös opittiin ja esimerkiksi pankkiunionin rakentamisella ja pankkien omavaraisuusasteen nostamisen sääntelyllä on pyritty tekemään eurosta vahvempi, kun seuraava kriisi puhkeaa. Kriisinhoidossa jouduttiin improvisoimaan, koska vastaavaa ei ollut aiemmin koettu ja siinä tehtiin kiistatta myös virheitä. Hopeareunus tässä on se, että nyt nämä virheet on tehty ja seuraavalla kerralla osataan toivon mukaan toimia paremmin ja tehokkaammin. Kriisin aikana euroalue joutui laittamaan kaiken peliin venyttämällä perussopimustensa sääntöjä äärimmilleen esimerkiksi siinä, että ERVV ja EVM-rahoitusvälineet perustettiin holding-yhtiöinä EU-lainsäädännön ulkopuolelle (Seppänen 2012, 30-33). Valtioiden ja erityisesti pankkien pelastusoperaatiot aiheuttivat moraalista kuohuntaa ja loivat pohjaa oikeistopopulististen puolueiden kannatuksen nousulle. Monessa kohtaa EU:n eri instituutiot osoittautuivat yksimielisyyden vaateensa vuoksi toimintakyvyttömiksi ja viime kädessä ainoastaan EKP:n määrätietoinen — mandaattinsa rajoja venyttänyt — toiminta pelasti euroalueen mahdollisesti täydelliseltä romahdukselta (Ronkainen 2019, 165). Ehkäpä ikävin puoli asiassa oli, että se jätti pysyvän railon pohjoisten ja eteläisten jäsenvaltioiden välille, jonka vuoksi edellytykset keskinäiselle solidaarisuudelle ja integraation syventämiselle heikentyivät dramaattisella tavalla. Epäluulo jäi kalvamaan mieltä niin pohjoisessa kuin etelässäkin.

6. MAARYHMIEN ESITTELY

6.1 Hyvinvointiregiimit

Tanskalaisen sosiologin Gösta Esping-Andersenin (s. 1947) teoria hyvinvointimalleista on ollut hyvin merkityksellinen yhteiskuntatutkimuksen alalla. Hyvinvointiregiimien teoriansa Esping-Andersen muotoili pääpiirteissään 1980-luvun lopulla ja sittemmin siihen on tullut täydennyksiä. Luonnollisesti Esping-Andersenin teoria on saanut osakseen myös akateemista kritiikkiä (esim. Baldwin 1996, 29), mutta pääpiirteissään teoria on osoittautunut hyvin aikaa kestäväksi. Tilastollisen pääkomponentti -ja klusterianalyysin keinoin erityisesti Baltian maiden hyvinvointimalleja tutkineet Põder & Kemer (2011, 71) toteavat analyysinsä johtopäätöksissä, että Esping-Andersenin teoria on edelleen pääpiirteiltään hyvin relevantti. Eräänä osoituksena teorian vaikutusvallasta ja hyväksyttävyydestä on myös se, että teoria kuuluu yleensä suomalaisten yliopistojen sosiaalipolitiikan peruskurssien opintosisältöihin.

Esping-Andersen katsoi, että aiemmassa tutkimuksessa hyvinvointivaltioon oli kiinnitetty aivan liian vähän huomiota. Vähäiset teoriat oli laadittu ohuesti linkittämällä ne luokkateoriaan, vasemmistopuolueiden asemaan ja valtion sosiaalimenoihin. Hyvinvointivaltiota ei kuitenkaan voi selittää yksinkertaisilla lineaarisilla malleilla, vaan kyseessä oli monisyisempi ilmiö. Esping-Andersen muotoili teorian, joka erottaa kolme erillistä hyvinvointiregiimiä. (Esping-Andersen 1989, 10-11.)

Liberaalin hyvinvointiregiimin kuvaavia piirteitä ovat vähäiset sosiaaliset tulonsiirrot, joilla tuetaan ainoastaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Tuen vastaanottamiseen liittyy usein myös stigmatisoiva häpeäleima. Keskiluokan osalta keskeisessä osassa ovat erilaiset sosiaalivakuutukset, jotka ovat usein yksityissektorin hallinnassa. Liberaalissa regiimissä luotetaan markkinoihin ja valtion rooli halutaan pitää mahdollisimman pienenä. Tyypillisin esimerkki liberaalista hyvinvointiregiimistä on Yhdysvallat.

Konservatiivis-korporatistista hyvinvointiregiimiä kuvaa, että se ei suhtaudu markkinoihin samalla intohimolla kuin liberaali regiimi, joten sosiaaliset tulonsiirrot on helpompi toteuttaa. Luokkarakenteet ovat kuitenkin tärkeä erottava tekijä ja kirkon perinteisiin oppeihin tukeudutaan edelleen vahvasti. Esimerkiksi perinteiset perhearvot ovat yksi leimaava tekijä. Ajatuksena on, että valtio tulee väliin vasta siinä vaiheessa, kun perhe ei enää kykene huolehtimaan velvoitteistaan. Tyypillisiä esimerkkejä tästä regiimistä ovat useat manner-Euroopan maat kuten Saksa ja Italia.

Sosiaalidemokraattinen hyvinvointiregiimi perustuu universalismin ajatukselle ja se on käytössä Pohjoismaissa, tyypillisin esimerkki on Ruotsi. Nimensä mukaisesti tärkeä tekijä on sosiaalidemokraattisen puolueen suuri historiallinen vaikutusvalta. Tässä regiimissä keskiluokka on aktiivisesti mukana sosiaalisissa tulonsiirroissa ja myös hyötyy tulonsiirroista esimerkiksi lapsilisän kaltaisen etuuden kautta. Tämä on antanut oikeutuksen korkealle verotusasteelle, joka on regiimin ylläpitämisen edellytys. Mallia voi nimittää myös sekataloudeksi, sillä siinä pyritään ottamaan huomioon sekä markkinat että perinteisemmät perhearvot. Kyseessä on melko ainutlaatuinen liberalismin ja sosialismin sekoitus. (Esping-Andersen 1989, 25-27.)

6.2 Saksa ja Italia

Analyysissäni Keski-Eurooppaa edustava Saksa ja Etelä-Eurooppaa edustava Italia asettuvat melko itsestään selvästi Esping-Andersenin konservatiivis-korporativistisen hyvinvointiregiimin alle. Uskonto on ollut historiallisesti merkittävä tekijä, eikä se nykypäivänäkään ole merkityksetön asia. Italia on vahvasti katolinen maa. Saksa mielletään usein protestanttiseksi, mutta viime vuosina uskonnon merkitys on yleisesti vähentynyt ja prosentuaalisesti yhä useampi kristityistä on katolinen (Pew Research 2019). Tuoreimpien tilastojen mukaan Italiassa kristittyjä on koko väestöstä lähes 81% ja Saksassa 66% (Pew Research 2020). Vaikka protestanttien osuus Saksassa on vähentynyt, niin uskonpuhdistuksen lähtömaassa sillä on edelleen iso kulttuurihistoriallinen merkitys.

Yhteiskuntatieteiden klassikoihin kuuluvan saksalaisen Max Weberin (1864-1920) teoria protestanttisesta etiikasta (esim. Poggi 2005, 66-71) on vaikuttanut syvästi saksalaiseen psyykeen ja kulttuurihistoriaan. Yleisellä tasolla voidaan sanoa protestanttisella etiikalla viitattavan sellaisiin ominaisuuksiin kuten korkeaan työmoraaliin, vaatimattomuuteen ja täsmällisyyteen. Italiassa katolisen kirkon konservatiiviset arvot määrittävät edelleen elämää enemmän kuin sekulaarisemmassa Saksassa. Vaikka Esping-Andersenin hyvinvointiregiimien pohjalta maat kuuluvatkin samaan ryhmään, niin niillä on myös syviä kulttuurisia eroja. Aivan ilmiselvä esimerkki tästä on eurokriisin aikana käytetty retoriikka, jota on käsitelty tämän tutkielman aiemmissa luvuissa.

6.3 Suomi

Pohjoismaita edustava Suomi sijoittuu Esping-Andersenin sosiaalidemokraattiseen hyvinvointiregiimiin. Kulttuurihistoriallisesti Suomella on tiiviit yhteydet Saksaan. Vuosisatojen ajan suomalaiset oppineet kuten suomen kielen isä Mikael Agricola (n. 1510-1557) ja fennomaaninen filosofi Johan Vilhelm Snellman (1806-1881) olivat tiiviissä yhteydessä Saksaan ja vaikuttivat

saksalaisissa yliopistoissa. Suomen ja Saksan kohtalonyhteys oli ilmeistä myös toisen maailmansodan aikana. Esimerkiksi marsalkka Carl Gustav Emil Mannerheimin (1867-1951) suku oli kotoisin Saksasta ja etenkin vielä 1900-luvun alussa hän ylläpiti suhteitaan Saksaan. Euroopan unionin yhteydessä Suomen ja Saksan kohtalonyhteys on myös käynyt selväksi, sillä periaatteellisissa kysymyksissä maat ovat olleet lähes aina samoilla linjoilla. Weberiläinen protestanttinen etiikka kuvaa hyvin myös suomalaista mielenlaatua. Erojakin kuitenkin on ja niistä yksi selkeimmistä on juuri se, että maissa on päädytty varsin erilaisiin hyvinvointivaltion malleihin.

Saksaakin tärkeämpi kumppani Suomelle on historiallisesti ollut Ruotsi. Suuri osa Suomen nykyisestä maantieteellisestä alueesta oli osa Ruotsin valtakuntaa noin 600 vuoden periodin ajan 1200-1800 luvuilla. Vuosina 1808-09 käyty Suomen sota Ruotsin ja Venäjän välillä päättyi venäläisten voittoon ja Suomen alue liitettiin Venäjään. Seurauksena syntyi Suomen suuriruhtinaskunta ja side Ruotsin kanssa oli virallisesti katkaistu. Suomen suhde Venäjään oli kuitenkin jännitteinen koko 1800-luvun ajan ja henkinen side Ruotsiin ei missään vaiheessa katkennut. (Ylikangas 2008.) Itsenäisyyden aikana Suomea onkin rakennettu Ruotsin esimerkin viitoittamana ja politiikan saralla tämä on ollut erityisen ilmeistä (Majander 2019). Sen vuoksi ei olekaan yllätys, että Suomessa on päädytty Ruotsia läheisesti muistuttavaan sosiaalidemokraattiseen hyvinvointimalliin. Erojakin on — esimerkiksi Euroopan integraatiossa Suomi on ollut aktiivisempi ja pyrkinyt päätöksenteon ytimeen, kun Ruotsi on omasta halustaan ollut projektissa passiivisempi.

Hyvinvointivaltio on mahdollinen niin kauan, kun veronmaksajat sen hyväksyvät (Kosonen 1987, 281). Erityisesti Pohjoismaissa hyvinvointivaltioprojekti alkoi nopeasti kerätä kannatusta toisen maailmansodan päätyttyä ja korkea verotusaste ajateltiin hyväksyttäväksi hinnaksi. 1970-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Pohjoismaissa kuitenkin alkoi muodostua myös kriittinen hyvinvointivaltiodiskurssi, jota leimasivat yksityistämisen ja individualismin käsitteet. Siirryttäessä 1980-luvun puolelle hyvinvointivaltio ei enää itsestään selvästi mobilisoinut laajoja ihmisjoukkoja ja suunnitelmat sen laajentamisesta jouduttiin hylkäämään. Idean motivoima voima alkoi hiljalleen heiketä. (emt. 286-290.) Tähän peilaten Kososen vuoden 1987 artikkeli oli aikaansa edellä, sillä nyt tiedämme kehityskulun, jossa uusliberalistiset markkinaehtoiset arvot ovat läpäisseet myös pohjoismaiset yhteiskunnat. Silti, hyvinvointivaltion oikeutus Suomessa on edelleen todella vahvaa ja se mielletään säilyttämisen arvoiseksi asiaksi.

6.4 Viro

Itä-Euroopan maaryhmää edustava Viro on hankalimmin sijoitettavissa Esping-Andersenin hyvinvointiregiimeihin. Viro itsenäistyi vuonna 1991 Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen ja on ollut Euroopan unionin jäsen vuodesta 2004 alkaen. Euroalueeseen se liittyi vuonna 2011. Vuoden 2008 globaali finanssikriisi iski Viroon lujaa ja siellä alettiin harjoittamaan erittäin tiukkaa talouskuripolitiikkaa. Eräs suuri syy tähän oli, että Viron oli täytettävä tiukat EMU-kriteerit ennen liittymistään. (Brixiova, Morgan & Wötgötter 2010, 222-224; Rehn 2019, 326-327.)

Viron sosiaaliturvaa on kritisoitu heikoksi ja esimerkiksi vuonna 2018 bruttokansantuotteeseen suhteutettuna Viron sosiaaliturvamenot olivat puolet Suomen sosiaaliturvamenoista (Seura 2018). Virossa on tehty myös markkinaehtoisuutta suosivia reformeja ja esimerkiksi yritysverotuksen osalta on laadittu poikkeuksellinen malli, jossa yhteisöveroa maksetaan vasta siinä vaiheessa, kun yrityksestä otetaan voittoa ulos. Esimerkiksi suomalaisia yrityksiä on hakeutunut Viroon edullisemman verotuksen vuoksi. (Veronmaksajat 2019; Yle Uutiset 2016.)

Julkisen talouden lukuja tarkastelemalla Viro on euroalueen mallioppilas. Vuonna 2018 Viron julkisyhteisöjen velka suhteessa bruttokansantuotteeseen oli 8,4%, joka on ylivoimaisesti vähiten kaikista euromaista. Keskiarvon mukainen velkasuhde euromailla oli 85%, eli kymmenkertainen Viroon nähden. (Eurostat 2019b.) Tätä voidaan pitää merkittävänä taloudellisena saavutuksena, mutta kääntöpuolena on se, että kylmät talouden tunnusluvut eivät välttämättä korreloi muiden sosiaalisen hyvinvoinnin tekijöiden kanssa.

Viron muutoksen vauhtia on tarkastelijan näkökulmasta riippuen ihasteltu ja kauhisteltu. Kuvaavin sana kehitykselle tuntuukin olleen *kiire*. Tämä kiire on näkynyt siinä, kuinka nopeasti on irtauduttu neuvostomenneisyydestä ja pyritty ottamaan kiinni Suomen etumatkaa sekä palata osaksi avointa Eurooppaa. Kääntöpuolena kuitenkin on, että taloudellisen menestyksen saavuttamiseksi on uhrattu paljon, mutta yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden ja solidaarisuuden rakentamiseksi on tehty tähän mennessä liian vähän. (Assmuth 2011, 46-48.)

Viro on tehnyt historiallisesti katsottuna erittäin nopean käännöksen neuvostoliittolaisesta sosialismista vapaamarkkinakapitalismiin. Näiden tietojen valossa Viro näyttäytyy varsin markkinaehtoisena valtiona ja se voidaan sijoittaa Esping-Andersenin liberaalin hyvinvointiregiimin piiriin. Põder & Kemer (2011, 70) katsoivat artikkelissaan, että Baltian mailla oli kaksi mahdollista kehityssuuntaa: manner-Euroopan konservatiivis-korporativistinen tie tai angloamerikkalainen liberalistinen tie. Jo vuonna 2011 tutkijat päätyivät siihen, että Viro oli lähempänä

angloamerikkalaista kuin mannereurooppalaista ratkaisua. Kuluneen yhdeksän vuoden aikana kehityskulku on entisestään voimistunut, jonka vuoksi on perusteltua sijoittaa Viro liberaalin hyvinvointiregiimin piiriin. Näin ollen kaikki kolme Esping-Andersenin hyvinvointiregiimiä ovat edustettuina tämän tutkimuksen maaryhmissä.

Teoreettinen jaottelu hyvinvointiregiimien pohjalta toimii hyödyllisenä apuvälineenä aineiston analyysissä. Se avaa uuden tulokulman tarkasteltaessa yhteisvaluutta euroon suhtautumista. Voidaan kysyä: *mikä hyvinvointiregiimi suhtautuu euroon positiivisimmin / negatiivisimmin ja mistä erot mahdollisesti johtuvat?*

7. MAARYHMÄT SUHTAUTUVAT EUROON ERI TAVOIN

7.1 Aineiston esittely

Hyödynnän tässä tutkimuksessa eurobarometrien aineistoja. Ne ovat Euroopan komission rahoittamia käyntihaastattelututkimuksia, joissa kartoitetaan Euroopan unionin väestön sosiaalisia ja poliittisia mielipiteitä. Ensimmäinen eurobarometri kerättiin vuonna 1974 niitä on siitä lähtien toteutettu EU:n jäsenmaissa vähintään kaksi kertaa vuodessa. Eurobarometrin otoskoko on noin 30 000 henkilöä ja Suomessa aineiston keräämisestä vastaa Kantar. Lisäksi on suppeampia Flash-kyselytutkimuksia, jotka täydentävät eurobarometriaineistoa. Flash-kyselyitä alettiin Euroopan komission aloitteesta tehdä 1980-luvun lopulla. Aineistot kerätään yleensä puhelinkyselyinä, joissa otoskoko on 500-1000 henkilöä jäsenmaata kohden. Näissä keskitytään johonkin ajankohtaiseen eurooppalaiseen teemaan. Eurobarometrien arkistoinnista ja saattamisesta tiedeyhteisön käyttöön vastaa Saksan data-arkisto GESIS. Aineistot ovat tiedeyhteisön hyödynnettävissä yleensä alle vuodessa aineistonkeruun jälkeen ja ne ovat englanninkielisinä maksutta ladattavissa. Lataaminen vaatii rekisteröitymisen sekä aineiston käyttötarkoituksen ilmoittamisen. Kaikkien aineistojen perusjoukkona ovat 15 vuotta täyttäneet Euroopan unionin tai kandidaattimaiden kansalaiset. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2019.)

Taulukko 2: Aineistojen esittely

Aineiston nimi	Aineiston julkaisuvuosi	Aineiston tyyppi	Otoskoko
Eurobarometer 60.1	2003	Eurobarometri	16082
Candidate Countries Eurobarometer 2003.4	2003	Ehdokasmaiden eurobarometri	12165
Eurobarometer 70.1	2008	Eurobarometri	30130
Eurobarometer 79.5	2013	Eurobarometri	27624
Eurobarometer 90.1	2018	Eurobarometri	27474
Flash Eurobarometer 473	2018	Flash eurobarometri	17589

Käytän tässä pro gradu -tutkielmassa yhteensä kuutta Saksan data-arkistosta lataamaani aineistoa. Varsinaiset eurobarometrit on julkaistu vuosina 2003, 2008, 2013 ja 2018. Näiden lisäksi käytössäni on vuonna 2003 julkaistu ehdokasmaiden eurobarometri, jossa mielenkiintoni kohdistuu ensisijaisesti Viroon. Viro liittyi Euroopan unioniin itälaajentumisen yhteydessä vuonna 2005, joten se ei ollut vielä mukana vuoden 2003 varsinaisessa eurobarometrissä. Ehdokasmaiden eurobarometrejä kerättiin yhteensä 11 kertaa vuosina 2001-2004. Flash-eurobarometrit puolestaan ovat suppeampia kyselytutkimuksia, jotka täydentävät eurobarometriaineistoa. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2019.) Käyttämäni Flash eurobarometri 473 on kerätty kaikissa 19:ssa yhteisen valuutta-alueen valtiossa ja se keskittyy nimenomaisesti yhteisvaluuttaa koskeviin kysymyksiin. Aineiston kuvauksen mukaan se pyrkii kartoittamaan asenteita Euroopan unionia ja yhteisvaluuttaa kohtaan (Gesis 2018).

7.2 Aineiston rajaaminen

Haluan aineiston avulla selvittää valitsemieni maaryhmien suhtautumista yhteisvaluutta euroon. Alkuperäinen suunnitelmani oli tarkastella asiaa eurobarometrien pohjalta ja selvittää

suhtautumisen mahdollista muutosta ajallisesti vuosina 2003-2018 peilaten tätä Euroopassa tapahtuneisiin mullistuksiin kuten EU:n itälaajentumiseen, finanssikriisiin ja eurokriisiin. Aineistoon tarkempi perehtyminen kuitenkin paljasti, että varsinaisissa eurobarometrikyselyissä mielenkiinnon pääasiallista kohdettani eli yhteisvaluuttaa käsitellään hyvin ohuesti. Yhteisvaluuttaa käsitellään vain muutamissa kysymyksissä eurobarometriä kohden ja tämän lisäksi kysymyksenasettelut ovat hieman erilaisia vuodesta toiseen. Tämä loi tilanteen, jossa tilastollisen analyysin tekeminen olisi ollut erittäin haastavaa ja vaatinut sellaisten tilastollisten analyysimenetelmien käyttöä, jotka eivät kuulu yliopiston tilastollisten menetelmien peruskurssien opintosisältöihin. Tästä ongelmasta johtuen tein rajauksen, että neljä eurobarometriä ja ehdokasmaiden eurobarometri toimivat tässä pro gradu -tutkielmassa täydentävänä aineistona ja tarkemman analyysin suoritan hyödyntäen Flash eurobarometri 473 aineistoa. Haittapuolena tässä on, että kyseessä on yksittäinen poikkileikkausaineisto, joka ei siis pysty vastaamaan siihen, kuinka asenteet ovat mahdollisesti muuttuneet ajan kuluessa. Ajallisen ulottuvuuden tarkastelua ei tarvitse kuitenkaan kokonaan unohtaa, sillä voin hyödyntää eurobarometreistä koottuja suoria jakaumia ja prosenttiosuuksia taustoittavana tietona, jotka tukevat varsinaista tilastollista analyysiani.

Flash eurobarometri 473 on itsessään runsas aineisto, joka mahdollistaa monenlaisen tilastollisen analyysin tekemisen. Tarkastelun rajaaminen pääasiassa tähän aineistoon ei näkemykseni mukaan vähennä tutkimuksen arvoa, vaan päinvastoin tarjoaa paljon syvempää tietoa kuin perinteiset eurobarometrit. Näin ollen pidän valitsemaani aineistorajausta hyvin perusteltuna.

Aineiston analyysiin käytän IBM SPSS Statistics -tilasto-ohjelman versiota 25.

7.3 Euron kannatuksen ajallinen muutos

Tähän alalukuun kokoan aiemmin esittelemästäni täydentävästä aineistosta esiin nousevia havaintoja. Pyrkimyksenä on taustoittaa Flash eurobarometri 473 analyysia ja toisaalta suorien jakaumien ja prosenttiosuuksien avulla havainnollistaa myös ajallista muutosta yhteisvaluuttaan suhtautumisessa.

Vuosien 2003, 2008 ja 2018 eurobarometriaineistoissa suhtautumista yhteisvaluuttaan käsitellään lähes identtisellä tavalla muotoiltujen kysymysten kautta.

2003: *Mikä on Teidän mielipiteenne seuraavista ehdotuksista? Kertokaa jokaisesta ehdotuksesta, oletteko sen puolesta vai sitä vastaan. 1. Euroopan rahaliitto ja yksi valuutta, euro (puolesta / vastaan / EOS).*

2008: *Mikä on Teidän mielipiteenne seuraavista ehdotuksista? Kertokaa jokaisesta ehdotuksesta, oletteko sen puolesta vai sitä vastaan. 1. Euroopan rahaliitto ja yksi valuutta, euro (puolesta / vastaan / EOS).*

2018: *Mitä mieltä olette seuraavasta asiasta? Kertokaa, oletteko sen puolesta vai sitä vastaan. Eurooppalainen talous- ja rahaliitto sekä yksi yhteinen valuutta, euro. (puolesta / vastaan / EOS).*

Viro liittyi Euroopan unionin jäseneksi vuonna 2005, joten maa ei ole mukana vuoden 2003 eurobarometrissä. Samana vuonna kuitenkin kerättiin ehdokasmaiden eurobarometri, jossa euroa käsiteltiin lähes identtisellä kysymyksellä. Kysymyslomaketta ei ole saatavilla suomeksi, koska Suomi ei luonnollisesti ole tässä kyselyssä mukana. Alla englannin kielellä muotoiltu kysymys, jonka katson olevan vertailukelpoinen varsinaisten eurobarometrien kysymysten kanssa.

2003 Ehdokasmaiden eurobarometri: *What is your opinion on each of the following statements? Please tell me for each statement, whether you are for it or against it. A European Monetary Union with one single currency, the euro (for / against / don't know).*

Tässä tutkimuksessa tarkasteluvuotena on mukana myös vuosi 2013. Eurobarometriaineistossa suhtautumista yhteisvaluuttaan tarkastellaan suhteessa eurokriisiin, jonka vuoksi data ei ole suoraan vertailukelpoista muiden vuosien kanssa. Koska tämä eurobarometriaineisto poikkeaa luonteeltaan muista, olen päättänyt käsitellä sitä omana kokonaisuutenaan ja siihen paneudutaan alaluvussa 7.4.

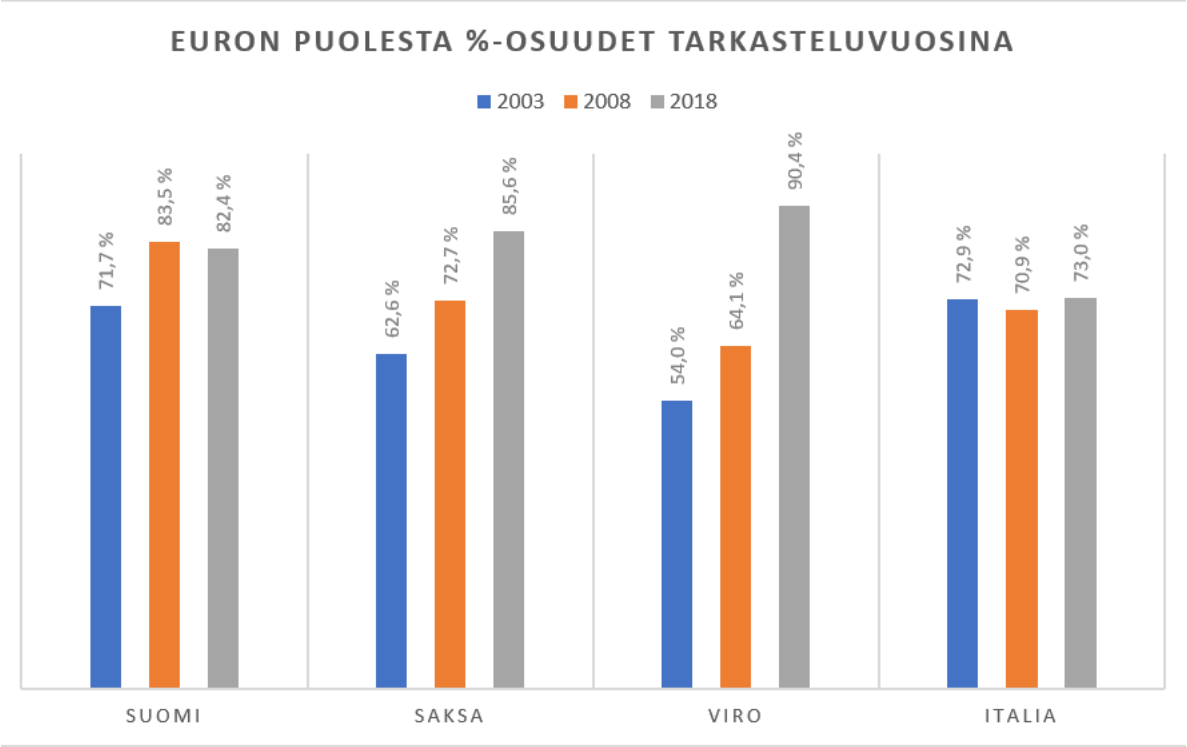

Havaintojen lukumäärät (N)

(N)	Suomi	Saksa	Viro	Italia
2003:	1020	2077	906	1053
2008:	1014	1545	1000	1105
2018:	1017	1513	1025	1098

12

Kuvio 5: Euron puolesta %-osuudet tarkasteluvuosina

Kuviosta huomataan, että Suomessa euron kannatus nousi lähes 12% vuosien 2003 ja 2008 välillä. Eräs selitys tälle on, että nuo vuodet olivat ylijäämäisten budjettien ja taloudellisen kasvun aikaa. Huomionarvoista kuitenkin on, että vuoteen 2018 mennessä kannatuksessa ei juurikaan tapahtunut muutosta, vaikka aikavälille mahtui globaali finanssikriisi ja eurokriisi. Yksi selittävä tekijä voi olla, että vuonna 2018 markka-ajoista oli kulunut jo niin pitkä aika, että euro oli itsestään selvästi vakiinnuttanut asemansa valuuttana, ettei sitä enää kyseenalaistettu.

Saksan osalta näkyy trendinomainen kasvu euron kannatuksessa. Suosio on kasvanut yli 10% hyppäyksin eri mittausajankohtina. D-markka oli saksalaisille tärkeä symboli ja sen jättäminen tapahtui kovan poliittisen paineen alaisena. Euron suosion nopea kasvu selittyy sillä, että

[12] Kuvio koottu eurobarometrien 60.1, 70,1, 90.1 ja Candidate Countries Eurobarometer 2003.4 pohjalta.

euroalueen suurimpana talousmahtina Saksa on saanut monia keskeisiä poliittisia tavoitteitaan läpi. Esimerkkinä tästä on EKP, joka on pitkälti noudattanut saksalaisten talousoppien mukaista rahapolitiikkaa.

Viron osalta kehitys on ollut suorastaan hämmästyttävää. Vuonna 2003 kun Viro oli vielä Euroopan unionin kandidaattivaltio, jäi kannatus vaatimattomaan 54 %:iin. Yhteisvaluuttaan Viro liittyi vuonna 2011 ja seitsemän vuotta myöhemmin euroa kannatti yli 90% vastaajista. Euron suosio on kasvanut erittäin merkittävästi finanssi- ja eurokriisistä huolimatta. Selittävänä tekijänä näen, että euroon liittyminen itsessään oli Virolle äärimmäisen tärkeä poliittinen tavoite ja symbolinen saavutus, lopullinen irtautuminen neuvostomenneisyyden ikeestä. Sen vuoksi suhtautuminen on varsin kritiikitöntä.

Italian luvuissa ei näy mitään merkittävää muutosta koko 15 vuoden ajanjakson aikana. Kannatus on ollut koko ajan hieman yli 70%. Vertailumaista Italia suhtautuu euroon negatiivisimmin. Tulkintani mukaan Italiassa näkyvät selvimmin eurokriisin jättämät arvet. Italia leimautui Kreikan, Espanjan ja Portugalin ohella ”tuhlailevan etelän” valtioksi, jota taloudenhoitonsa säntillisemmin hoitanut pohjoinen äänekkäästi arvosteli. Uskon tämän olleen syynä siihen, että euron kannatus on Italiassa jäänyt junnaamaan paikoilleen.

7.4 Eurokriisin vaikutus vuoden 2013 aineistossa

Euroopan taloudellinen, poliittinen ja sosiaalinen sekaannus eli eurokriisi näkyy myös vuoden 2013 eurobarometrin 79.5 kysymyksenasetteluissa. Kysymyspatteristo sisältää lukuisia eurokriisiin keskittyviä kysymyksiä ja myös yhteisvaluuttaa käsitellään tästä näkökulmasta katsoen. Asiaa kysytään seuraavasti:

Kertoisitteko, missä määrin olette seuraavasta väittämästä samaa tai eri mieltä? ”Yleisesti

ottaen euro on vähentänyt kriisin kielteisiä vaikutuksia.” (Täysin samaa mieltä / Samaa mieltä / Eri mieltä / Täysin eri mieltä / EOS).

Kysymyksenasettelussa on käytetty viisiportaista Likert-asteikkoa. Vastaajaa pyydetään ilmaisemaan joko myönteistä tai kielteistä suhtautumista asiaan. Suorat jakaumat ja prosenttiosuudet eivät tällaisessa tapauksessa tarjoa kovinkaan informatiivista tietoa. Keskiarvoja vertailemalla ja testaamalla tilastollista merkitsevyyttä $\chi 2$ khiin neliön testillä pääsee parempaan lopputulokseen.

Ensiksi tarkastellaan keskiarvon ja mediaanin avulla mielenkiinnon kohteena olevan maiden suhtautumista kysymykseen.

Taulukko 3: Keskiarvot ja mediaanit

Maa	Keskiarvo	Mediaani
Saksa (n=1371)	2,65	3
Viro (n=942)	2,79	3
Italia (n=1003)	2,56	2
Suomi (n=911)	2,46	2

Tulosten tulkitsemiseksi on pidettävä mielessä, kuinka vastausvaihtoehdot ovat koodattu aineistossa. Tässä tapauksessa koodaukset ovat: 1. Täysin samaa mieltä 2. Samaa mieltä 3. Eri mieltä 4. Täysin eri mieltä.

Huomaamme taulukosta, että keskiarvot vaihtelevat Suomen 2,46 ja Viron 2,79 välillä. Eniten on siis valittu vastausvaihtoja 2 ja 3, eli ”samaa mieltä” ja ”eri mieltä.” Tulosten tulkinnassa on syytä pitää mielessä, että suuremmat arvot merkitsevät negatiivisempaa suhtautumista kysymykseen, eli euron ei nähdä vähentäneen kriisin kielteisiä vastauksia. Keskiarvojen perusteella näyttäisi siltä, että suomalaiset suhtautuvat asiaan negatiivisimmin ja virolaiset positiivisimmin.

Mediaani on sijaintiluku, joka nimensä mukaisesti kuvaa sitä, mihin kohtaan suurin osa muuttujien arvoista on sijoittunut. Mediaanilla tarkoitetaan jakauman suuruusjärjestyksessä keskimmäistä havaintoa. (Nummenmaa 2004, 55.) Monissa tapauksissa mediaani kuvaa jakauman tyypillistä arvoa luotettavammin kuin keskiarvo. Tästä syystä esimerkiksi palkkatuloja vertailtaessa usein puhutaan mediaanipalkasta.

Huomaamme, että Saksan ja Viron tapauksessa mediaaniksi tulee vaihtoehto 3 ”eri mieltä”, mutta sen sijaan Suomen ja Italian kohdalla 2 ”samaa mieltä.” Voidaan tulkita, että suomalaiset ja italialaiset näkevät euron vähentäneen eurokriisin kielteisiä vaikutuksia enemmän kuin saksalaiset ja virolaiset.

Keskiarvojen tutkiminen antaa suuntaa asennoitumisesta, mutta ei vastaa siihen, onko tarkastelumaiden suhtautumisessa tilastollisesti merkitsevää eroa verrattuna koko EU-alueen suhtautumiseen. Vastausta tähän lähden etsimään χ^2-testauksen avulla.

χ^2- testaus on hyvä menetelmä, kun tutkitaan kahden kategorisen muuttujan välistä yhteyttä. Testaus tapahtuu siten, että ristiintaulukossa vertaillaan havaittuja frekvenssejä (lukumääriä) ja laskennallisesti muodostettuja odotettuja frekvenssejä. Nollahypoteesinä testauksessa on, että kahden muuttujan välillä ei ole mitään eroa. Vaihtoehtoisena hypoteesina on, että muuttujien välillä on eroa. Seurauksena tästä on, että mitä suurempi havaittujen ja oletettujen frekvenssien ero on, sitä todennäköisemmin muuttujien välillä on riippuvuutta. Tulosten tulkinnassa käytän apuna myös residuaalitarkastelua, jonka avulla voidaan arvioida missä soluissa muuttujien välinen riippuvuus esiintyy. (Kirves 2013, 14.) Mikäli residuaalien arvo on pienempi kuin -2 tai suurempi kuin 2, voidaan residuaalia pitää suurena ja tämän perusteella voidaan päätellä missä solussa tilastollinen merkitsevyys sijaitsee.

χ^2-riippumattomuustestillä testataan hypoteesejä. Tuloksen tulkitsemisessa käytetään apuna havaittuja merkitsevyystasoja, eli p-arvoja. Niiden avulla annetaan arvio hypoteesien paikkaansa pitävyydestä numeerisessa muodossa. P-arvoilla on ns. kriittiset arvot, joita pienemmät arvot katsotaan osoitukseksi siitä, että vaihtoehtoinen hypoteesi pitää paikkaansa. Ihmistieteissä kriittisinä arvoina pidetään yleensä:

p = .05: vaihtoehtoinen hypoteesi on 5% todennäköisyydellä väärä

p = .01: vaihtoehtoinen hypoteesi on 1% todennäköisyydellä väärä

p = .001: vaihtoehtoinen hypoteesi on 0.1% todennäköisyydellä väärä

Käytännössä .05 suuruiset p-arvot tulkitaan osoitukseksi vaihtoehtoisen hypoteesin paikkaansa pitävyydestä. (Nummenmaa 2004, 148-149.)

Taulukko 4: χ^2-testit

Maa	χ^2-testin p-arvo [1]
Saksa (n=1371)	.000***
Suomi (n=911)	.000***
Viro (n=942)	.022*
Italia (n=1003)	.000***

1) Ilmoittaa χ2-testin tuloksen p-arvon merkitsevyystason: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

Testin perusteella huomataan, että kaikkien maiden kohdalla on tilastollisesti merkitsevää eroa verrattuna EU27-maihin kokonaisuutena. Viron kohdallakin tilastollinen merkitsevyys on selkeä, vaikkakaan ei yhtä vahva kuin muissa tarkastelumaissa. Residuaaleja tarkastelemalla voidaan päätellä mihin suuntaan tilastollista merkitsevyyttä on — suhtautuvatko tarkastelumaat kysymykseen negatiivisemmin vai positiivisemmin kuin EU27-verrokit?

Saksan kohdalla tilastollinen merkitsevyys esiintyy solussa ”täysin eri mieltä”, joka saa arvokseen -4,1. Tulosta tulkitaan siten, että saksalaiset ovat valinneet tätä vaihtoehtoa vähemmän kuin EU27-maat. Tulkitaan: *saksalaiset suhtautuvat kysymykseen positiivisemmin kuin EU27-maat kokonaisuutena.*

Sama tulkinta pätee myös Suomen, Italian ja Viron kohdalla. Suomen kohdalla solun ”täysin eri mieltä” arvo on peräti -7,4, joka tarkoittaa, että Suomessa kyseistä vaihtoehtoa on valittu huomattavasti vähemmän kuin EU27-maissa kokonaisuutena. Viron kohdalla tilastollinen merkitsevyys ei ole yhtä vahvaa. Merkitsevä residuaaliarvo -2,1 löytyy solusta ”täysin samaa mieltä” eli tätä vaihtoehtoa on valittu vähemmän kuin EU27-maissa kokonaisuutena. Muut vastausvaihtoehdot kuitenkin tasoittavat tätä ja virolaiset suhtautuvat kysymykseen tilastollisesti merkitsevästi positiivisemmin kuin EU27-maat kokonaisuutena. χ^2-testien tuloksista voidaan kokonaisuutena tulkita: *tarkastelumaat suhtautuvat kysymykseen positiivisemmin kuin EU27-maat kokonaisuutena.* Liian kattavia yleistyksiä ei voida yhden testin perusteella tehdä, mutta varovaisesti voidaan tulkita tarkasteltujen maiden euromyönteisempiä kuin EU-alue kokonaisuutena.

7.5 Logistinen regressio menetelmänä

Mielenkiinnon kohteenani on eri maaryhmien suhtautuminen yhteisvaluutta euroon ja mahdollisten erojen esiintuominen. Asetelmassani kansallisuus on avainroolissa. Kysymykseksenі muotoutuu: *selittääkö kansallisuus euroon suhtautumista enemmän kuin muut tekijät?* Pääsen etsimään kysymykseeni vastausta valitsemalla menetelmäksi regressioanalyysin. Tarkemmin ottaen kyseessä on binäärinen logistinen regressioanalyysi. Tämä on tavanomaisen lineaarisen regressioanalyysin erityistyyppi, jota käytetään silloin kun selitettävä y-muuttuja voi saada vain kaksi arvoa (Tammi 2019). Mallissani on mukana myös kontrollimuuttujia, joiden avulla pystyy selvittämään mitkä muut tekijät kansallisuuden lisäksi vaikuttavat euroon suhtautumiseen.

Logistinen regressioanalyysi ei pyri ennustamaan määriä vaan todennäköisyyksiä. Näin ollen kyse on siitä, millä todennäköisyydellä jokin asia tapahtuu tai pätee. Analyysin tuloksista voidaan myös tulkita vaikuttavatko selittävät x-muuttujat tapahtuman todennäköisyyteen ja kuinka suuri niiden vaikutus on. Logistisen regressioanalyysin ymmärtämiseksi on keskeistä tietää mitä riskillä (odds) tarkoitetaan. Riskiluku saadaan suhteuttamalla tapahtuman todennäköisyys siihen todennäköisyyteen, että tapahtuma ei toteudu. Oletetaan esimerkin vuoksi, että jossakin kyselytutkimuksessa naisista 30% ja miehistä 20% olisivat harkinneet matkustavansa tänä vuonna ulkomaille. Tällöin yksittäisen naisen todennäköisyys matkustaa ulkomaille tänä vuonna on 0,3 ja todennäköisyys sille, että hän ei matkusta ulkomaille on 0,7. Riskiluku saadaan jakamalla tapahtuman todennäköisyys (0,3) sillä todennäköisyydellä, että tapahtuma ei toteudu (0,7). Tässä tapauksessa naisen riskiluvuksi matkustaa tänä vuonna ulkomaille tulee 0,3/0,7 = 0,43. Vastaavasti miesten riskiluku lasketaan kaavalla 0,2/0,8 = 0,25. Yksinkertaistettuna voidaan todeta, että logistinen regressiomalli on tavallinen regressiomalli, jossa selitettävänä muuttujana on tutkittavan tapahtuman riskin logaritmi. (KvantiMotv 2009).

Ennen regressiomallin tulosten analysointia on kuitenkin aiheellista perehtyä vielä tarkemmin Flash eurobarometri 473:n kuvaileviin tunnuslukuihin. Aineisto on koottu kaikista 19:sta euroalueen jäsenvaltiosta ja otoskoko on kaikkiaan 17589 tilastoyksikköä, eli euroalueen kansalaista. Perusjoukkona ovat 15 vuotta täyttäneet euromaiden kansalaiset. Kustakin euron jäsenvaltiosta on kerätty noin tuhat havaintoa, poikkeuksena asukasluvultaan pienet valtiot Kypros, Malta ja Luxemburg, joista on kerätty noin 500 havaintoa. Naisvastaajia on enemmän kuin miehiä prosenttiosuuksien ollessa 55 ja 45 naisten eduksi.

Iän mukaan arvioituna vastaajajoukko painottuu vanhempiin ikäluokkiin, sillä peräti 53% vastaajista on vähintään 55-vuotiaita ja 33% vähintään 65-vuotiaita. Koko aineistossa iän keskiarvo on 54,6 vuotta ja mediaani-ikä on 56,1 vuotta. Mediaani on luku, joka jakaa aineiston kahteen yhtä suureen osaan, eli puolet vastaajista ovat nuorempia kuin 56,1 vuotta ja puolet tätä vanhempia (Tilastokeskus 2004). Huomaamme, että tässä aineistossa keski-ikä ja mediaani-ikä eivät juurikaan poikkea toisistaan. Aineistonkeruu on painotettu siten, että jokaisessa euromaassa jakaumat ovat lähes identtisiä. Tästä johtuen vastaajista 49% ilmoittaa olevansa työvoiman ulkopuolella. Aineistossa vastaajien ikäjakauma on vino ja se ei vastaa maiden todellista ikäjakaumaa. Vuonna 2018 suomalaisten mediaani-ikä oli 42,5 vuotta, italialaisten 45,5 vuotta, saksalaisten 47,1 vuotta ja virolaisten 42,7 vuotta (World Population Review 2018).

Syytä ikäjakauman painottumiseen vanhempiin ikäluokkiin ei ole tiedossa. Flash-eurobarometrit kerätään puhelinhaastatteluina, joten on mahdollista, että nuoret ja työikäiset eivät näihin halua tai kerkeä vastata yhtä hanakasti kuin vanhemmat ikäluokat. Esimerkiksi World Population Review'n tilastoissa ovat mukana myös alle 15-vuotiaat. Tässä kyselyssä alle 15-vuotiaita ei luonnollisesti ole mukana, joten tämä voi osaltaan selittää ikäjakauman vinoutta. Virallisista lähteistä en varsinaista selitystä tutkimuksesta huolimatta löytänyt. Asia onkin syytä ottaa huomioon tuloksia tulkitessa, koska hakijan iällä voi olettaa olevan vaikutusta euroon suhtautumiseen. Vastaajien ikäjakauma on kuitenkin kaikissa maissa lähes identtinen, joten maakohtaisessa vertailussa se ei vääristä tuloksia.

Asuinalueen tyypin mukaisesti arvioituna aineisto on melko tasapainoisesti jakautunut — 33% arvioi asuvansa maaseudulla tai pienessä kylässä, 36% pienessä tai keskisuuressa kaupungissa ja 30% suuressa kaupungissa. Taulukkoon 5 olen koonnut tärkeimpiä kuvailevia tunnuslukuja mielenkiinnon kohteena olevista maista sekä koko aineistosta.

Taulukko 5: Kuvailevat tunnusluvut

Maa	Suomi	Italia	Saksa	Viro	Koko aineisto (Euro 19)
Havaintojen määrä (n)	1017	1055	1044	1006	17589
Naisia % Havaintojen määrä (n)	53 542	55 580	54 560	61 616	55 9646
Miehiä % Havaintojen määrä (n)	47 475	45 475	46 484	39 390	45 7943
Keski-ikä Mediaani-ikä	61 64	55 56	60 62	57 59	55 56

Käytännössä regressiomallin rakentaminen lähtee liikkeelle siitä, että valitaan selitettäväksi y-muuttujaksi jokin ilmiö, johon haetaan vastausta. Omassa tutkimuksessani kiinnostus on suhtautumisessa yhteisvaluutta euroon, joten valitsen selitettäväksi muuttujaksi Flash eurobarometristä 473 kysymyksen*: Mitä mieltä olette yleisesti ottaen siitä, onko...? 1. Euro hyvä vai huono asia maallenne? 2. Euro hyvä vai huono asia EU:lle?*

Kysymys on kaksiosainen, joten on syytä rakentaa omat regressiomallit kysymyksen molemmille osille. Ratkaisu on myös sisällöllisesti perusteltu, sillä etukäteen tutkailemalla vastausten suoria jakaumia ja %-osuuksia olen havainnut, että suhtautuminen on hieman erilaista, kun puhutaan omasta maasta tai EU:sta kokonaisuutena.

Kun selitettävä y-muuttuja on tiedossa, niin seuraavaksi on valittava selittävät x-muuttujat. Tämä tehdään siten, että valitaan avainmuuttujat, jotka ovat pääasiallinen mielenkiinnon kohde ja tämän lisäksi joukko perusteltuja kontrollimuuttujia. Niiden avulla tutkitaan sitä, pysyykö mielenkiinnon kohteena olevien muuttujien vaikutus samana kontrollimuuttujien lisäämisen jälkeen.

Tässä tutkimuksessa avainmuuttujiani ovat maaryhmiä edustavat valtiot Saksa, Suomi, Viro ja Italia. Kontrollimuuttujiani ovat ikä, sukupuoli, asuinalue ja ammattiluokka. Olen valinnut kontrollimuuttujat omaa harkintaani käyttäen. Kontrollimuuttujat olisi mahdollista valita myös SPSS tilasto-ohjelman analyysia hyödyntäen, mutta lopputuloksen kannalta asialla ei ole juurikaan merkitystä. Ikä, sukupuoli, asuinalue ja ammattiluokka ovat tilastollisessa analyysissä usein hyödynnettyjä taustamuuttujia, jotka usein sisältävät mielenkiintoista informaatiota. Näin ollen pidän valintaani perusteltuna.

Rakentamalla tällaisen regressiomallin pääsen tarkastelemaan sitä, onko kansallisuudella suurempi vaikutus euroon suhtautumiseen kuin muilla tekijöillä. Tutkimusaiheeni kannalta tämä onkin erittäin keskeinen kysymys.

Aloitan analyysin uudelleenkoodaamalla muuttujan *q1_1 Having the euro is a good or a bad thing for your country / Q1 Generally speaking, do you think that...?* kaksiluokkaiseksi siten, että "en tiedä" vastaukset suodattuvat pois analyysistä. Binäärisen logistisen regressioanalyysin ehtoihin kuuluu, että selitettävä muuttuja on kaksiluokkainen ja sisällöllisesti "en tiedä" vastaukset eivät myöskään toisi analyysiin mitään lisäsyvyyttä. Teen saman uudelleenkoodauksen myös asuinalueen ja ammattiluokan muuttujiin.

Seuraavaksi lähden tekemään analyysia SPSS:n komennolla Analyze → Regression → Binary Logistic. Valitsen uudelleenkoodaamani muuttujan q1_1 selitettäväksi dependent-muuttujaksi ja selittäviksi covariates-muuttujiksi lisään ensimmäisellä askeleella kontrollimuuttujat iän, sukupuolen, asuinalueen ja ammattiluokan. Ikämuuttujana käytän aineistossa valmiiksi neljään ikäluokkaan koodattua muuttujaa, jossa ikäluokat ovat 15-24 vuotta, 25-39 vuotta, 40-54 ja vähintään 55 vuotta. Tässä vaiheessa käyn categorical-välilehdeltä lisäämässä kaikki selittävät muuttujat kategorisiksi muuttujiksi. Kategorisella muuttujalla tarkoitetaan muuttujaa, jonka arvot luokittelevat havaintoyksiköt toisensa poissulkeviin kategorioihin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tilastoyksikkö (kansalainen) voi kuulua vain yhteen ikäryhmään, olla vain yhtä sukupuolta, asua vain yhdessä paikassa ja kuulua yhteen ammattiluokkaan. Lisäksi valitsen categorical-välilehdelle referenssikategoriaksi ensimmäisen. Tämän merkitykseen palaan analyysin tulosten tulkinnassa. Seuraavaksi siirryn next-painikkeella lisäämään regressiomalliin avainmuuttujani eli maat: Saksan, Suomen, Viron ja Italian. Aineistossa maat ovat valmiiksi koodattuna kaksiluokkaisiksi dummy-muuttujiksi, joten ne eivät vaadi uudelleenkoodausta. Dummy-muuttujien avulla regressioanalyysiin pystytään sisällyttämään luokittelu- ja järjestysasteikollisia muuttujia

(KvantiMOTV 2008). Nyt tarvittavat tiedot regressiomallia varten on syötetty ja saan OK-painikkeella tulostaulut tulkittaviksi.

7.6 Kansallisuus eurokriittisyyttä selittävänä tekijänä

Tulostaulusta ”dependent variable encoding” varmistan mitä regressiomalli ennustaa. Tämä on tärkeä asia pitää mielessä, sillä virhe tässä kohtaa tarkoittaisi sitä, että tulosten tulkinnassa päädyttäisi sisällöllisesti aivan vääränlaisiin johtopäätöksiin. Tässä malli ennustaa kuulumista eurovastaiseen luokkaan, eli miten todennäköisesti vastaaja (tilastoyksikkö) on eurokriittinen. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan Block 1 -tulosteita, eli tässä vaiheessa regressiomalliin on lisätty ainoastaan kontrollimuuttujat. Omnibus-testin taulukko kertoo p-arvon perusteella, onko rakennetulla mallilla tilastollista merkitsevyyttä. Todetaan: $p < .001$, eli malli on tilastollisesti merkitsevä.

Model summary taulukossa Nagelkerke R Square -arvo kuvaa mallin pseudoselitysastetta. Nagelkerken pseudoselitysaste pyrkii jäljittelemään lineaarisen regressioanalyysin selitysastetta (Nummenmaa 2004, 326). Nyt arvo on .29, joka tulkitaan siten, että ikä, sukupuoli, asuinalue ja ammattiluokka selittävät 29% siitä, että henkilö on eurokriittinen. Tässä kohtaa on hyvä tuoda esiin ilmiö, jota kutsutaan puuttuvan muuttujan harhaksi (esim. Tammi 2019). Tällä tarkoitetaan sitä, että mallista puuttuvilla muuttujilla olisi selitysvoimaa. Tämän paikkaamiseksi logistisessa regressioanalyysissä malliin lisätään kontrollimuuttujia, mutta silti Nagelkerken pseudoselitysaste nousee käyttämissäni analyyseissa parhaimmillaan 47 prosenttiin. Tämä tarkoittaa sitä, että sukupuolen, ikäluokan, asuinalueen, ammattiluokan ja kansallisuuden lisäksi on olemassa lukematon määrä muita muuttujia, jotka selittäisivät euroon suhtautumista. Kaikkien selitysvoimaa sisältävien muuttujien huomioiminen onkin käytännössä mahdoton tehtävä johtuen jo pelkästään yksilöiden välisistä eroista.

Seuraavaksi tulkitaan variables in the equation -taulukkoa, joka sisältää paljon informaatiota. Ensiksi huomataan, että p-arvot ovat lähes kaikkien muuttujien kohdalla .000, eli tilastollisesti erittäin merkitseviä. Ammattiluokan kohdalla yrittäjien ja toimihenkilöiden välillä ei ole tilastollista merkitsevyyttä ($p = .904$) ja asuinalueen kohdalla maaseudun ja pienen tai keskisuuren kaupungin välillä ei ole tilastollista merkitsevyyttä ($p = .689$.) Kaikki muut kontrollimuuttujat ovat tilastollisesti merkitseviä eurokriittisyyttä tutkittaessa. Saraketta Exp(B) nimitetään riskikertoimeksi ja se kertoo yhteyden suunnan. Näiden tulkinnassa tärkeää on aiemmin mainitsemani referenssikategoria. Tässä analyysissä referenssikategoriaksi valittiin ensimmäinen kategoria. Ammattiluokan kohdalla tämä

tarkoittaa sitä, että muita luokkia verrataan valintaan 1 = yrittäjä. Asuinalueen kohdalla verrataan valintaan 1 = maaseudulla tai kylässä, ikäluokan kohdalla valintaan 1 = 15-24 vuotta ja sukupuolen kohdalla valintaan 1 = mies. Riskikerrointa voidaan nimittää myös ristitulosuhteeksi (odds ratio) ja se mahdollistaa myös prosenttitulkinnan tekemisen (KvantiMOTV 2014). Prosenttimuutos lasketaan kaavalla Exp(B) – 1 x 100. Esimerkin vuoksi tarkastellaan aineistosta miesten ja naisten suhtautumista. Tässä tapauksessa laskukaava toimii seuraavasti: 1.32 (naisten riskikerroin – 1 x 100 = 32. Tuloksen tulkinta: naiset suhtautuvat 32% kriittisemmin euroon kuin miehet.

Taulukko 6: Logistinen regressio: eurokriittisyys tarkastelumaissa malli 1

LOGISTINEN REGRESSIO 1 **Selitettävänä muuttujana: Eurokriittisyys** *(maallenne…)*			
Kontrollimuuttujat	**p-arvo (sig)**	**riskikerroin Exp(B)**	**regressiokerroin (B)**
Ikäluokka (ref: 15-24)			
24-39	.000***	2,33	.845
40-54	.000***	2,44	.894
55 tai yli	.000***	1,79	.583
Sukupuoli (ref: mies)			
nainen	.000***	1.32	.276
Asuinalue (ref: maaseudulla tai pienessä kylässä)			
Pienessä tai keskisuuressa kaupungissa	.401	.96	-.037
Suuressa kaupungissa	.000***	.76	-.276
Ammattiluokka (ref: yrittäjä)			
Toimihenkilö	.943	.995	-.005
Työntekijä	.000***	2.54	.931
Työelämän ulkopuolella	.000***	1.37	.317
Avainmuuttujat (ref: euro 19)			
Viro	.000***	.36	-1.013
Suomi	.000***	.47	-.762
Saksa	.002**	.77	-.259
Italia	.003**	1.25	.222

* p<0,05 ** p<0,01 ***p<0,001

Nagelkerken (R Square) pseudoselitysaste:
Askel 1: 29% (vain kontrollimuuttujat)
Askel 2: 47% (kontrollimuuttujat + avainmuuttujat)

Ammattiluokan kohdalla huomio kiinnittyy ”työntekijä” valinneiden luokkaan, jossa Exp(B) on 2,54. Tätä tulkitaan siten, että työntekijöillä on 2,54 kertainen ”riski” kuulua eurokriittisten ryhmään kuin yrittäjillä. Asuinalueen kohdalla nähdään kertoimien jäävän arvoa 1 pienemmiksi, eli tulkitaan

maaseudulla asuvien olevan eurokriittisempiä kuin kaupungissa asuvien. Ikäluokkien kohdalla huomataan, että vanhemmat ikäluokat suhtautuvat nuorinta ikäluokkaa (15-24 vuotta) kriittisemmin euroon. On kuitenkin hyvä huomata, että kriittisyys on merkittävintä 25-39 ja 40-54 ikäluokissa, ei vanhimmassa 55 tai yli -ikäluokassa. Sukupuolen osalta nähdään, että naisilla on 1,3 kertainen ”riski” eurokriittisyyteen kuin miehillä. Tämän aineiston perusteella naiset ovat tilastollisesti merkitsevällä tavalla miehiä eurokriittisempiä, jota voi pitää hieman yllättävänä tutkimustuloksena.

Kontrollimuuttujien vaikutus on nyt analysoitu, joten on aika siirtyä analysoimaan avainmuuttujia, eli maaryhmiä, joita edustavat tässä tutkimuksessa Suomi, Saksa, Viro ja Italia. Analyysin toisella askeleella omnibus-testin p-arvo on .000, eli muuttujien lisäämisellä on tilastollista merkitsevyyttä. Tässä mallissa Nagelkerken pseudoselitysaste on noussut 47 prosenttiin edellisen mallin 29:sta, eli maiden lisääminen malliin nosti pseudoselitysastetta 17 prosentilla. Variables in the equation -taulukosta tarkastelemme ensiksi p-arvoja. Näistä huomataan, että Suomessa ja Virossa ne ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä p <.01 ja Saksassa ja Italiassa tilastollistesti merkitseviä p <.05. Riskikertoimia tulkitessa on syytä pitää mielessä, että nyt referenssikategoriana toimivat muut euromaat, eli Suomea, Saksaa, Viroa ja Italiaa ei verrata keskenään, vaan verrokkina toimivat muut 18 euroalueen jäsenmaata.

Exp(B) riskikertoimista huomattavaa on Italian riskikerroin 1,25. Italialaisilla on siis 1,25-kertainen ”riski” olla eurokriittisempiä kuin muut euroalueen jäsenvaltioiden asukkailla. Asian voi tulkita myös prosentteina: italialaiset ovat 25% eurokriittisempiä kuin muut euromaat keskimäärin. Suomi, Viro ja Saksa puolestaan suhtautuvat yhteisvaluuttaan positiivisemmin kuin muut jäsenvaltiot. Aineiston perusteella voidaan todeta italialaisten suhtautuvan euroon kriittisimmin ja virolaisten positiivisimmin. Suomi ja Saksa sijoittuvat näiden välillä.

Halusin myös selvittää selittääkö kansallisuus euroon suhtautumista enemmän kuin muut tekijät. Tähän osittaisen vastauksen saa tarkastelemalla Nagelkerken pseudoselitysastetta. Askeleella 1, kun mallissa ovat mukana vain kontrollimuuttujat on pseudoselitysaste 29%. Avainmuuttujien lisäämisen jälkeen luku nousee 47 %:iin. Tästä voidaan tulkita, että kansallisuus on varsin merkittävä tekijä euroon suhtautumisessa, sillä pelkästään se selittää 18%, kun kontrollimuuttujat yhdessä selittävät 29%. *Voidaan ainakin varovaisesti tulkita, että kansallisuudella on enemmän vaikutusta kuin muilla yksittäisillä muuttujilla.*

7.7 Kansallisuuden vaikutuksen syvempi analyysi

Edellisen alaluvun analyysi koski kysymyksen ensimmäistä osaa, jossa kysyttiin: *Mitä mieltä olette yleisesti ottaen siitä, onko...? 1. Euro hyvä vai huono asia maallenne?* Nyt toistan regressioanalyysin samoilla selittävillä muuttujilla, mutta vaihdan selitettäväksi muuttujaksi kysymyksen toisen osan: *Mitä mieltä olette yleisesti ottaen siitä, onko...? 2. Euro hyvä vai huono asia EU:lle?* SPSS:n kielelle käännettynä selitettävä muuttuja on nyt q1_2, kun se ensimmäisessä analyysissa oli q1_1. Uudelleen koodaan muuttujan q1_2 kaksiluokkaiseksi siten, että ”en tiedä” vastaukset suodattuvat analyysista pois.

Toisen analyysin tekeminen on perusteltua, koska suoria jakaumia ja prosenttiosuuksia tutkimalla olen etukäteen huomannut, että euroa yleisesti pidetään parempana asiana kuin EU:lle kuin omalle maalle. Voin luoda hypoteesin H_a *= euroa pidetään myönteisempänä asiana koko EU:lle kuin omalle maalle.*

Teknisesti analyysi etenee samalla tavalla kuin edellisessä alaluvussa, joten siirryn tässä vaiheessa suoraan tulosten tulkintaan. Ensimmäisellä askeleella, jossa mukana ovat kontrollimuuttujat omnibus-testin p-arvo on < .01, eli muuttujilla on tilastollista merkitsevyyttä. Nagelkerken pseudoselitysasteeksi tässä mallissa tulee 18%.

Variables in the equation taulukosta luetaan ensiksi p-arvot. Huomataan, että ammattiluokan osalta yrittäjien ja toimihenkilöiden välillä ei ole tilastollista merkitsevyyttä. (p = .714) Asuinalueen osalta maaseudulla ja pienessä tai keskisuuressa kaupungissa asuvien välillä ei ole tilastollista merkitsevyyttä (p = .439) ja myöskään sukupuolella ei ole tilastollista merkitystä. (p = .537). Sukupuolen osalta tulos eroaa ensimmäistä analyysistä. Kaikilla muilla muuttujilla kuitenkin on tilastollista merkittävyyttä. (p < .05).

Seuraavalla askeleella regressiomalliin lisätään avainmuuttujat. Omnibus-testi kertoo, että lisätyillä muuttujilla on tilastollista merkitsevyyttä (p < .01). Nagelkerken pseudoselitysaste mallissa on 30%, joten maiden lisääminen malliin lisäsi selitysastetta 12 prosentilla. Variables in the equation -taulukosta huomataan, että p-arvot ovat muuttuneet, joten muuttujilla on yhteisvaikutusta. Arvot eivät kuitenkaan ole muuttuneet tilastollisesti merkitsevästi.

Taulukko 7: Logistinen regressio: eurokriittisyys tarkastelumaissa malli 2

LOGISTINEN REGRESSIO 2 **Selitettävänä muuttujana: Eurokriittisyys (EU:lle…)**			
Kontrollimuuttujat	**p-arvo (sig)**	**riskikerroin Exp(B)**	**regressiokerroin (B)**
Ikäluokka (ref: 15-24)			
24-39	.000***	2,09	.739
40-54	.000***	2,15	.768
55 tai yli	.000***	1,68	.521
Sukupuoli (ref: mies)			
nainen	.384	1.04	.042
Asuinalue (ref: maaseudulla tai pienessä kylässä)			
Pienessä tai keskisuuressa kaupungissa	.128	.919	-.085
Suuressa kaupungissa	.000***	.722	-.325
Ammattiluokka (ref: yrittäjä)			
Toimihenkilö	.784	.977	-.024
Työntekijä	.000***	2,31	.768
Työelämän ulkopuolella	.002**	1.31	.267
Avainmuuttujat (ref: euro 19)			
Viro	.000***	.274	-1.295
Suomi	.002**	.707	-.347
Saksa	.084	1.176	.163
Italia	.000***	1.397	.335

* p<0,05 ** p<0,01 ***p<0,001

Nagelkerken (R Square) pseudoselitysaste:
Askel 1: 18% (vain kontrollimuuttujat)
Askel 2: 30% (kontrollimuuttujat + avainmuuttujat)

Maiden Exp(B) riskikertoimia tutkimalla huomataan, että tulokset poikkeavat ensimmäisestä analyysistä. Italian lisäksi myös Saksalla riskikerroin on < 1, joten molemmat suhtautuvat euroon kriittisemmin kuin muut euromaat. Viron riskikerroin .27 puolestaan tarkoittaa sitä, että virolaiset

suhtautuvat asiaan huomattavasti muita maita positiivisemmin. Tämän voi todeta myös p-arvosta (p=.000). Taulukossa regressiokertoimen (B) etumerkki kertoo vaikutuksen suunnan. Viron kohdalla regressiokerroin on -1,30, joka tässä yhteydessä tulkitaan siten, että virolaisilla on vähemmän ”riskiä” olla eurokriittisiä. Prosenttitulkinnan mukaan virolaiset ovat 30% vähemmän eurokriittisiä kuin muut euromaat keskimäärin. Suomen kohdalla tulkinnan suunta on sama ja myös Suomen p-arvo on tilastollisesti merkitsevä (p= .002).

Saksan osalta tilastollista merkitsevyyttä ei ole (p=. 084). Voidaan tulkita, että saksalaisten vastaukset eivät merkitsevästi poikkea muiden euromaiden vastauksista. Italian kohdalla (p= .000) on selkeä tilastollinen merkitsevyys, mutta regressiokertoimen etumerkistä näemme vaikutuksen olevan toiseen suuntaan. Italialaiset suhtautuvat kysymykseen muita euromaita kriittisemmin.

Tässä regressiomallissa Nagelkerken pseudoselitysasteet jäävät vaatimattomimmiksi kuin ensimmäisessä mallissa. Nyt kontrollimuuttujat selittävät 18% ja avainmuuttujat lisäävät selitysasteen 30 %:iin. Kun asiaa kysytään koko EU:n mittakaavalla, niin on olemassa vielä suurempi määrä puuttuvia muuttujia, joilla olisi selitysvoimaa. Tässäkin analyysissa kansallisuus on kuitenkin merkittävä tekijä, sillä pelkästään se selittää 12 % tuloksesta.

Analyysin aluksi loin hypoteesin: *Ha = euroa pidetään myönteisempänä asiana koko EU:lle kuin omalle maalle.* Analyysin perusteella hypoteesi ei saa tukea. Tutkittaessa molempien analyysien tarkastelumaiden regressiokertoimia, riskikertoimia ja p-arvoja nähdään, että tulokset vaihtelevat ja kyseistä hypoteesia ei voida sellaisenaan hyväksyä. Esimerkiksi Suomen kohdalla hypoteesi pitää paikkaansa, mutta Saksan kohdalla ei. Aineisto ei anna tukea sille, että euroa pidettäisiin myönteisempänä asiana koko EU:lle kuin omalle maalle.

7.8 Italia ja Viro tarkastelun ääripäät

Tutkimuksen analyysiosiossa olen käyttänyt yhteensä kuutta eri eurobarometriaineistoa, joista keskeisin on vuonna 2018 kerätty Flash-eurobarometri 473. Muita aineistoja olen hyödyntänyt täydentävinä ja taustoittavina aineistoina. *Keskeinen tutkimustulos on, että virolaiset suhtautuvat euroon huomattavan positiivisesti.* Vuonna 2003 kun Viro oli vielä kandidaattimaa 54% ilmoitti suhtautuvansa yhteisvaluuttaan myönteisesti. Vuoteen 2018 mennessä myönteisesti suhtautuvien osuus oli kasvanut 90 prosenttiin. Myös molemmissa regressiomalleissa vuoden 2018 Flash-eurobarometrin aineiston pohjalta päädyttiin tulokseen, jossa virolaiset erottuivat euromyönteisinä. Vuoden 2013 aineiston pohjalta tehdyn X^{2-} testin perusteella virolaiset suhtautuivat euroon vähemmän positiivisemmin kuin kaikki Euroopan unionin maat, mutta hieman

negatiivisimmin kuin vertailumaat Suomi, Saksa ja Italia. Tämä antaa viitteitä siitä, että euron kannatus on viime vuosina noussut Virossa nopeaan tahtiin.

Viro edustaa Esping-Andersenin liberaalia hyvinvointiregiimiä ja se on hyvin vientivetoinen valtio. Tärkeimpiä vientimaita ovat Suomi, Ruotsi, Latvia, Venäjä ja Saksa, joista Venäjää lukuun ottamatta kaikki ovat EU:n jäseniä (Yle Uutiset 2018). Markkinaehtoisuus on tärkeässä roolissa ja Viron taloutta onkin kehuttu nopeasti sopeutuvaksi ja ketteräksi. Ennen eurojäsenyyttään Viro toteutti tiukkaa talouskuripolitiikkaa täyttääkseen Maastrichtin sopimuksen ja vakaus- ja kasvusopimuksen ehdot (Rehn 2019, 328-329). Euroon liittyminen oli Virolle kansallinen ylpeydenaihe ja tärkeä symbolinen tapahtuma neuvostomenneisyydestä irtautuessa. Nämä asiat osaltaan selittävät Viron vauhdilla kasvanutta euromyönteisyyttä.

Italia erottuu aineistossa eurokriittisenä maana. Molemmissa regressiomalleissa tulokset olivat Italian osalta samansuuntaisia, eli kriittisyys oli suurempaa kuin muissa euromaissa. Vuosien 2003, 2008 ja 2018 välillä Italiassa ei ole tapahtunut suuria muutoksia yhteisvaluuttaan suhtautumisessa. Jokaisella kerralla 71-73% vastaajista suhtautui euroon myönteisesti. Kolmessa muussa tarkastelumaassa vaihtelu on ollut selkeästi suurempaa. Italian tulos tukee ennakkokäsitystä siitä, että Etelä-Eurooppa suhtautuu yhteisvaluuttaan ja EU-projektiin kokonaisuutena kriittisemmin kuin muu Eurooppa. Taustalla voidaan ajatella olevan pitkään jatkuneen diskurssin ”tuhlaavasta etelästä ja säästeliäästä pohjoisesta”, joka korostui äärimmilleen eurokriisin kiivaimpina vuosina 2010-2013. 2010-luvun aikana eurokriittiset äänenpainot ovat lisääntyneet ja Italiassa oikeistopopulistiset puolueet Silvio Berlusconin, Beppe Grillon ja Matteo Salvinin johtamina ovat päässeet vallankahvaan kiinni (Troiani 2019, 89-92). Vertailumaista eurokriisi jätti Italiaan syvimmät arvet.

Suomen osalta euromyönteisyys on kasvanut noin 10 prosenttiyksikköä vuosien 2003-2018 välisenä aikana. Vuoden 2003 71 prosentista on noustu 82-84 prosentin tasolle. Myös vuoden 2013 aineiston pohjalta tekemäni $\chi 2$-testi osoittaa, että Suomessa eurokriittisyys on vähäisempää kuin muissa euromaissa keskimäärin. *Regressioanalyysien perusteella suomalaiset edustavat yhteisvaluuttaa koskevissa kysymyksissä keskitietä sijoittuen positiivisimmin suhtautuvan Viron ja negatiivisimmin suhtautuvan Italian väliin.* Suomi on ollut mukana yhteisvaluutassa sen alusta lähtien, joten asiaan on kehittynyt varsin pragmaattinen lähestymistapa. Euron kanssa on opittu elämään ja siihen suhtaudutaan pääsääntöisesti positiivisesti.

Suomi kuuluu Esping-Andersenin sosiaalidemokraattiseen hyvinvointiregiimiin, ja on Viron tavoin hyvin vientivetoinen valtio. Näin ollen Suomi on hyötynyt EU:n sisämarkkinoista ja yhteisvaluutasta.

EU-politiikassa Suomi on ollut lähes poikkeuksetta Saksan linjoilla, ja sitä kautta saanut omia poliittisia tavoitteitaan läpi. Eurokriisin aikana ja sen jälkeisinä vuosina kriittiset äänenpainot ovat kuitenkin yleistyneet, josta on osoituksena perussuomalaisen puolueen kannatuksen vakiintuminen noin 20% tasolle.

Saksan tapaus on mielenkiintoinen, koska vahva D-markka oli kansallinen ylpeydenaihe ja sen vaihtaminen yhteisvaluutta euroon ei ollut kivuton prosessi. On esitetty analyysejä (esim. Clerc & Elo 2014, 143—45), että sitoutuminen yhteisvaluuttaan ja Eurooppa-projektiin oli hinta, jonka Saksa joutui maksamaan yhdistymisestään. Aineiston perusteella huomataan, että euron hyväksyttävyys on ollut selkeässä trendinomaisessa kasvussa. Vuonna 2003 63% saksalaisista kertoi pitävänsä euroa myönteisenä asiana, vuonna 2008 luku oli 73% ja vuoteen 2018 tultaessa jo 86%. *Regressioanalyysit antavat myös tukea sille, että saksalaiset suhtautuvat euroon positiivisemmin tai vähintäänkin yhtä positiivisesti kuin euroalue kokonaisuutena*. Kehityksen taustalla voidaan ajatella olevan sen, että Saksa on saanut EU-alueen suurimpana talousmahtina monia merkittäviä poliittisia tavoitteitaan läpi ja EU:ta sekä valuuttaunioni EMU:a on rakennettu Saksan mallin mukaisesti (Miettinen 2019, 133).

Saksa kuuluu Esping-Andersenin konservatiivis-korporativistiseen hyvinvointiregiimiin, joskin konservatiivisten arvojen merkitys on vähentynyt Saksan maallistumisen ja monikulttuuristumisen seurauksena. Taloudellisesti Saksa on menestynyt euron aikana erittäin hyvin, mikä on toisaalta aiheuttanut ongelmia esimerkiksi Italian kaltaiselle vaihtotaseeltaan negatiiviselle maalle. Eurosta on eräällä tavalla tullut uusi Saksan D-markka, joskin siihen ei liity samanlaista kansallista ylpeydentuntoa.

Analyysin keskeiset tulokset voidaan tiivistää seuraavasti: Virolaiset suhtautuvat euroon positiivisimmin ja italialaiset negatiivisimmin. Suomi ja Saksa sijoittuivat näiden väliin, mutta myös suomalaisten ja saksalaisten suhtautuminen on pääosin suunnaltaan positiivista. Italiaa lukuun ottamatta maat suhtautuvat euroon keskimääräistä euromaata positiivisemmin. Merkittävin tutkimustulos on, että Virossa euromyönteisyys on kasvanut todella merkittävästi. Muiden tarkkailumaiden osalta tulokset olivat varsin odotettuja.

8. EURO VAATII TAISTELUA

Yhteisvaluutta euro syntyi vuosituhannen vaihteessa ja kuluneen kahdenkymmenen vuoden aikana siitä on tullut itsestään selvä osa suomalaisten ja 18 muun euroalueen jäsenvaltion elämää. Euron ensimmäinen vuosikymmen oli menestystarina ja useat sen antamat lupaukset näyttivätkin käyvän toteen. Tämä oli kuitenkin pelkkää illuusiota, sillä globaalia finanssikriisiä seurannut eurokriisi ajoi koko yhteisvaluuttahankkeen vaakalaudalle 2010-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Yhteisvaluutta otettiin poliittisista syistä käyttöön ennen kuin oli olemassa poliittista ja taloudellista unionia, joka voi harjoittaa yhteistä finanssipolitiikkaa. Euroopan unioni ei ole liittovaltio, vaan valtioiden liittouma ja tällä sanapelillä on aidosti merkitystä. EMU:n rakenteelliset heikkoudet tulivat karulla tavalla esiin eurokriisin aikana ja se kyseenalaisti koko europrojektin mielekkyyden. 2010-luvun jälkimmäinen puolisko oli positiivisempi ajanjakso, mutta toipuminen taloudellisen kasvun ja sosiaalisen hyvinvoinnin osalta oli euroalueella edelleen hidasta verrattuna valuuttaunionin ulkopuolella oleviin valtioihin.

Huolimatta siitä, että euron tarina on ollut myrskyisä, on sen kannatus kansalaisten keskuudessa korkealla. Alun perin tämä oli se mielenkiintoinen seikka, joka inspiroi tutkielman aiheen valintaa. Tutkin eurobarometriaineistoja vuosilta 2003-2018 ja Gösta Esping-Andersenin hyvinvointiregiimien määrittelyjä hyödyntäen jaoin euromaat neljään eri maaryhmään: Suomi edusti Pohjoismaita, Viro Itä-Eurooppaa, Saksa Keski-Eurooppaa ja Italia Etelä-Eurooppaa. Analysoin aineistoa esittelemällä suoria jakaumia ja prosenttiosuuksia, χ^2-testeillä ja logistisella regressioanalyysillä. Analyysin keskeinen johtopäätös on, että euron kannatus on suurta kaikkialla muualla paitsi Etelä-Eurooppaa edustavassa Italiassa, jossa kannatus ei noussut juuri ollenkaan 15 vuoden tarkkailujaksolla. Kaikissa tekemissäni tilastollisissa analyyseissa Italia erottui euroskeptisimpänä maana.

Hämmästyttävin tutkimustulos on Itä-Eurooppaa edustavan Viron kehitys, sillä siellä euron kannatus on noussut jopa 90% tasolle ja suurelta osaltaan kannatuksen räjähdysmäinen nousu ajoittuu eurokriisin kiivaimpiin vuosiin. Tilastollisista analyyseista oli huomattavissa, että mitä lähemmäksi nykyhetkeä tultiin, sitä positiivisemmin virolaiset suhtautuivat yhteisvaluuttaan. Tulos on hämmästyttävä, mutta osa selityksestä piilee siinä, että Virolle eurojäsenyys oli kansallinen ylpeydenaihe ja pienenä vientivetoisena valtiona Viro on huomattavalla tavalla hyötynyt euroalueen matalista kaupparajoitteista sekä yhteisvaluutta-alueesta.

Regressiomalleissani tutkin sitä, onko suhtautuminen yhteisvaluuttaan erilaista, kun puhutaan omasta maasta tai EU:sta kokonaisuutena. Loin hypoteesin, että suhtautuminen on positiivisempaa, kun puhutaan EU:sta kokonaisuutena. Jouduin kuitenkin hylkäämään hypoteesini, sillä analyyseista saadut tulokset olivat ristiriitaisia. Pohjoismaita edustavan Suomen kohdalla hypoteesi piti paikkaansa, mutta Keski-Eurooppaa edustavan Saksan kohdalla ei. Tätä tutkimustulosta voi pitää jonkin verran yllättävänä, koska se sotii arkikäsitystä ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta noussutta mielikuvaa vastaan. Regressiomalleissani oli mukana myös kontrollimuuttujia ja niiden perusteella saadut tulokset olivat varsin odotettuja: hieman kärjistettynä voidaan sanoa, että kriittisimmin euroon suhtautuvat vähemmän koulutetut maaseudulla asuvat iäkkäämmät ikäluokat ja positiivisimmin korkeammin koulutetut suurissa kaupungeissa asuvat nuoremmat ikäluokat. Sukupuolen osalta tulos jäi ristiriitaiseksi — ensimmäinen regressioanalyysi antoi viitteitä siitä, että naiset suhtautuisivat euroon miehiä kriittisemmin, mutta jälkimmäisessä analyysissa tilastollisesti merkitsevää eroa ei enää ollut. Avainmuuttujani eli kansallisuus osoittautui merkittävämmäksi selittäväksi tekijäksi kuin muut yksittäiset muuttujat. Kontrollimuuttujien yhteisvaikutus toki oli suurempi kuin pelkän kansallisuuden vaikutus. Tulokset pääasiassa tukevat tutkimuskirjallisuudesta ja arkiajattelusta tuttuja havaintoja. Pääpaino ja mielenkiinnon kohde tässä tutkimuksessa kuitenkin oli maaryhmien ja kansallisuuksien eroissa.

Eurobarometrien vastaajien ikäjakauma ei vastaa maiden todellista ikäjakaumaa. Aineistossa vastaajien mediaani-ikä on huomattavasti korkeampi kuin todellinen mediaani-ikä. Yksittäistä selkeää syytä tälle en ole löytänyt virallisista lähteistä. On mahdollista, että taustalla on jokin kyselyn aineiston keruuseen liittyvä käytännöllinen syy tai tilastomatematiikan toiminnan logiikkaan liittyvä syy. Esimerkiksi World Population Review'n mediaani-iän tilastoissa ovat mukana myös lapset, mutta kyselytutkimus on suunnattu yli 15-vuotiaille kansalaisille. Tämä osaltaan selittää aineiston painottumista vanhempiin ikäluokkiin. Tulosten luotettavuuteen ikäjakauman vinous ei sinällään vaikuta, mutta asia on hyvä tiedostaa. Analyysissa todettiin iän olevan tilastollisesti erittäin merkitsevä muuttuja, joten maiden todellista ikäjakaumaa vastaava aineisto olisi varmasti antanut erilaisia tuloksia. Tässä tutkimuksessa asian merkitys ei kuitenkaan ole kovin suuri, sillä mielenkiinto kohdistui pääasiassa kansallisuuden vaikutukseen.

Esping-Andersenin viitaten voi todeta, että liberaali hyvinvointiregiimi suhtautuu yhteisvaluuttaan positiivisimmin. Tällainen yleistys on kuitenkin tehtävä varoen, sillä siihen on päädytty tässä pro gradussa tutkimalla yhden valtion eli Viron suhtautumista yhteisvaluuttaan. Olisi toki

mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe lähteä selvittämään pitääkö väite paikkaansa myös laajemmalla otoksella. Konservatiivis-korporatiivinen hyvinvointiregiimi suhtautuu yhteisvaluuttaan negatiivisimmin, joskin olen aiemmissa luvuissa selvittänyt, että Saksa ja Italia samasta hyvinvointiregiimistä huolimatta ovat merkittävällä tavalla toisistaan poikkeavia valtioita ja erot ovat entisestään korostuneet mitä lähemmäs nykyhetkeä tullaan. Sosiaalidemokraattisen hyvinvointiregiimin Suomi sijoittuu tässä arvioinnissa keskimmäiseksi. Varovaisesti voidaan tulkita, että liberalistisen markkinaehtoisuuden eetos on yksi euromyönteisyyttä selittävä tekijä.

Yhteisvaluutta on purkanut kaupankäynnin rajoitteita ja ollut erityisen hyödyllinen vientivetoisille pienille valtioille, kuten Virolle ja Suomelle. Väkimäärältään pienissä valtioissa viennin osuus väistämättä korostuu, koska sisämarkkinat ovat volyymiltaan pienet. Tällaisessa tilanteessa erikoistuminen johonkin korkeasti jalostettuun vientituotteeseen on hyvä keino saada aikaan kansantalouden ja taloudellisen hyvinvoinnin kasvua. Suomen tapauksessa erinomainen esimerkki on Nokia, joka oli matkapuhelimien valmistuksen maailman markkinajohtaja vuoteen 2007 saakka ja merkittävä tekijä vielä useamman vuoden tuon jälkeen. Sekä Suomen että Viron tapauksessa merkittävimmät vientimaat löytyvät euroalueen sisältä, joten kaupparajoitteiden vähyys ja yhteisvaluutta-alue ovat molemmille maille olleet merkittävä asia.

Edelleen hyvinvointiregiimien erilaisuuksiin peilaten voidaan ajatella, että Italiassa katolisen kirkon opeilla ja siihen keskeisesti liittyvällä subsidiariteettiperiaatteella on yhä asennoitumista ohjaavaa vaikutusta. Subsidiariteettiperiaatetta voidaan nimittää myös läheisyysperiaatteeksi ja sen keskeinen sanoma on, että julkisen vallan päätökset tulisi tehdä mahdollisimman lähellä ja mahdollisimman vähällä byrokratialla. Talous- ja rahaliitossa päätösvaltaa on väistämättä jouduttu siirtämään kauemmas kansalaisten arjesta ylemmille byrokratian tasoille, joka osaltaan selittää miksi yhteisvaluuttaan suhtaudutaan penseästi. Sosiaalidemokraattinen hyvinvointimalli on sekatalous, jossa yhdistellään sekä liberaaleja että konservatiivisia arvoja. Sen vuoksi ei olekaan yllättävää, että Pohjoismaita edustava Suomi sijoittuu tässä vertailussa keskimmäiseksi.

Eräs keskeinen tulokulma tässä tutkimuksessa oli selvittää eurokriisin vaikutusta yhteisvaluuttaan suhtautumisessa. Analyysin perusteella sen vaikutus on ollut varsin pieni. Etelä-Eurooppa kärsi eurokriisistä eniten ja sielläkin vaikutus on ollut se, että euron kannatus on laahannut paikallaan, eli ei ole suoranaisesti lähtenyt laskuun. Muissa maaryhmissä eurokriisi ei näytä lisänneen kielteistä suhtautumista, vaan yhteisvaluutan kannatus kokonaisuutena on noussut. Tätä tulosta voi pitää yllättävänä ja sen auki selittäminen vaatii pohdintaa. On mahdollista, että kyselyyn vastaajat eivät

ole yhdistäneet eurokriisiä sinänsä talous- ja rahaliittoon, vaan ovat lähestyneet sitä yleisenä poliittisena ja taloudellisena kriisinä. Voi myös esittää tulkinnan, että lompakossa olevista kolikoista ja seteleistä sinänsä pidetään, koska niistä on tullut itsestään selvä osa arkea ja ne helpottavat matkustamista, kun valtioiden välillä ei tarvitse miettiä valuutanvaihtoa ja asiaa ei mietitä sen poliittisen ja taloudellisen ulottuvuuden kautta.

Etelä-Eurooppaa lukuun ottamatta eurokriisi voidaan myös kokea arkielämästä kaukaiseksi asiaksi. Vaikka sen vaikutukset olivat laajoja, niin esimerkiksi Suomessa se ei muuttanut millään perustavanlaatuisella tavalla mitään päivittäisen elämän osa-aluetta, vaan ilmeni lähinnä politiikkojen riitelynä Kreikan tukipaketeista. Etelä-Eurooppaa lukuun ottamatta eurokriisi ei aiheuttanut tulotason laskua, sosiaalipalveluiden kurjistamista tai työttömyyden nousua ainakaan mitenkään ilmiselvällä ja huomattavalla tavalla. Jakolinja voittajien ja häviäjien välillä oli selvä. Esimerkiksi suomalaisesta näkökulmasta eurokriisin voi siis tulkita poliittisena kiistana muiden joukossa. Osa vastaajista on varmasti perehtynyt asiaan syvällisesti monelta eri kannalta ja päätynyt kannattamaan euroa. Esittämäni tulkinta ei ole missään nimessä kovinkaan kattava ja voi olla, että tilastollisen tutkimuksen menetelmillä vastausta näihin kysymyksiin onkin mahdotonta saada. Asian syvempi selvittäminen vaatisi jatkotutkimusta laadullisen tutkimuksen menetelmin.

Tutkimustehtäväni oli selvittää euroalueen kansalaisten suhtautumista yhteisvaluutta euroon ja analyysin perusteella voidaan todeta, että siihen suhtaudutaan varsin positiivisesti. Euron kannatus on noussut aikavälillä 2003-2018 eikä eurokriisi vaikuttanut suhtautumiseen muualla kuin Etelä-Euroopassa ja sielläkin varsin lievästi. Erityisen voimakkaasti euron kannatus on kasvanut Itä-Eurooppaa edustavassa Virossa, joka liittyi talous- ja rahaliittoon vuonna 2011. Yleisesti voidaan todeta, että yhteisvaluutalla on vahva kansalaisten tuki takanaan. Eurokriitikkojen ryhmä on äänekäs, mutta kuitenkin lukumäärältään verrattain pieni.

Yhteisvaluutan tulevaisuudessa kuitenkin siintää myös huolenaiheita. Paljolti eurokriittisyydestä ja maahanmuuttovastaisuudesta polttoaineensa saavat oikeistopopulistiset puolueet ovat etenkin 2010-luvun jälkimmäisellä puoliskolla nostaneet kannatustaan useassa jäsenmaassa ja päässeet myös muotoilemaan poliittisia linjauksia joko suoraan hallitusvastuussa tai epäsuorasti siten, että maltillisemmat vanhat valtapuolueet ovat joutuneet kannatuksensa turvaamiseksi muuttamaan linjaansa kriittisemmäksi keskeisissä kysymyksissä. Eurokriisin aikana ja sen jälkeisinä vuosina talous- ja rahaliiton rakenteellisia heikkouksia on pyritty korjaamaan, mutta työ on edelleen kesken. Ilman fiskaaliunionia eli yhteistä koordinoitua finanssipolitiikkaa euroalue tulee ikuisesti olemaan

haavoittuvaisempi ja kriisialttiimpi kuin muut merkittävät talousalueet kuten Kiina ja Yhdysvallat. Liittovaltiokehitys ja tiiviimpi integraatio ei ole ainoastaan jäissä, vaan ottanut askeleita taakse päin. Maailmanpolitiikassa on pikemminkin vallalla antiglobalisaation aikakausi, jossa on tapahtumassa käänne vahvojen kansallisvaltioiden ja protektionismin suuntaan. Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi ja Ison-Britannian Brexitin toteutuminen esitetään yleensä tämän kehityskulun selkeimpinä ilmentyminä. Tätä tutkielmaa kirjoitettaessa keväällä 2020 Eurooppa koko muun maailman ohella kärsii koronaviruksen aiheuttamasta sosiaalisesta ja terveydellisestä kriisistä, joka on aiheuttanut myös taloudellisen toiminnan äkkipysähdyksen ja Euroopan valtiot ovat vastanneet kriisiin pääasiassa kansallisilla toimilla. Kansallisvaltioiden vastaus on ollut määrätietoinen, eikä Euroopan tasoisia linjauksia ole jääty odottelemaan esimerkiksi siinä, kun EU-jäsenvaltiot vuoron perään ovat ottaneet poikkeustilalainsäädännön käyttöön ja sulkeneet sisärajansa.

Useat eurokriisin ajalta tutut diskurssit ja kiistanaiheet ovat pulpahtaneet takaisin pintaan. Yksi selkeimmistä on etelän ja pohjoisen kireä vastakkainasettelu. Italiassa valtionjohto istuvaa presidenttiä ja pääministeriä myöten on suominut EU:ta solidaarisuuden puutteesta, ja euroalueen taloudellisesta vastauksesta päävastuun on kantanut EKP poliitikkojen ollessa kykenemättömiä tekemään koordinoituja päätöksiä. Italian ja Espanjan johdolla yhdeksän euroalueen jäsenvaltiota on penännyt suurempaa yhteisvastuuta ja solidaarisuutta koronabondien, eli yhteisvastuullisten joukkovelkakirjojen muodossa. Kansalaismielipide euroa ja koko EU:ta vastaan on huhtikuussa tehtyjen gallupien valossa kääntynyt Italiassa entistä negatiivisemmaksi (Yle Uutiset 2020). Pohjoiset jäsenvaltiot kuten Hollanti, Saksa ja Suomi ovat lähestyneet koronakriisiä pitkälti eurokriisin argumentein, vaikka koronakriisi on luonteeltaan erilainen kuin eurokriisi. Pohjoiset jäsenvaltiot vastustavat koronabondeja ja muita välineitä, joilla yhteisvastuuta lisättäisiin. EKP:n puolesta on myös ilmaistu, että se ei voi yksinään kantaa vastuuta kriisitoimista, vaan ratkaisuun tarvitaan myös jäsenvaltioiden yhteisiä finanssipoliittisia toimia. Historia näyttää toistavan itseään.

Yhteisvaluutan kannalta positiivista kuitenkin on, että ennen koronakriisiä se oli kansalaisten keskuudessa erittäin suosittu ja voisi olettaa, että sen vuoksi järjestelmän säilyttämiseksi ollaan valmiita kääntämään kaikki kivet, vaikka se poliittisesti vaikea prosessi onkin. Kaikkien mahdollisten keinojen käyttäminen on myös välttämätöntä, sillä euro on rakennettu ikuiseksi ja ei ole olemassa mitään hallittua mekanismia, jonka avulla siitä voisi poistua. Vaikuttaakin siltä, että pidemmällä

aikavälillä yhteisvaluutalla on kaksi vaihtoehtoa — tiiviimpi yhteisvastuu fiskaaliunionin muodossa tai järjestelmän uskottavuuden rappeutuminen ja paluu kansallisiin valuuttoihin.

LÄHTEET

Amadae, Sonja & Aaltonen, Henri. 2019. Kansallismielisten populistien haaste keskustaoikeistolle ja kolme kysymystä Euroopan liberaaleille. Teoksessa: Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? (toim.) Antti Ronkainen & Juri Mykkänen. Vastapaino: Tampere. 225-241.

Assmuth, Laura. 2011. Viron nopeasti kiitävä aika. Idäntutkimus. Vol 18 (3). 46-48.

Bagus, Philippe. 2011. Euro eksyksissä — yhteisvaluutta nykymuodossaan on itsetuhoinen järjestelmä. Eetos kustannus: Helsinki.

Baldwin, Peter. 1996. Can We Define a European Welfare State Model? Teoksessa Comparative Welfare Systems: The Scandinavian Model in a Period of Change. (toim.) Bent Greve. Palgrave Macmillan: Lontoo. 29.

Bloomberg. 2011. Finland Gets Collateral Deal With Greece, Rejects Euro Bonds. Saatavana: https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-08-17/finland-gets-collateral-deal-with-greece. Haettu: 24.3.2020.

Bloomberg. 2020. Lagarde Calls for Coordinated Fiscal Response Amid `Major Shock' of Virus. Saatavana: https://www.bloomberg.com/news/videos/2020-03-12/ecb-s-lagarde-urges-coordinated-fiscal-response-to-virus-video. Haettu: 24.3.2020.

Bordo, Michael. 2007. A Brief History of Central Banks. Federal Reserve Bank of Cleveland. 1-2.

Borrell Fontelles, Josep. 2013. Euro Crisis Timeline. Saatavana: https://www.ucm.es/data/cont/docs/518-2015-04-15-TIMELINE%20OCT%202009%20MAYO%202013_ampliado.pdf. Haettu: 20.3.2020.

Brixiova, Zuzana; Morgan, Margaret & Wörgötter, Andreas. 2010. On The Road to Euro: How Synchronized Is Estonia with the Euro zone? The European Journal of Comparative Economics Vol. 7 (1). 222-224.

Clerc, Louis & Elo, Kimmo. 2014. Aatteesta instituutioksi — Euroopan unionin historia ja rakenteet. BTJ Finland Avain: Helsinki.

Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA. 2015. Kun paha päivä koittaa — EMU vaatii korjausta mutta ei fiskaaliunionia. Saatavana: https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/09/EVA_raportti_Kun_paha_paiva_koittaa.pdf. Haettu: 20.3.2020.

Eskelinen, Teppo. 2019. Demokratia utopiana & sen vastavoimat. Vastapaino: Tampere.

Esping-Andersen, Gösta. 1989. The three political economies of the welfare state. The Canadian Review of Sociology and Anthropology. February, 1989. Vol.26(1). 10-27.

Euroopan Keskuspankki. 2014. Irish letters. Saatavana: https://www.ecb.europa.eu/press/html/irish-letters.en.html. Haettu: 22.3.2020.

Euroopan keskuspankki. 2020. Euroopan keskuspankin tehtävät ja historia. Luettu 16.1.2020. Saatavana: https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.fi.html

Euroopan komissio. 2019. Euroopan Unioni lyhyesti. Luettu 19.11.2019. Saatavana: https://europa.eu/abc/12lessons/key_dates_fi.htm

Euroopan komissio. 2019. Lehdistötiedote. Luettu 19.11.2019. Saatavana: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/IP_19_4969

Euroopan komissio. 2019. Tietoa EU:sta. Luettu 19.11.2019. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/kansainvalisia-aineistosarjoja/flash-eurobarometrit/

Eurostat. 2019a. News release. Euro area unemployment at 7.5%. Saatavana: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9935256/3-01072019-AP-EN.pdf/fdd80b34-6c9d-43a2-b2c0-2ce9d4dc3c9c. Haettu 25.3.2020.

Eurostat. 2019b. Julkisyhteisöjen rahoitustilastot. Saatavana: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_finance_statistics/fi. Haettu: 21.4.2020.

Ferguson, Niall. 2009. Rahan nousu — maailman rahoitushistoria. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita: Helsinki.

Financial Times. 2013. Finland's Greek Collateral Still Pointless. Saatavana: https://ftalphaville.ft.com/2013/06/04/1522742/finlands-greek-collateral-still-pointless/. Haettu: 24.3.2020.

Financial Times. 2018. Ex-Anglo Irish Bank chief jailed for six years for fraud. Saatavana: https://www.ft.com/content/4c7b56de-74a4-11e8-b6ad-3823e4384287. Haettu: 11.4.2020.

Fischer, Joschka. 2014. Epäonnistunut Eurooppa. Suomentanut Mari Janatuinen. Into Kustannus: Helsinki.

Gesis. Saksan data-arkisto. 2018. ZA6967: Flash Eurobarometer 473 (The Euro Area, October 2018). Saatavana: https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=6967&search=ZA6967:%20Flash%20Eurobarometer%20473%20(The%20Euro%20Area,%20October%202018)&search2=&field=all&field2=&DB=e&tab=0&notabs=&nf=1&af=&ll=10. Luettu: 30.10.2019.

Guardian. 2007. Why Ninja mortgages could wreak havoc. Saatavana: https://www.theguardian.com/business/2007/sep/30/5. Haettu: 2.4.2020.

Guardian. 2016. Britain's 1975 Europe referendum: what was it like last time? Saatavana: https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/25/britains-1975-europe-referendum-what-was-it-like-last-time. Haettu 11.4.2020.

Harakka, Timo. 2014. Suuri kiristys — Tie ulos eurokriisistä. Schilds & Söderström: Helsinki.

Heikkilä, Tarja. 2010. Tilastollinen tutkimus. Edita Publishing: Helsinki.

Heise, Michael. 2013. Emerging from the Euro debt crisis — making the single currency work. Springer: Berlin.

Hänninen, Sakari & Palonen, Kari. 2004. Teoksessa Lue poliittisesti: Profiileja politiikan tutkimukseen (toim: Hänninen & Palonen). Jyväskylän yliopisto. Kopijyvä Oy: Jyväskylä. 4-11.

Iivarinen, Ville. 2015. Raha — mitä se todella on ja mitä sen tulisi olla? Into kustannus: Helsinki.

Jyväskylän yliopisto. 2015. Menetelmäpolkuja humanisteille. Saatavana: https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/aikasarja-analyysi. Haettu: 19.11.2019.

Jyväskylän yliopisto. 2019. Narratiivinen tutkimus. Saatavana: https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/narratiivinen-tutkimus. Haettu: 31.3.2020.

Jäntti, Antti. 2015. Pro gradu- tutkielma. Kohti kriittistä Eurooppaa? Puoluelähtöinen euroskeptisismi Suomessa, Puolassa ja Unkarissa 2004–2014. Itä-Suomen yliopisto.

Kalela, Jorma. 2012. Making History: The historian and uses of the past. Palgrave Macmillan: Great Britain.

Kauramäki, Mika. 2018. Pro gradu -tutkielma. Oliko EMU virhe? Euroalue optimaalisen valuutta-alueen teorian näkökulmasta. Tampereen Yliopisto.

Kirves, Kaisa. 2013. Määrälliseen aineistoon perustuvien tutkielmien menetelmäopas. YKY, psykologia: Tampereen yliopisto. Saatavana: http://www.uta.fi/yky/psy/kaytannot/index/Menetelmaopas%202013-1.pdf. Haettu 5.3.2020.

Klein, Naomi. 2008. Tuhokapitalismin nousu. Suomentanut Ilkka Rekiaro. WSOY: Juva.

Korkman, Sixten. 2013. Euro — valuutta vailla valtiota. Taloustieto Oy: Helsinki.

Kosonen, Pekka. 1987. From Collectivity to Individualism in the Welfare State? Acta Sociologica, 1987, Vol.30 (3-4). 281-293.

Krugman, Paul. 2012. Lopettakaa tämä lama nyt! Suomentanut Anni Lassila. HS Kirjat: Juva.

Kuisma, Markku. 2016. Euroopan yhdentyminen kartellien, suurvaltakilpailun ja valtioetujen jännitteissä. Teoksessa: Hajoaako Unioni? Kirjoituksia EU:n kohtalonkysymyksistä. (toim. Jouko Kajanoja & Eero Yrjö-Koskinen). Into Kustannus Oy: Helsinki. 15-41.

KvantiMOTV. 2008. Menetelmätietovaranto. Regressioanalyysi. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/regressio/analyysi.html#dummy. Haettu 3.3.2020.

KvantiMOTV. 2009. Menetelmätietovaranto. Logistinen regressio. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/logregressio/logistinen.html. Haettu 3.3.2020.

KvantiMOTV. 2014. Menetelmätietovaranto. Logistinen regressioanalyysi. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/logregressio/harjoitus1.html. Haettu 10.3.2020.

Lissabonin sopimus. 2012. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto. Saatavana: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=FI. 125 artikla. Haettu: 24.2.2020.

Majander, Mikko. 2019. Ruotsin malliin. Saatavana: http://mikkomajander.fi/2019/03/26/ruotsin-malliin-pohjoismaat-suomalaisessa-politiikan-argumentaatiossa/. Haettu: 25.4.2020.

Miettinen, Timo. 2019. Liberalismin kriisi ja eurooppalaisen talouspolitiikan tulevaisuus. Teoksessa: Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? (toim.) Antti Ronkainen & Juri Mykkänen. Vastapaino: Tampere. 127-167.

New York Times. 2008. Bush drive for home ownership fueled housing bubble. Saatavana: https://www.nytimes.com/2008/12/21/business/worldbusiness/21iht-admin.4.18853088.html. Haettu: 2.4.2020.

Nevakivi, Jukka; Hentilä, Seppo; Haataja, Lauri. 1993. Poliittinen historia — Johdatus tutkimukseen. Finnlectura, Loimaa.

Nummenmaa, Lauri. 2004. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. 1.painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Vammala.

Nummenmaa, Lauri. 2011. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. 3.painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Vammala.

Occupywallst.org. 2020. Etusivu. Saatavana: http://occupywallst.org/. Haettu: 16.3.2020.

Palonen, Emilia & Saresma, Tuija. 2019. Kansallinen ja ylirajainen populismi: eliitinvastaisuutta, anti-intellektualismia, EU-kriittisyyttä ja naisvihaa. Teoksessa: Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? (toim.) Antti Ronkainen & Juri Mykkänen. Vastapaino: Tampere. 111-126.

Patomäki, Heikki. 2012. Eurokriisin anatomia — mitä globalisaation jälkeen? Into kustannus: Helsinki.

Pew Research. 2019. Once a majority, Protestants now account for fewer than a third of Germans. Saatavana: https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/02/12/once-a-majority-protestants-now-account-for-fewer-than-a-third-of-germans/. Haettu: 1.4.2020.

Pew Research. 2020. Global Religious Futures Project. Saatavana: http://www.globalreligiousfutures.org/countries/germany#/?affiliations_religion_id=11&affiliations_year=2020&region_name=All%20Countries&restrictions_year=2016. Haettu: 1.4.2020.

Põder, Kaire & Kerem, Kaie. 2011. “Social Models” in a European Comparison Convergence or Divergence? Eastern European Economics, vol. 49, no. 5, September–October 2011. 55-74.

Poggi, Gianfranco. 2005. Classical Social Theory, III: Max Weber and Georg Simmel. Teoksessa: Modern Social Theory — an introduction. Toim: Austin Harrington. 63-86.

Quiggin, John. 2014. Zombitalous. Suomentanut Hannu Laurila, Olli Herranen & työryhmä. Vastapaino Oy: Tampere.

Rehn, Olli. 2019. Kuilun partaalta — näin euro pelastettiin. Docendo: Jyväskylä.

Reuters. 2008. How AIG fell apart. Saatavana: https://www.reuters.com/article/us-how-aig-fell-apart-idUSMAR85972720080918. Haettu: 18.3.2020.

Ronkainen, Antti & Mykkänen, Juri. 2019. Johdanto: Vapiseva Eurooppa. Teoksessa: Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? (toim.) Antti Ronkainen & Juri Mykkänen. Vastapaino: Tampere. 9-18.

Ronkainen, Antti. 2017. Euroopan talous- ja rahaliiton säännöt eivät toimi. Saatavana: https://politiikasta.fi/europan-talous-ja-rahaliiton-saannot-eivat-toimi/. Haettu: 24.3.2020.

Ronkainen, Antti. 2019. Euron renki ja itsenäisyyden vanki – Euroopan keskuspankin riippumattomuus kriisissä. Teoksessa: Vapiseva Eurooppa — Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? (toim.) Antti Ronkainen & Juri Mykkänen. Vastapaino: Tampere. 145-168.

Seppänen, Esko. Emumunaus. Into Kustannus: Helsinki.

Seura. 2018. Viro otti kovat keinot käyttöön: Lasten tuettava vanhuksia taloudellisesti – uhkana syyte heitteillejätöstä. Saatavana: https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/viro-otti-kovat-keinot-kayttoon-lasten-tuettava-vanhuksia-taloudellisesti-uhkana-syyte-heitteillejatosta/. Haettu: 1.4.2020.

Stiglitz, Joseph. 2004. Globalisaation sivutuotteet. Suomentanut Juhani Yli-Vakkuri. Gummerrus

Stiglitz, Joseph. 2016. The Euro and its threat to the future of Europe. Penguin Books: Great Britain.

Tammi, Timo. 2019. Itä-Suomen yliopisto. Tilastollisten menetelmien jatkokurssi 1. Luentodiat kevät 2019. Aineisto tekijän hallussa.

Tilastokeskus. 2004. Keski-iän tulkinta on ongelmallista. Saatavana: https://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_11_04_nieminen.html. Haettu: 22.4.2020.

Tilastokeskus. 2010. Bruttokansantuote laski ennätykselliset 7,8 prosenttia vuonna 2009. Saatavana: https://www.stat.fi/til/ntp/2009/04/ntp_2009_04_2010-03-01_kat_001_fi.html. Haettu: 18.3.2020.

Tilastokeskus. 2011. Perussuomalaiset vaalien suurvoittaja, Kokoomus nousi suurimmaksi puolueeksi eduskuntavaaleissa 2011. Saatavana: https://www.tilastokeskus.fi/til/evaa/2011/evaa_2011_2011-04-29_tie_001_fi.html. Haettu: 25.3.2020.

Tilastokeskus. 2015. Suomen Keskusta vaalien voittaja eduskuntavaaleissa 2015. Saatavana: https://www.stat.fi/til/evaa/2015/evaa_2015_2015-04-30_tie_001_fi.html. Haettu: 25.3.2020.

Tilastokeskus. 2016. Työmarkkinatilastot. Saatavana: https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_tmt&lesson_id=5&subject_id=8&page_type=sisalto. Haettu: 11.4.2020.

Tilastokeskus. 2019. Eduskuntavaalit 2019, alustavan laskennan tulos. Saatavana: https://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-16_tie_001_fi.html. Haettu 25.3.2020.

Troiani, Luigi. 2019. Ratkaisuja populismiin Italiassa. Teoksessa Ratkaisuja populismiin: Miksi eurooppalaiset äänestävät populistipuolueita, ja miten tähän haasteeseen pitäisi vastata. Suomentanut Veera Hämäläinen. Kalevi Sorsa -säätiö. Helsinki. 89-110.

Turun yliopisto. 2018. Turun yliopisto panostaa Eurooppa-tutkimukseen. Saatavana: https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/turun-yliopisto-panostaa-eurooppa-tutkimukseen. Haettu: 30.3.2020.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Luettu 16.1.2020. Saatavana: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Ulkoministeriö. 2017. Suomen hallituksen toimet EU-tuomioistuin asioissa ja EU-rikkomusasioissa 1. 1.–31.12.2017. 28-29. Saatavana: https://um.fi/documents/35732/48132/suomen_hallituksen_toimet_eu_tuomioistuinasioissa_ja_eu_rikkomusasioissa_1_1_31_12_2017.pdf/27850096-bc32-1fa2-65b9-b5fc524619a3?t=1528712469726. Haettu: 22.3.2020.

van Meurs, Wim et.al. 2018. The Unfinished History of European Integration. Amsterdam University Press: Amsterdam.

Varoufakis, Yanis. 2014. Maailmantalouden Minotaurus. Vastapaino Oy: Tampere.

Veronmaksajat. 2019. Yhteisöverotus. Saatavana: https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Tilastot/Tuloverot/Yhteisoverotus/#61daf9f0. Haettu: 1.4.2020.

World Population Review. 2018. Countries by Median Age 2018. Saatavana: https://worldpopulationreview.com/countries/median-age/. Haettu: 22.4.2020.

Yhteiskunnallinen tietoarkisto. 2019. Eurobarometrit. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/kansainvalisia-aineistosarjoja/eurobarometrit/. Haettu: 30.10.2019.

Yhteiskunnallinen tietoarkisto. 2019. Flash-eurobarometrit. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/kansainvalisia-aineistosarjoja/flash-eurobarometrit/. Haettu 30.10.2019.

Yle Uutiset. 2012. Suomen ja Kreikan vakuussopimus allekirjoitettiin salassa. Saatavana: https://yle.fi/uutiset/3-5055729. Haettu: 24.3.2020.

Yle Uutiset. 2016. Elinkeinoelämä ihailee yritysverotuksessa Viroa, hallitus taas Ruotsia – Tässä veromallien olennaiset erot. Saatavana: https://yle.fi/uutiset/3-9082213. Haettu: 1.4.2020.

Yle Uutiset. 2018. Maailmanhistorian suurin tukipaketti päättyy – Saako Suomi Kreikalle antamansa lainat takaisin? Saatavana: https://yle.fi/uutiset/3-10244967. Haettu: 24.3.2020.

Yle Uutiset. 2018. Viron ketterä talous kasvaa kohisten – "Menestys perustuu siihen, että asioita saadaan nopeasti aikaan". Saatavana: https://yle.fi/uutiset/3-10086346. Haettu: 2.4.2020.

Yle Uutiset. 2020. Italialaiset pettyivät EU:n kriisinhoitokykyyn – Tutkija: “Nyt ei ole aika pohjoisen ja etelän poteroille”. Saatavana: https://yle.fi/uutiset/3-11318077. Haettu: 23.4.2020.

Ylikangas, Heikki. 2008. Miten Suomen sota muutti kansan elämää Suomessa. Saatavana: https://blogs.helsinki.fi/hylikang/2008/08/09/miten-suomen-sota-muutti-kansan-elamaa-suomessa/. Haettu: 25.4.2020.